

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**TĒLOTĀJDARBĪBAS IETEKME UZ PIRKSTU SĪKĀS MOTORIKAS UN
RUNAS, VALODAS ATTĪSTĪBU 5 – 6 GADĪGIEM BĒRNIEM
AR RUNAS UN VALODAS TRAUCĒJUMIEM**

DIPLOMDARBS

Autore: **Aleksandra Trabo**
Stud. apl. at13054

Darba vadītājs:
Profesore, Dr. paed. Rasma Vīgante

RĪGA
2017

SATURS

IEVADS	5
1. PIRKSTU SĪKĀS MOTORIKAS, RUNAS UN VALODAS ATTĪSTĪBA 5 – 6 GADĪGIEM BĒRNIEM	8
1.1 5– 6 gadīgo bērnu kustību attīstības un pirkstu sīkās motorikas raksturojums.....	8
1.2 5 – 6 gadīgo bērnu runas un valodas attīstības raksturojums	12
1.3 Runas attīstīšanas pamatvirzieni	16
1.4 Bērnu ar runas un valodas traucējumiem raksturojums	23
2. TĒLOTĀJDARBĪBAS NOZĪME PIRKSTU SĪKĀS MOTORIKAS UN RUNAS, VALODAS ATTĪSTĪBĀ 5 – 6 GADUS VECIEM BĒRNIEM	27
2.1 Tēoretiskās atziņas par tēlotājdarbības ietekmi uz pirmsskolas vecuma bērniem.	27
2.2 Kustību iemaņu un prasmju veidošana tēlotājnodarbībā	30
2.3 Metodiskie paņēmieni tēlotājnodarbībā	35
2.4 Tēlotājdarbības nodarbību ietekme uz valodas, runas un pirkstu sīkās motorikas attīstību bērniem ar runas un valodas traucējumiem.....	38
2.5 Korekcijas darba virzieni tēlotājdarbībā pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstībā bērniem ar runas, valodas traucējumiem	42
3. BĒRNU VALODAS, RUNAS UN PIRKSTU SĪKĀS MOTORIKAS AKTIVIZĒŠANA TĒLOTĀJNODARBĪBĀS	46
3.1 Pētījumā izmantoto metožu apraksts	46
3.2 Pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums	48
3.3 Bērnu runas, valodas attīstības izpēte.....	51
3.4 Bērnu sīkās motorikas attīstības izpēte	53
3.5 Pedagoģiskā korekcijas darbība sīkas motorikas un runas, valodas attīstības sekmēšanai caur tēlotājdarbību	62
3.6 Bērnu vecāku viedokļi par tēlotājdarbību	62
3.7 Pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstības iespējas izmantojot tēlotājdarbības programmu 5 – 6 gadīgiem bērniem ar runas un valodas traucējumiem.	68
3.8 Pedagoģiskās korekcijas darba rezultātu analīze	72
NOBEIGUMS	77
IZMANTOTIE AVOTI	80
PIELIKUMI.....	84

Diplomdarba “Tēlotājdarbības ietekme uz pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstību 5 – 6 gadīgiem bērniem ar runas un valodas traucējumiem”. Mērķis ir izpētīt un praktiski pārbaudīt tēlotājdarbības nodarbību ietekmi 5 – 6 gadus vecu bērnu ar runas, valodas traucējumiem uz pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstību.

Darba teorētiskā daļa veltīta tēlotājdarbības ietekmes uz pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstību izpētei. Darba praktiskajā daļā pētīta autores izstrādātās tēlotājdarbības programmas pielietošanas iespēja, iegūtie rezultāti korekcijas darbā ar bērniem. Izstrādātas rekomendācijas vecākiem.

Darbs sastāv no ievada, 3 nodaļām, 17 apakšnodaļām, nobeiguma un secinājumiem, iekļautas 7 tabulas un 20 attēli. Darba kopējais apjoms ir 128 lappuses, pievienoti 7 pielikumi. Izmantoto informācijas avotu saraksts satur 60 avotus.

Atslēgvārdi: pirkstu sīkā motorika, runa un valoda, runas un valodas traucējumi, tēlotājdarbība, pirmsskola.

ABSTRACT

The aim of the diploma thesis “Visual art activity impact on the finger fine motor and speech, language development of 5 – 6 year old children with speech and language disorders” is a research and test practically the impact of the visual art activities on the finger fine motor and speech, language development of 5 – 6 year old children with speech and language disorders.

The theoretical section of diploma thesis analyses visual art activity impact on the finger fine motor and speech, language development. The practical section researches application possibilities of visual art curricula made by author, the results of the correction work with children. Elaborated recommendations for parents.

This diploma thesis contains an introduction, 3 chapters, 17 sub-chapters, findings and conclusion, 7 tables and 20 images. The thesis amounts to 128 pages; it contains 7 pages. There are 60 references and sources of information.

Keywords: fine motor skills, speech and language, speech and language disorders, visual art activities, preschool.

IEVADS

Labi attīstīta valoda ir būtisks priekšnoteikums bērna sekmīgām mācībām skolā. Visā pasaulē, tai skaitā arī Latvijā, ir vērojama tendence pieaugt bērnu skaitam ar runas un valodas attīstības aizturi vai traucējumiem (Tomele, 2013).

Tā kā runas traucējumi ietekmē bērna visu psihisko attīstību, personības veidošanos un uzvedību, tad jau esošiem runas valodas traucējumiem nedrīkst ļaut padziļināties un nostiprināties. Runa ir mācību darbības pamats un savlaicīgi nesniegta logopēdiskā palīdzība pirmsskolas vecumā var radīt grūtības bērnam, uzsākot skolas gaitas. Runas attīstības traucējumi var kļūt par šķērslī bērnam veiksmīgi iesaistīties mācību procesā. Tāpēc gan logopēda, gan pirmsskolas skolotāja uzdevums ir nepieļaut noturīgu mācīšanās traucējumu veidošanos un mazināt to izpausmes.

Bērna attīstību nosaka visu sensoro maņu attīstīšana (redze, dzirde, tauste, smarža, garša), emocionāla kontakta nepieciešamība, lietu vides ietekme. Bērna valoda sāk veidoties drīz pēc piedzimšanas (Domicēviča, Eglīja, 2015). Runa attīstās atdarināšanas procesā, tā ir iedzimta prasme, kura ir neapzināta un instinktīva. Iesākumā bērns atdarina skaņu, vārdu artikulāciju, runas kustības, kuras viņš vēro no pieaugušā kustībām, mīmikas. Pieaugušais ir tas, kurš ar savu runas paraugu ne tikai nodrošina, bet arī vienlaicīgi aktivizē bērna izteikšanās kvalitāti. Būtiski, lai bērns dzirdētu skaidru dzimto valodu, atdarinātu to, rotaļātos un darbotos ar pirkstiņiem, plaukstām, rokām un kājām. (Domicēviča, Eglīja, 2015).

Bērna runas un valodas attīstība ir saistīta ar sīkās motorikas darbību. Pirkstu vingrinājumi nepieciešami jau no agrīna vecuma, jo tas palīdz bērnam apgūt gan pašapkalpošanās iemaņas, gan stimulē runas kustību centru darbību.

Kā norāda speciālisti, valodas attīstība ir nepārtraukts process, taču traucējumi to jebkurā brīdī var bremsēt. (Domicēviča, Eglīja, 2015). Tāpēc valodas traucējumus nepieciešams konstatēt pēc iespējas agrīni, lai varētu veikt korigējoši attīstošo darbību turpmākajā bērna dzīvē. Bērniem ar runas un valodas attīstības traucējumiem ir vērojamas izteikšanās grūtības, kā arī var būt ikdienas valodas izpratne, apjēgšana, uztvere un nepietieka lietošana, kas, uzsākot mācības skolā, izpaužas zināmās grūtībās, kad notiek rakstīšanas vai lasīšanas process.

Autore, strādājot pirmsskolas izglītības iestādē grupā, kuru apmeklē bērni ar runas un valodas attīstības traucējumiem ir pievērsusi uzmanību dažādiem bērnu darbības veidiem, kas labvēlīgi var ietekmēt un sekmēt bērna attīstību. Praksē konstatēts, ka bērniem ļoti patīk zīmēt, viņi labprāt veido no plastilīna, izkrāso, darbojas ar krāsainu aplikācijas papīru un līmi. Bērnam rada prieku gan pats darbības process, gan sasniegtais rezultāts, pat ja darbiņš

paveikts ar pieaugušā palīdzību. Tas lika meklēt un pētīt to, kā tēlotājdarbības veidi var sekmēt valodas un runas attīstību. Roku pirkstu kustību, sīkās motorikas un koordinācijas attīstība ir cieši saistīti ar domāšanas un runas līmeni.

Tēlotājdarbībā ir dažādi veidi un tehnikas, kuras var izmantot un pielietot pirmsskolā. Tēlotājdarbības procesā bērni mācās veikt dažādas kustības ar plaukstām un pirkstiem, mācās koordinēt redzi ar roku darbībām, attīsta prasmi kontrolēt darbību maiņu, veido prasmi ideju pārvērst mākslas darbiņā.

Pirkstu vingrināšanai un sīkmotorikas attīstīšanai noder dažādas kustības, kuras var padarīt interesantākas, sasaistot ar tēlotājdarbību – veidošanu no dažādiem materiāliem, zīmēšanu ar zīmuļiem, krītiņiem, aplicēšanu, gleznošanu ar akvareļkrāsām vai guaša krāsām, izmantojot dažādas mākslas tehnikas, kas pieejamas pirmsskolas vecuma bērniem.

Minētie faktori noteica diplomdarba tēmas izvēli – “Tēlotājdarbības ietekme uz pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstību 5 – 6 gadīgiem bērniem ar runas un valodas traucējumiem”.

Darba praktiskā daļa veltīta programmas izstrādei runas un valodas attīstīšanai un traucējumu korekcijai caur tēlotājdarbības veidiem. Autore, balstoties uz teorētiskajiem pētījumiem un dažādu autoru praktiskajiem ieteikumiem, kā arī apkopojot vairāku logopēdu praktisko materiālu, izveidojusi savu darbības programmu kopā ar palīgmateriālu pirmsskolas vecuma bērnu runas traucējumu korekcijai.

Pētījuma mērķis: Izpētīt un praktiski pārbaudīt tēlotājdarbības nodarbību ietekmi 5 – 6 gadus vecu bērnu ar runas, valodas traucējumiem uz pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstību.

Pētījuma objekts: runas, valodas un pirkstu sīkās motorikas korekcija 5 – 6 gadīgiem bērniem ar runas, valodas traucējumiem.

Pētījuma priekšmets: tēlotājdarbības paņēmieni un tehnikas.

Pētījuma jautājums: Kā tēlotājdarbības nodarbības var veicināt runas, valodas un pirkstu sīkās motorikas attīstību 5 – 6 gadus veciem bērniem ar runas, valodas attīstības traucējumiem?

Saistībā ar darba mērķi, objektu, priekšmetu un pētījuma jautājumu, izvirzīti šādi **pētījuma uzdevumi**.

1. Veikt zinātniskās literatūras un teorētisko avotu analīzi par pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstības īpatnībām 5 – 6 gadu vecumā.
2. Noskaidrot runas traucējumu veidus un iespējamus cēloņus.

3. Apzināt galvenos tēlotājdarbības veidus un to ietekmi uz pirkstu sīkās muskulatūras attīstību.
4. Noteikt pētījuma metodiku, izveidot pētījuma grupu, veikt novērojumus un diagnostiku kopā ar PII logopēdu.
5. Izstrādāt tēlotājdarbības programmu runas attīstības traucējumu korekcijai un aprobēt to.
6. Veikt pētījuma rezultātu analīzi un rezultātu apkopojumu.

Pētījuma teorētiskā bāze: A. Ļublinska, G. Svence, V. Golubina, R. Kaņapeja, L. Prindule, R. Boša, S. Tūbele, A. Šteinberga, I. Miltiņa, B. Frīdenberga, V. Hibnere, L. Grasmane, D. Lieģieniece, I. Nazarova un citi.

Pētījuma metodes:

- pedagoģiskā novērošana;
- kvantitatīvā un kvalitatīvā datu analīze;
- dokumentu analīze;
- bērnu runas, valodas logopēdiskā izpēte;
- bērnu pirkstu sīkās motorikas izpēte;
- vecāku anketēšana.

Pētījuma bāze: Pirmsskolas izglītības iestādes septiņi 5 – 6 gadīgi bērni ar runas, valodas traucējumiem.

Pētījuma norises laiks: 2016. gada septembris – 2017. gada aprīlis

1. PIRKSTU SĪKĀS MOTORIKAS, RUNAS UN VALODAS ATTĪSTĪBA 5–6 GADĪGIEM BĒRNIEM

1.1. 5– 6 gadīgo bērnu kustību attīstības un pirkstu sīkas motorikas raksturojums

Bērnu fiziskajai attīstībai ir liela nozīme jebkurā vecumposmā, tai skaitā 5 – 6 gadu vecumā. Par bērnu fizisko attīstību un to nepieciešamību ir pētīta pedagoģijā (Pučure 2003, Ļublinska 1979, Svence 1999, Puškarevs 2001, Savina 1999, Montessori 2004, Špona 2006 u.c.).

No tā, kā un cik bērns kustās ir atkarīga visa viņa attīstība. Kustēties ir iedzimta cilvēka ikdienas prasība, tāpēc pēc dabas likumsakarībām ir saprotams, ka kustēties nozīmē dzīvot. Caur kustību bērns ne tikai iepazīst pasauli, bet arī pats ietekmē pasauli. Fiziskā aktivitāte ir gan veselības saglabāšana, gan ietekmē personības veidošanos.

Cilvēka organisms ir vienots. Daudzi faktori, kuri veicina bērna fizisko attīstību, stimulē arī citas attīstības jomas. Kopumā to varētu dēvēt par bērna veselību, jo jēdziens "veselība" ietver fizisko, garīgo un sociālo veselību (Pučure, 2003).

Daudzi pētnieki uzsver to, ka bērnam ir nepieciešamas fiziskās aktivitātes. M.Dovda, R.Pate un S.Trost no Standfordas profilaktiskā centra akcentē to, ka ikdienā labi organizētas kustību aktivitātes ir noderīgas bērnu motoriku prasmes, kognitīvas, emocionālās un sociālās prasmes attīstībā (Dowda, Pate, Trost, 2004).

B. Siblejs un Dž. Etniera ir veikuši metanalīzi, kur salīdzināja, sakombinēja vairākus pētījuma rezultātus, secinot pozitīvas sakarības starp fiziskajām aktivitātēm un izziņas darbībām (Sibley, Etnier, 2003).

Darba autore secina, ka dažāda veida fiziskās aktivitātes labvēlīgi ietekmē pirmsskolas vecuma bērnu attīstību.

Nervu sistēmas veidojumiem, kuri atbild par kustībām, bērnu attīstības procesā ir liela loma. Kustību laikā muskuļi sūta nervu impulsus uz šiem nervu sistēmas veidojumiem. Smadzeņu apvidus, kas atbild par kustību analīzi, atrodas blakus dzirdes, redzes, sajūta zonām. No tā var secināt, ka kustoties mēs sekmējam, attīstām arī citas smadzeņu zonas. Fiziskas aktivitātes izraisa stresu situāciju smadzenēs, kas veicina augšanu un pielāgošanos. (Hillman, Erickson, Kramer, 2008).

A.Špona pētot psihiskos procesus un bērnu darbības, to mijiedarbību, arī nonaca pie tā, ka kustību analizatori ietekmē uzreiz vairākus smadzeņu centrus. Viņa apgalvo, ka fiziskās aktivitātes procesā tiek aktivizēta arī intelektuāla procesu attīstība (Špona, 2006).

Šis periods raksturojas ar to, ka bērns ir ļoti aktīvs, pilnveidojot kustību koordināciju un spējot veikt arī sarežģītākas kustības. Pastāv dzimumu atšķirības kustību attīstībā – meitenēm labāk padodas uzdevumi, kur nepieciešama sīkā roku motorika un precizitāte, tās ir arī mierīgākas par zēniem. Savukārt zēniem vairāk ir atīstīta izturība, jo tiem izteiktāk attīstītas lielo muskuļu grupas. Bērni mācās koncentrēties, skatoties vienlaicīgi uz vairākām vai sīkām lietām. Šis periods ir piemērots, lai attīstītu un pilnveidotu acu – roku koordināciju un kustību precizitāti. Bērni pilnveido patstāvīgās ģērbšanās, rakstīšanas un rokdarbu prasmes, tādas, kā zīmēšana un griešana. (Lubļinska, 1979).

Par koordinācijas, līdzsvara un sajūtu trenēšanu arī norāda Valdorfpedagogu pārstāvji, viņi uzskata, ka kustība ir nepieciešama, lai sagatavotu bērnu rakstīt un lasīt. Caur fiziskajām aktivitātēm bērns sagatavo sevi turpmākai dzīvei – patstāvīgai, bet pedagogi skolai, tāpat jāpievērš uzmanība katram bērnam atsevišķi un jārespektē viņu spējas un dotības (Olšteina, 2008, 63 – 64).

Viena no mūsdienu bērnu fiziskajām īpatnībām ir, ka viņi nespēj ilgi nosēdēt vienā vietā, organisms prasa aktīvu kustību. Psihologe G.Svence skaidro, ka bērniem ir ļoti grūti pakļaut savu uzvedību gribas kontrolei, jo šajā vecumposmā notiek strauja kustību aktivitātes attīstība (Svence, 1999, 101). Pedagogiem jādomā par nodarbību struktūru, lai tā būtu daudzpusīga ar kustību elementiem. Darba autore uzskata, ka nodarbība ar precīzām noteikumu elementiem ir labs veids kā panākt bērnu gribas attīstību. Nodarbība bērniem liksies kā rotaļa, bet pedagogam tas būs pilnvērtīgs, produktīvs darbs. Pedagogs nedrīkst aizmirst par bērna pozu, jo bērna skeleta kauli vēl ir ļoti elastīgi un viegli maina savu formu, pakļaujoties dažāda veida ķermeņa stāvoklim. Nepareiza poza sēžot, ilgstošs darbs pie galda, ilgstoši grafiskie vingrinājumi – tas viss var izraisīt nepareizu stāju, mugurkaula un rokas plaukstu deformāciju (Puškarevs, 2001).

Ieteicamā bērna poza, sēžot pie galda:

- bērns dziļi sēž krēslā;
- ķermeņa augšdaļu un galvu tur taisni;
- kājas saliektas locītavās taisnā leņķī;
- pēdas atbalstītas uz grīdas vai palītni;
- apakšdelmi – uz galda (Jansone, Biteniece, Kalniņa, Tripāne, 2011, 14).

Darba autore piekrīt, ka fiziskā attīstība ir atslēga mūsdienu bērnu veselīgai dzīvei. Bērns ir vesels tad, ja tas ne tikai neslimo, bet arī vispusīgi, tostarp arī kustību ziņā, attīstās, ja viņam ir labas fiziskās un garīgās darba spējas (Pučure, 2003, 93). Ļoti svarīgi, lai bērns būtu gatavs patstāvīgai dzīvei, kur pasaule rada jaunus apstākļus, lai dabiski audzinātu katru cilvēku.

E. Eriksons un Ž. Piažē konstatēja, ka runas un valodas attīstība saistīta ar pirkstu sīkās motorikas aktivitātēm. Attīstot to ikdienā, labāk strādās visi smadzeņu centri, jo tiek apasiņotas galvas smadzenes (Golovei, 2004).

L. Savina savos pētījumos, arī pierādīja, ka runas, valodas centri ir saistīti ar kustības centru. Cilvēku smadzeņu uzbūvē ir divi centri, kuri atbild par runu un pirkstu kustību. Galvas smadzeņu garozas motorikas apvidū atrodas vislielākais šūnu uzkrājums, tas vada roku, pirkstu un runas orgānu: mēles, lūpu un balsenes darbību. Šis galvas smadzeņu apvidus izvietots blakus runas centra apvidum. Tik tuvu izvietotā rokas motorikas projekcija un runas zona dod iespēju ietekmēt bērna aktīvo runas attīstību ar sīkās pirkstu motorikas vingrināšanas palīdzību (Savina, 1999). Šo faktu uzskata kā pierādījums, tam ka pirkstu sīko centru var uzskatīt par "valodas orgānu" līdzvērtīgi artikulācijas aparātam.

Atsaucoties uz 2008. gada maģistra darba pētījuma rezultātiem par roku sīko kustību nozīmi bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vispārējā un valodas attīstībā I. Tukiša un P. Vucenlīdzāns secina, ka:

1. delnu un pirkstu kustības filoģenētiski un ontoģenētiski ir tik cieši saistītas ar balss veidotājaparāta kustībām, ka pastāv visas iespējas tos uzskatīt par papildus runas orgānu. Morfoloģiskā un funkcionālā runas centru veidošanās notiek roku kinētisko impulsu ietekmē;
2. roku muskulatūras proprioceptīvās impulsācijas ietekme ir nozīmīga tikai bērna vecumā, kad notiek runas motorā centra veidošanās;
3. pētījumi liecina, ka tad, kad bērns veic ritmiskas pirkstu kustības, krasi pastiprinās galvas smadzeņu garozas pieres un deniņu zonu saskaņota darbība;
4. ja bērna pirkstu kustības atbilst noteiktam vecumposma standartam, tad arī runas attīstība ietilpst normas robežās;
5. pētījumi pierāda, ka bērnu pirkstu vingrinājumi veicina ne tikai viņu runas attīstības intensitāti, bet arī tās kvalitāti. Tāpēc roku sīko kustību attīstīšana ir viens no pamatvirzieniem valodas korekcijas darbā (Tukiša, Vucenlīdzāns, 2008, 81).

Darba autore savukārt uzsver, ka bērnu pirkstu sīkas motorikas pētīšana ir ļoti interesanta un noderīga, jo caur to katrs pedagogs spēj uzzināt bērna iekšējās pasaules attīstības līmeni. Rotaļnodarbības un spēles labvēlīgi ietekmē pirkstu sīkās motorikas attīstību un roku koordināciju, stimulē redzes un dzirdes aparātu uztveri, uzmanību, atmiņu, runas un valodas attīstību, kā arī palielina bērnu vārdukrājumu. Bērnu pirkstu sīkas motorikas attīstība psiholoģijā ieņem ļoti svarīgu vietu. Tas raksturo un parāda bērnu psihisko attīstības līmeni, kad bērns, piemēram, izpilda ļoti precīzas kustības, savu darbību viņš izpilda ar noteiktu domu, mērķi. Katra bērna kustība no bērna prasa noteiktu tempu, precizitāti, koordinācijas

spējas un enerģiju. Tāpēc ir būtiski pēc iespējas vairāk stimulēt pirkstu sīko motorikas attīstību.

Autore uzskata, ka pirkstiņrotaļas, roku vingrošana ir noderīgi pirkstu motorikas attīstībā. Šāda veida uzdevumi palīdz ne tikai attīstīt motoriku, bet arī atmiņu un runu, tāpēc ka katra pirkstiņrotaļa iet kopā ar noteiktu tekstu, kuru bērns iegaumē, bet pēc tam atdarina. Ļoti labi motorikas attīstību ietekmē spēles ar sīkiem materiāliem, materiāli ar dažāda veida faktūru, formu. Interesanti arī izmantot spēles ar aplicēšanas, zīmēšanas, veidošanas elementiem.

M.Montesori uzskatīja, ka lai uzsāktu darbu, bērns jāsagatavo. Darbam jāsastāv no vairākiem atkārtotiem vingrinājumiem. Viņa arī rakstīja par to, ka pirmais iespaids bērnam ir vispēcīgākais. Katram vingrinājumam jābūt pārdomātam un perfekti izpildītam, lai bērnam iemācītu pareizi, piemēram, turēt otuvai zīmuli. M.Montesori uzskatīja, ka pirkstu sīko motorikas attīstība ir būtiska visos vecumposmos, sākot no pirmajiem dzīves brīžiem līdz bērnu sagatavošanai skolā (Prudņikova, 2004, 53).

Spēja izpildīt pirkstu sīkās motorikas darbības, kustības pilnvērtīgi veidojas 5 – 6 gadu vecumā, tādēļ pedagoga uzdevums ir daudzveidīgi un pēc iespējas vairāk attīstīt bērnu pirkstu sīkās motoriku. Rotaļnodarbībās var izmantot vingrinājumus ar gumijas, kaučuka bumbiņām, vingrinājumus ar pašmasāžu, pirkstiņrotaļas ar teksta piesaistīšanu, vingrinājumi ar skaitāmajiem kociņiem (figūru salikšana), pirkstiņu un ēnu teātris, dažāda veida vingrinājumi ar diegiem (pīšana, šūšana, adīšana utt.), darbs ar dabas materiāliem, darbs ar papīru, mālu, mīklu vai plastilīnu, zīmēšanas tehniku pielietošana u. c.

Darba autore uzsver, ka bērnu fiziskā attīstība ir cieši saistīta ar pirkstu sīko motorikas attīstību. Autore secina, ka fiziskā aktivitāte un pirkstu sīkā motorika ietekmē:

- paaugstina galvas smadzeņu tonusu;
- attīsta galvas smadzeņu centrus, kuratbild par runas un valodas attīstību;
- stimulē bērnu runu un vārda krājumu;
- attīsta saikni starp domu un rīcību - kustību;
- ietekmē bērna artikulāciju;
- attīsta ritma izjūtu un kustību koordināciju;
- sagatavo roku rakstīšanai;
- paaugstina bērnu garastāvokli un tic savām spējām.

Nākamajā apakšnodaļā raksturota 5 – 6 gadīgo bērnu runas un valodas attīstība.

1.2. 5 – 6 gadīgo bērnu runas un valodas attīstības raksturojums

Valoda veido saikni, kas saista cilvēku ar apkārtni un veido gribu un jūtas. Valoda attīsta intelektu, izraisa emocijas. Tā ir cieši saistīta ar cilvēka psihisko dzīvi, viņa sajūtām, domāšanu, iztēli un gribu (Golubina, 2007, 224). "Valoda ir zīmju sistēmā, kurai ir fiziskā daba. Tās funkcijas ir izziņa un komunikācija." (Kaņepēja, 2003, 53). "Runa ir cilvēka darbība, kurā domas tiek nodotas apkārtējiem, izmantojot valodu. Runa ir cilvēku saskarsmes sastāvdaļa. Runai cilvēki izmanto valodu." (Kaņepēja, 2003, 53).

"Valodai ir milzīga nozīme bērna psiholoģiskajā attīstībā, jo tā pilda konkrētas funkcijas: komunikatīvo, vispārinošo, regulējošo" (Golubina, 2007, 224). Caur valodu un runu bērns jau no mazotnes cenšas apmierināt savas vajadzības. Pirmsskolas vecuma bērnu runai jau parādās konkrēti mērķi. Tādā veidā bērns konkrēti cenšas komunicēt ar citu cilvēku, fantazēt, iztēloties, uzdot jautājumus un paskaidrojot. R. Fišers izdala četrus intelekta aspektus: klausīšanos, runāšanu, lasīšanu un rakstīšanu. Tie veido bērna intelektuālās spējas. Jo labāk bērns pārvaldīs ar lingvistiskiem intelekta aspektiem, jo produktīvāk viņš secinās, domās, analizēs (Fišers, 2005, 225). Pedagoga un vecāku misija ir ar savu valodu un runu palīdzēt bērnam veidot attieksmi pret pasauli un sekmēt viņa attīstību. Bērns no mazotnes atdarina pieaugušo – ne tikai uzvedību, bet arī valodu.

Līdzīgi arī V. Golubina uzskata, ka valoda nav iedzimta spēja, bet tā attīstās pakāpeniski ontogēnēzes procesā vienlaikus ar bērna fizisko un garīgo attīstību. Galvenā loma valodas attīstībā pieder dzirdes kvalitātei. Tikai pilnvērtīga dzirde nodrošina pieaugušo runas uztveri un ļauj to bērnam atdarināt, tādejādi veidojot runas iemaņas (Golubina, 2007, 225). Darba autore secina, ka bērnu runas un valodas attīstība ir atkarīga no daudziem faktoriem, piemēram:

- labvēlīgas valodas vides,
- ikdienas valodas prakses,
- pedagogu un vecāku audzināšanas kvalitātes,
- mācību kvalitātes,
- bērna veselības stāvokļa (psihiskā);
- pilnvērtīgas dzirdes.

Kā raksta D. Markus, bērns ir mākslinieks, bērna valodiskā aktivitāte ir "radoša, spontāna darbība", viņš nav valodnieks. Bērns atšķiras no pieaugušā ar to, ka nespēj analizēt un apzināti mainīt to, ko ir radījis, nespēj pateikt, vai tas ir labi vai slikti. Tikai pieaugušais var rosināt, sekmēt un attīstīt bērna valodniecisko darbību, var attīstīt radošumu, iztēli, domāšanu utt. (Markus, 2003, 10). Svarīgi atzīmēt to, ka bērnu runas un valodas attīstību

nedrīkst atstāt bez uzraudzības. Bērns nespēj pats attīstīt šāda veida prasmes. Tāpēc runas un valodas attīstība ir ļoti svarīgs pirmsskolas izglītības jautājums, kuram jāpievērš uzmanība darbojoties ar bērniem ikdienā.

Svarīgs faktors runas un valodas attīstībā ir vide. R.Kaņepēja, uzsver to, ka runas pilnvērtīgu attīstību veicina runas vide. Dabiskā runas vide ir visa ar runu saistītā bērna apkārtējā pasaule. Runas vidi, kuru īpaši runas attīstīšanas nolūkā organizē pieaugušie, izglītības apstākļos pirmsskolas skolotājs veido mākslīgi. Galvenais veids mākslīgās runas vides radīšanā ir runas attīstīšanas rotaļnodarbība, īpaši plānotas individuālas sarunas, kopēja valodas rotaļa (Kaņepēja, 2003, 55).

Kvalitatīva, tīra runa un valoda ir bērnu galvenais attīstības radītājs. Runa un valoda cieši saistīti ar bērna domāšanas procesu. No tā, cik bērns gramatiski pareizi un loģiski izsaka savu domu, var secināt par viņa valodas, runas attīstības līmeni.

"Bērna valodā atspoguļojas viņa domāšanas loģiskums, viņa māka apdomāt uztverto un izteikt to pareizi, skaidri, loģiski" (Kalniņa, Skrube, 1993, 101). Runa nav atdalāma no iekšējām domām. Loģiska runa ir loģiska doma. Runa ir bērnu attīstības rezultāts un pedagoga ieguldīts darbs. Runas un valodas apgūšana ir nepieciešama, lai sagatavotu bērnu skolai. Tāpēc pedagogi runas attīstībai pievērš lielu uzmanību. Katram bērnam pedagogs izvirza noteiktas prasības, kuras ir balstītas uz izglītības standartu. Bet pedagoga pienākums ir, lai runas un valodas attīstība sasniegtu maksimālo līmeni, raugoties uz bērna spējām. Var pateikt, ka pedagogs gatavo bērnu veiksmīgai socializācijai skolā, jo no pareizas runas ir atkarīgs veiksmīga mijiedarbība ar klasesbiedriem, pedagogu utt. Labs runas un valodas līmenis ne tikai veido attiecības starp adresantiem, bet arī palīdz bērnam dzīvot sabiedrībā, pasaulē. "Galvenais bērnu runas attīstīšanā ir viņu aktīva darbība, kas saistīta ar apkārtējās pasaules izzināšanu" (Kaņepēja, 2003, 54).

Bērnu iekšējā doma rodas, kad bērns atklāj sakarības, cēloņus starp lietām un ikdienas norisēm. Pirmsskolas vecuma bērnu labvēlīgs attīstības radītājs ir tēlainās domāšanas līmenis, jo tādā veidā viņi izzina pasauli. Spējai fantazēt arī ir liela loma, jo tā ļauj bērnam ātri sacerēt pasaku vai sadalīt lomas spēlē.

"Bērni agri iemācās vārdus, kuri apzīmē priekšmetus, p arādības, pazīmes, darbības, taču ar šiem vārdiem apzīmētos jēdzienus viņi apgūst tikai pakāpeniski. Šis process parāda, cik sarežģītas ir attiecības starp domāšanu un valodu, vārdu un tēlu, tēlu un jēdzienu" (Ļubļinska, 1979, 232).

Darba autore uzskata, lai attīstītu domāšanu, bērnu runai jābūt labā līmenī. Liela nozīme ir vārdu krājumam, kā arī gramatiski pareizas teikuma struktūras apjēgšana un apgūšana, prasme uz klausīt, nerunāt tikai par sevi, spēja saprast teikto, prasīto un censties

pašam kontrolēt savus izteikumus. Jā pirmsskolas vecumā bērns spēj nodemonstrēt visus šos minētos aspektus, tad bērnam noteikti attīstās loģiskā domāšana un viņš ir gatavs uzsākt mācības skolā.

Pirmsskolas vecumā bērniem runas attīstība ir ļoti strauja. Jau no diviem gadiem sāk veidoties teikumi, kas sastāv no diviem vārdiem, bet jau piecos gados veido sarežģītākus teikumus, izmantojot jau 4 – 5 vārdus. Joprojām ir ļoti raksturīgi valodu lietošana spēlējoties. Kad sešos gados bērni sāk gatavoties iet uz skolu, tie izrāda interesi par lasīšanu, tādēļ tas mudina runāt sarežģītus teikumus, izmantojot garo teikuma uzbūves veidus.

5 – 6 gadu vecumā bērni izmanto iekšējo runu, to aktīvi trenējot, un tai ir liela nozīme. Bērns vispirms domā un tikai pēc tam izsaka savu viedokli. Bērns izmanto iekšējo runu kā savas rīcības plānošanas veidu.

"Sešgadīgie bērni ne tikai lieto dažādas gramatiskās formas, veido diezgan sarežģītus teikumus, bet arī jau interesējas kāpēc vajag runāt " (Prindule, 1994, 110). Prindule pierāda, ka bērnu attīstība sākās tikai tad, kad rodas interese. Bērnam 5 – 6 gados interešu loks paplašinās, tāpēc bērns pāriet jaunā attīstības pakāpē.

Autore prakses laikā pirmsskolā novērojusi, ka pirmsskolas pedagogi savā darbībā bieži izmanto pasaku vai stāstu lasīšanu. Tas ir ļoti noderīgi bērnu valodas attīstībai. Ļoti svarīgi, lai pedagoga runa būtu skaidra un, kā uzsver L. Prindule, pieauguša cilvēka runu bērns izprot tad, ja tā balstās uz konkrētiem tēliem (Prindule, 1994, 109). Bērns 5 – 6 gados brīvi var uztvert un saprast galvenodomu, ja stāsts vai pasaka ir īsa, jo uzmanības koncentrēšanās ir aptuveni 7 – 12 sekundes. Bērna uzmanība darbojas tikait ad, ja viņam tas ir interesanti.

Runājot par uzmanību, runa ir labs līdzeklis ar kuru var trenēt uzmanību. L.Prindule uzskata, ka sākot ar 5 – 6 gadu vecumu, bērni, noklausījušies uzdevuma noteikumus un pēc tam vēlreiz atkārtoti izpildot uzdevumu, vairs nekļūdās. Tāpēc tīšā uzmanība, veidojas vienlaikus ar runas attīstību un ar runas vietu bērna uzvedības regulēšanā (Prindule, 1994, 113).

Savukārt D.Lieģeniece un I.Nazārova pievērš uzmanību tam, ka pirmsskolas pedagogam bērniem no 4 – 7 gadiem, jāakcentē uzmanība lietām un darbībām, kuras pieprasavairāk koncentrēšanās spēju. Tādā veidā pirmsskolas vecuma bērns spēs pakļaut un pievērst uzmanību skolotājas prasībām (Lieģeniece, Nazārova, 1999, 17).

Darba autore norāda uz to, ka pirmsskolas vecumā bērna uzmanība ir ļoti nenoturīga, taču pakāpeniski uzmanības noturība tiek trenēta un attīstīta. Uzmanības noturību un spēju koncentrēties ietekmē bērna raksturs.

Ļoti svarīgi runas attīstībai ir bērna atmiņa, jo jebkurš process sākas ar informācijas uztveršanu (vārdu) un pēc tām to iegaumēšanu. Sākot no pieciem gadiem bērns sāk uztvert 50% no informācijas, bet jau pēc gada visus 100%. Šajā vecumā bērnu atmiņa pāriet no netīšās uz tīšo saglabāšanu, iegaumēšanu un tīšo reproducēšanu. Bērni mēģina izvirzīt mērķi un ieslēdzot gribaspēkucenšas iegaumēt vai reproducēt, bet ne uz ilgu laiku (Svence, 1999, 82). Kā rāda pieredze, bērni iegaumē tikai caur nepārtraukto atkārtošānu.

Šajā vecumā bērnam atmiņas bāze sastāv tikai no iegaumētiem tēliem. Bērns izzina pasauli caur sensorās izziņas procesu. Viss ir atkarīgs no uzkrāto tēlu klāsta, ja viņš ir liels, tad arī bērna valoda būs bagātāka. Tāpēc tik svarīgi pirmsskolas pedagogam savā darbā, visu vadīt kopā ar uzskates materiāliem.

Pirmsskolas vecuma posms ir emocionālu pārdzīvojumu laiks. 5 – 6 gadīgiem bērniem ir ļoti spēcīga un aktīva emocionālā atmiņa, kas skar visus pārdzīvojumus un jūtas. L.Prindule uzskata, ka bērnu attīstība nav tikai intelektuālā attīstība. Tā arī skar viņu emociju un jūtu attīstību. Emocijas ir pārdzīvojumi, kur paslēpti ir bērna vajadzības vai kāda pārejoša situācija (Prindule, 1994, 127). Jūtas ir bērnu pārdzīvojuma rezultāts un pieredze. Tāpēc pedagogam jābūt ļoti uzmanīgam, kad izvēlās pasaku vai stāstu. Bez šaubām pasakas un stāsti izraisa bērnam jūtas un emocijas. Tikai no pedagoga ir atkarīgs, ar kādām emocijām bērns aizies no nodarbības mājās.

Līdz ar to var izdarīt trīs galvenos secinājumus. Pirmkārt, bērnu attīstībā viss ir saistīts. Dzirde, uzmanība, domāšana, atmiņa, runa ietekmē viens otru. Otrkārt, pirmsskolas vecumā bērna attīstībā ļoti svarīgair iekšējā runa, kas ir bērnu "darbības plānotājs". Treškārt, pirmsskolas vecuma bērnu paraugs ir ne tikai pirmsskolas pedagogs, bet arī vide. Videi ir ļoti liela nozīme bērnu attīstībā. Izzinot tuvo, apkārtējo vidi, bērns attīstās.

Bērns ikdienā atrodas vidē, kura nepārtraukti ietekmē viņa attīstību. Vide ir iedalāma mikrovidē un makrovidē. Mikrovide tā ir ģimene – sabiedrības daļa, kurā bērns pirmo reizi dzird valodu. Mātes balsi bērns atpazīst ļoti agri un kontaktā ar viņu mēģina izteikties arī pats. Ģimenes vide ir tā, kurā bērns psiholoģiski nobriest runai, un tieši šeit bērns apgūst prasmes izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekļi, cilvēku saskarsmes un mijiedarbības līdzekli (Muhamberga, 2007, 50). Pieaugot bērns attīstītās arī makrovidē. Pirmsskolas vecuma bērnam sāk veidoties izpratne par apkārtējo pasauli un tās likumsakarībām. Darba autore var atzīmēt to, ka vide ir ne tikai nozīmīga bērna vispārējā attīstīšanā, bet konkrēti valodas, runas attīstībā.

Nākamajā apakšnodaļā raksturota pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstīšanas pamatvirzieni.

1.3. Runas attīstīšanas pamatvirzieni

Pirmsskolas nodarbībās bērnu runa tiek attīstīta piecos virzienos:

- skaņu kultūras veidošana;
- vārdu krājumu paplašināšana un aktivizēšana;
- gramatiski pareizas runas veidošana;
- stāstīt mācīšana;
- sagatavošanās lasīšanai (Golubina, 2007, 226).

Darba autore raugoties uz savu pieredzi uzskata, ka var izdalīt vēl vienu virzienu:

- rokas sagatavošana rakstīšanai.

"Plānojot darbu runas nodarbībai, izvēloties metodes un paņēmienus, nodarbību jācenšas organizēt tā, lai katra uzdevuma risināšana būtu organiska sastāvdaļa veselumā, kuru apvieno bērniem zināma tēma vai rotaļas sižets. Īpaši akcentējams ir jēdziens "zināma tēma". Ir jāatceras, ka bērns (arī pieaugušais) var brīvi runāt, izteikties par lietām un parādībām, kuras ir zināmas vai iepazītas, ir izraisījušas emocionālu attieksmi" (Kaņepēja, 2003, 55). Veidojot nodarbību labāk izvēlēties tēmu, kura būs saistīta ar apkārtējo pasauli, bērnu ikdienu un atkarībā no tā, konkrēti veidot uzdevumus, raugoties uz bērna vecumposma īpatnībām, runas attīstības līmeņi un pirmsskolas izglītības mācību satura programmu.

Nodarbības jāplāno integrēti. Tas ir labs veids kā var vienlaicīgi attīstīt runas, valodas prasmes, iemaņas un pirkstu sīko motoriku. Kā atzīmē I. Freiberga, integrētās mācības radās no vajadzības veidot tādu pasaules iepazīšanas veidu, kas balstās uz bērnu psiholoģisko iezīmju ievērošanu un veicina viņu pašdarbību, jo tieši paša motivētā darbībā bērns patiesi uzzina un pārbauda faktus un pieredzi (Freiberga, 2007, 22). "Runas attīstīšanas process jābalsta uz labākajiem valodas paraugiem, folkloras materiāliem, daiļdarbiem – literatūru un dzeju, uz pedagoga gramatiski nevainojamu un leksiski bagātu runu" (Golubina, 2007, 226). Tādā veidā bērns spēs uzkrāt sev labu vārdkrājumu un veidot "pareizu" runu.

Darba autore uzskata, ka runas un valodas nodarbībālabi ir iekļaut tēlotājdarbības elementus, jo tie attīsta pirkstu sīko muskulatūru, kas noteikti ietekmē arī runas aparātu, jo organisms ir viena vesela sistēma. Veidojot nodarbību, katram pedagogam jāatceras par to, kas jāņem vērā darbā ar bērniem:

- jāizmanto izstrādā detalizēta darba programma atbilstoši tēmai;
- jāgatavo tēmai atbilstoša lietu vide grupā;
- jāpārdomā, kāda būs motivācija bērniem pāriet no vienas darbības uz citu;
- tēmu jāizvēlās balstoties uz vērojumiem apkārtnē, aktualitātēm sabiedrības, bērnu un grupi dzīvē;

- integrētās mācības centrā ir bērns;
- ir svarīga bērna paša patstāvīgā darbība (Freibergera, 2007, 25).

Iknodarbība balstās uz runas attīstīšanu, tāpēc jāievēro arī vairāki faktori, kas sekmē runas attīstīšanu. V. Golubina ir izpētījusi un izdalīja četrus sekmēšanas faktoros. Tie ir:

- skolotāja kvalifikācija, pedagogijas un bērna attīstības psiholoģijas pārzināšana;
- pareizu darba paņēmienu izvēle, prasme darboties metodiski pareizā secībā (projektēšanas prasme-piemērotu uzdevumu izvirzīšana; konstruktīva prasme- atbilstoši uzdevumiem izvēlēties paņēmienus, vingrinājumus, ņemot vērā katra bērna runas īpatnības);
- atbilstoši bērnu vecumam izvēlēti uzskates līdzekļi un izdales materiāli, ko pareizi mērķtiecīgi jāizmanto;
- sistemātiskums un secība, virzoties no vienkāršākā uz sarežģītāko (Golubina, 2007, 226).

Skaņu izrunas kultūras veidošana

Pēc V. Golubinas domām, skaņu izrunas kultūru vispārinātie uzdevumi ir:

- bagātināt sajūtu pieredzi, jo bērns lietas uztver emocionāli, tikai tad caur kustībām, maņām un visbeidzot ar prātu;
- vingrināt runas dzirdi un fonomātisko uztveri;
- vingrināt artikulācijas aparātu;
- veicināt balss kvalitatīvo īpašību attīstību – balss tempa regulāciju;
- veidot prasmi runāt izteiksmīgi, ar dažādām balss intonācijām, apgūstot prasmi vārdiski paust prieku, raizes, bēdas, sajūsmu, lielību utt.;
- veicināt prasmi brīvi un gramatiski pareizi izteikt savas domas;
- veidot izpratni par dažādiem jēdzieniem un poētiskiem runas paraugiem (Golubina, 2007, 227 – 228).

Pedagogam būtu jāiekļauj šāda veida uzdevumi gan integrētajās rotaļnodarbībās ar runas dominantu, gan arī jāizmanto ārpus nodarbību laikā. Darbam var izmantot didaktiskās rotaļas, dažādu folkloras materiāliun dzejoļus, pasakas, stāstus, sižetu lomu rotaļas, kā arī speciālus artikulācijas aparāta vingrinājumus.

Ja pedagogs, laicīgi nav konstatējis problēmas ar skaņas izrunas kultūru, tad tas var nelabvēlīgi ietekmēt pirmsskolas vecuma bērna attīstību un apgūt rakstītprasmes, lasītprasmes būs grūti. Tāpēc katram pedagogam jāzina skaņu izrunas kultūras attīstīšanas uzdevumus, lai mainītu situāciju.

Vārdu krājuma paplašināšana un aktivizēšana

Posmā, kad bērnam jau ir izveidojusies socializēta runa, pedagogs var konstatēt pilnu vārda krājuma līmeni. Ir svarīgi, lai pirmsskolas vecuma bērns brīvi un gramatiski pareizi veidotu teikumus, operētu ar attiecīgajiem vārdiem, kas atbilst izvirzītajai tēmai. Sarunai jābūt aktīvai, lai varētu novērtēt līmeni. Vārdu krājuma paplašināšana ir ļoti svarīgs jautājums, jo tas iespaido bērna stāstīt prasmi.

Vārdu krājuma paplašināšana un piepildīšana sākās tajā brīdī, kad pirmsskolas vecuma bērns pēta un iepazīst lietas, priekšmetus, apkārtni. Tādā veidā bērns apgūst pamatvārdus. Socializācijas un mijiedarbības procesa laikā bērns izzina pasauli. Apgūtie jēdzieni ienāk runā, automatizējas sarunu valodā, tādejādi pastāvīgi palielinās vārdu krājumam. Salīdzinot un pētot bieži bērns pats nonāk pie pareizās vārdu nozīmes un jēdziena izpratnes.

"Dažreiz bērnam rodas grūtības teikumu veidošanā. Teikuma gramatiskajā uzbūvē tiek ievērotas likumības. Bērns apgūst lietvārdus un darbības vārdu locīšanu, diemžēl arī apvidus runai atbilstošās nepareizās formas: "es ir", "viš ies", "man nav nazis" u. tml. Šai ziņā nav vainojami bērni, bet gan pieaugušie, kuri neseko līdz savai runai" (Hadaņonoka, 2000, 36). Bērns attīsta runu atdarināšanas procesā. Kā uzsver I. Muhamberga, atdarināšana ir beznosacījuma reflekss, instikts, iedzimta prasme, kuru neapgūst, bet ar kuru piedzimst, tāpat kā ar prasmi elpot, zīst, rīt utt. (Muhamberga, 2007, 52).

Darba autore vēlreiz uzsver, ka ir svarīgi runāt ar pirmsskolas vecuma bērnu biežāk, gramatiski pareizi, jo bērns atdarina un iegaumē fizioloģijas procesu dēļ.

Darba autore secina, ka vārdu krājuma attīstība ir atkarīga no vides, kur bērns aug. Katru jaunu frāzi vai vārdu apgūst caur komunikāciju ar pieaugušo cilvēku.

Vārdu krājums ir atkarīgs arī no attīstības līmeņa: uztveres, atmiņas, interesēm, dzirdes utt. Vārdu krājums palielinās no pirmsskolas vecuma bērnu apgūstam prasmēm un iemaņām, jo caur to visu viņš spēj vel dziļāk izpētīt apkārtējo vidi. "Paplašinoties bērna zināšanām par apkārtējo pasauli un tās objektiem, apgūstot jaunus nosaukumus, konkrētie priekšstati pakāpeniski tiek vispārināti. No dažādo priekšmetu pazīmēm tiek izdalītas pazīmes, kas ir būtiskas un kopīgas daudziem priekšmetiem. Vispirms notiek priekšmetu grupēšana pēc pazīmēm, tad nāk to apzīmēšana ar vispārinošu vārdu – jēdzienu" (Golubina, 2007, 228).

Darba autore secina, ka vārdu krājuma aktivizēšanas un paplašināšanas uzdevumi, varētu būt šādi:

- paplašināt vārdu krājumu (gan pasīvo, gan aktīvo)
- stimulēt un aktivizēt vārdu krājumu;
- mācīt izprast vārdu nozīmi un pareizi tos lietot, veidojot gramatiski pareizos teikuma konstrukcijas.

Pedagogs var izmantot sekojošas metodes:

- kontakta nodibināšana;
- visu maņu izmantošana;
- priekšmetiski praktiskā darbošanās;
- rotaļa kā darbības veids;
- pirkstu sīkas muskulatūras nodarbinātība;
- dabiska uzskate (Skolotājs 4/2009, 72).

Integrētājā nodarbība ar runas, valodas dominant galvenais avots vārdu krājuma bagātināšanai ir apkārtne, dabā. Pedagogs savās nodarbības var izmantot dabas materiālus, kuri var veicināt bērnu, runāt par dzīvo, nedzīvo dabu. Dabas materiālus var likt kopā ar veidošanas nodarbību, piemēram, darba ar sāls mīklu, vai plastilīnu. Šāda veida nodarbība veicinās ne tikai vārda krājuma aktivizēšanu un paplašināšanu, bet arī attīstīs pirkstu sīkās muskulatūru.

Gramatiski pareizas runas veidošana

"Gramatika ir valodniecības nozare, kas apskata vārdu sastāvu, to locīšanu un darināšanu, likumus par vārdu saistīšanu teikumā, teikuma locekļus un teikumus" (Kaņepēja, 2003, 60). Gramatiski pareizai runai arī ir pamatuzdevumi, kuri palīdz pedagogam darīt savu darbu. V. Golubina izdalīja četrus pamatuzdevumus un tie ir:

- vingrināties vārdu pareizā izrunā;
- vingrināties vienkāršu un saliktu teikumu veidošanā atbilstoši gramatikas likumiem;
- vingrināties noteikt intonāciju, stāstījuma, jautājuma, izsaukuma teikumos (Golubina, 2007, 229).

Gramatiski pareizai runai ir divi virzieni. Viens virziens ir atbild par morfoloģiju, bet otrs par sintaksi. Pedagogam jācenšas savlaicīgi iemācīt pirmsskolas vecuma bērnam gramatiski pareizo runu, jo tā ir svarīga daļa no valodas apguves. Gramatiski pareizo runu, tāpat kā citus virzienus var apgūt caur rotaļu.

"Bērniem jāapgūst visu latviešu valodā esošo vārdšķiru vārdu gramatiski pareiza saskaņošana un lietošana. Bērni valodu apgūst gan stihiski, gan īpaši organizētas rotaļnodarbībās un situācijās. Tāpēc vispirms ir jāizzina bērnu runas īpatnības un, vadoties pēc rezultātiem, jāvingrina to gramatisko formu lietošana, kuras bērnu runā rada grūtības un kuru lietošana ir kļūdaina" (Kaņepēja, 2003, 60).

Pedagogam apzinīgi jāveido uzdevums konkrētam virzienam. 5 – 6 gadu vecuma bērniem:

- jāvingrinās saskaņot vārdus pēc skaitļa, locījuma un dzimtes;
- veidot un izprast īpašību vārdu salīdzināmās pakāpes;

- ar izpratni lietot darbības vārdus pavēles izteiksmē;
- vingrināties veidot saliktus teikumus.

"Prakses analīze ļauj secināt, ka viens no sarežģītākajiem jautājumiem pirmsskolas vecuma bērniem ir īpašības vārdu salīdzināmo pakāpju veidošana un lietošana" (Kaņepēja, 2003, 60).

Tāpēc pedagogam savā darba plānā jāiekļauj vairāk uzdevumi atbilstoši tēmai, kur bērniem rodas problēmas. Darba autore uzskata, ka mācoties īpašības vārdu salīdzināmas pakāpes, var izmantot krāsu toņu atšķirības, piemēram, sarkans, sarkanīgs, vēl sarkanīgāks. Paralēli var jaukt krāsas (siltinot vai vēsināt sarkanu krāsu).

Stāstīt mācīšana

Stāstīt mācīšana ir viens no vissarežģītākajiem uzdevumiem pirmsskolas pedagogiem. Tās ir unikālas runas spējas, kur atspoguļojas visas pirmsskolas vecuma bērna runas un valodas prasmes un iemaņas. Nostāstījuma var secināt gan par bērnu attīstības dinamiku, gan attīstības nepietiekamību.

Stāstītprasmē ir monologa forma, kura sastāv no dialoga. Var secināt, ka stāstījums var būt kā dialogiska runa un kā monoloģiskā runa.

Dialogs bieži notiek starp diviem cilvēkiem, kur notiek pieredzes, informācijas apmaiņa. Dialogs veidojas pēc jautājumu, atbildes modeļa. Svarīga prasme runātājam ir noformulēt jautājumu, ar konkrētu mērķi. Vēl viena svarīga prasme, ir spēja aizstāvēt savu viedokli.

Monologs ir runa pašā ar sevi. Piecu gadu vecumā monoloģiskā runa var jau būt vērsta uz citiem. Galvenās prasmes, ko pedagogs var novērtēt ir spēja koncentrēt savas domas, izdalīt galveno un runāt ar izteiksmīgi ar emocionālu nokrāsi.

"Prasme izmantot monoloģisko runu bērnam noderēs skolā. "Patī par sevi monoloģiskā runa veicina un attīsta domāšanu, jo ir nepieciešams atrast vajadzīgos vārdus un citus valodu raksturojošus izteiksmes līdzekļus, lai paustu savu domu. Tā prasa lielāku atmiņas apjomu, uzmanības koncentrēšanu uz runas saturu un formu (Golubina, 2007, 230).

Tajā laikā, kad bērns apgūst stāstītprasmes, pedagogs attīsta tādas jomas kā leksisko, gramatisko un fonētisko. Sākot ar 5 – 6 gadiem, pirmsskolas pedagogs sāk nopietni gatavot bērnu stāstīt loģiski, secīgi, patstāvīgi un ar izteiksmi.

Viss sākās ar to, ka pirmsskolas vecuma bērns pedagogu uztver kā paraugu. "Tieši pedagogs var kalpot kā runas paraugs, palīdzēt bērnam atrast piemērotākos vārdus, vārdu savienojumus, veidot teikumus, iesākt teikumu, lai veidotos plūstošs stāstījums bez liekiem atkārtojumiem, kā arī palīdzēt veidot kompozicionāli pareizu stāstījumi" (Boša, 1999, 18).

Darba autore uzsver to, ka pedagogam vēl jā māca bērnam veidot stāstījuma plānu un apzināties savu lomu stāstījuma laikā.

Pirmsskolas vecuma bērns var stāstīt un atstāstīt, izmantojot gatavo teksta, vai pēc attēla. "Literatūras nodarbībās ieteicams izmantot izlases atstāstīšanu, lai pedagogs varētu secināt, kāda ir daiļdarba uztvere, bērnu estētiskā gaume, tikumiskā izpratne" (Kaņēpeja, 2003, 62).

Viens no izplatītākjiem paņēmieniem, ko pirmsskolas pedagogi izmanto darbā ar bērniem, ir stāstījumu pēc attēla. Pedagogu mērķim jābūt virzītam uz to, lai bērns būtu motivēts un ieinteresēts stāstīt. Radoši stāsti ir visaugstākais līmenis, ko spēj pirmsskolas vecuma bērns sasniegt kopā ar pirmsskolas pedagogu. Radoši stāsti parāda ne tikai bērna gatavību skolai, bet arī to, cik liela ir literārā pieredze, kas saistīta ar runas prasmēm, iemaņām un daiļliteratūru.

V. Golubina ir apkopojusi stāstīt mācīšanas paņēmienus, kurus katram pirmsskolas pedagogam būtu jāizmanto savā darbā ar bērnu. Tie ir:

- jāvingrina stāstīt pēc attēla, pēc vērojuma dabā un apkārtnē, raksturot rotaļlietu, stāstīt pēc skolotāja uzdevuma, rosinājuma utt., veidojot aprakstošo stāstījumu,
- jāvingrina atstāstīt pasakas vai daiļdarbus tuvu tekstam, veidojot stāstījumu pēc atmiņas, kas vienlaikus trenē un nostiprina tiešo atmiņu,
- jāvingrina stāstīt pēc uztveres fakta, aprakstot savas sajūtas vārdiski, tā vienlaikus attīstot un sekmējot sensorisko uztveri,
- jāvingrina atstāstīt savu pārdzīvojumu vai pašsacerētu notikumu, attīstot iztēli,
- jāvingrina atstāstīt pēc dzirdēta materiāla, tā attīstot uzmanību, uztveri un dzirdi,
- jāvingrina klausīties un atstāstīt, skatot muzikālajam fonam, kas attīsta dzirdes uztveri un rada iekšēju emocionālu skaņu (Golubina, 2007, 231).

Darba autore uzskata, ka bērni jāvingrina stāstīt pēc savas fantāzijas. Fantazējot un improvizējot bērns spēj attīstīt iekšējo domu un radošu runu. Ar to var panākt, ka bērns pēc kāda laika radoši un patstāvīgi izdomās savu pasaku, stāstu. Vērtējot pirmsskolas vecuma bērna sasniegumus, pedagogs pēc radošiem stāstiem varēs novērtēt runas attīstības līmeni un sagatavot turpmākos uzdevumus, lai pilnveidotu jau esošās prasmes, iemaņas un zināšanas.

Rakstīt mācīšana

Rakstīt mācīšanas process ir ļoti sarežģīts process pirmsskolas vecuma bērniem. 5 – 6 gadi ir laiks, kad bērns gatavojoties skolai, jāiemāca pareizi turēt un satvert rakstāmo, rakstīt burti, vārdi utt. Kā uzsver V. Golubina: "Ir nepieciešama noteikta psihisko funkciju brieduma pakāpe, lai mācīšanās kļūtu iespējama" (Golubina, 2007, 240).

"Ja bērnam brieduma funkcijas ir attīstījušās vajadzīgajā pakāpē, ja viņa atmiņa ir sasniegusi tādu pakāpi, ka viņš var atcerēties alfabēta burtu nosaukumus, ja atmiņa ir attīstījusies tiktāl, ka bērns kādu laiku var koncentrēties nodarbībai, kas viņam šķiet neinteresanta, jo domāšana ir nobriedusi tiktāl, lai viņš saprastu skaņu un to rakstīto zīmju saistību, kuras simbolizē šīs skaņas, tad bērns ir pietiekami attīstījies un var mācīties rakstīt" (Vigotskis, 2002, 231).

Darba autore uzsver, ka pirmsskolas vecuma bērniem rakstīšana ir ļoti sarežģīts darbs. Bērnu roku un pirkstu sīkajai muskulatūrai jābūt labi attīstītai, jābūt labām uzmanības, koncentrēšanās spējām, kā arī koordinācijai. Pedagogam jābūt bērnu palīgam rakstīšanas procesā un apguvē. Pēc S. Klimones domām, palīdzība rakstīšanā ietver sevī:

- pārliecināties, ka rakstīšanas uzdevuma nosacījumi ir skaidri, sakiet bērniem, lai runā ar skolotāju, ja ir kādas neskaidrības;
- paprasiet bērnam, lai atstāta nosacījumus saviem vārdiem, lai būtu pastiprinājums un skaidrība;
- iedrošiniet bērnu rast palīdzību organizēšanās procesā, pirms darba sākums;
- strādājiet kopā, lai izveidotu vadlīnijas darba pabeigšanai;
- ja rakstīšanas uzdevums ir atstāts par grāmatu, ko jūsu bērns lasa, atļaujiet viņam noskatīties filmu. Pārrunājiet stāstu kopā;
- rakstīšanas prasmju un iemaņu parbaudes procesā iesaistiet vecākus;
- kas mācās pēc dzirdes, mēģiniet, lai bērns konstruē ziņojumu mutiski (Klimone, 2007, 59).

Rakstīšanai ir arī nozīmīgi bērnu rokas, pirkstu muskulatūras attīstības līmenis.

Nostiprināt rokas un pirkstu muskulatūru pēc V. Golubinas domām, var:

- pirkstu savilkšana dūrēs un to izplešana vairākas reizes pēc kārtas, izstiepjot rokas uz priekšu pleca augstumā,
- jāveic delnu apļošana uz priekšu un atpakaļ,
- jāaizliek rokas aiz muguras un viegli jāpiespiež pie krēsla;
- rokas jāpaceļ pleca augstumā, jāizstiepj sev priekšā un jāpagriež ar plaukstām uz augšu, jāpatur mirkli, tad plaukstas pagriež uz leju un pēc mirkļa rokas nolaiž gar sāniem,
- rokas jāpaceļ pleca augstumā un, skrienot pa grupu maziem soliņiem, jāplivina kā spārni (Golubina, 2007, 241).

Katram pedagogam jāatceras, ka 5 – 6 gadīgam bērniem, nav ieteicams rakstīt ilgāk par 7 – 10 minūtēm. Pedagogam pastāvīgijāpievērš uzmanība tam, kā bērns tur rakstāmo un kā sēž. Pareiza poza sēžot ir ļoti svarīga, lai skelets nedeformētos.

Līdz ar to darba autore secina, ka runas attīstīšanā ļoti svarīga ir pedagoga meistarība. Pedagogam jāprot izvēlēties atbilstošas metodes un paņēmieni, ar katru bērnu jācenšas nodarboties arī individuāli. Pedagogam jāveido runas situācijas, kas rosinātu bērnu runāt, jācenšas izmantot tādi paņēmieni, kas mudinās pirmsskolas vecuma bērnu piedalīties sarunā, stāstīt.

Nākamajā apakšnodaļā ir aprakstīts par bērniem ar valodas traucējumiem.

1.4. Bērnu ar runas un valodas traucējumiem raksturojums

"Pētot bērnu psiholoģiju, lielu uzmanību veltījusi valodai un runai, uzskatot valodu par vispārīgu, bet runu par valodas individuālu izpausmi" (Tūbele, Šteinberga, 2004, 50). Ar runas palīdzību cilvēki dalās pieredzē un apmainās ar informāciju. Cilvēks runājot parāda savu attieksmi, ne tikai pret adresantu, bet arī pret sarunas tēmu. Savu attieksmi izsaka, mainot balss tempu, rakstu un ritmu, izmantojot arī žestikulāciju. "Bērns tikai sabiedrībā var īstenot runas spējas, ja dzird un apgūst savas tuvākās apkārtnes un apkārtējo valodu. Ja bērnam ir runas darbības vai valodas attīstības traucējumi, tad viņam būs zināmas grūtības daudzās dzīves jomās, īpaši jau, uzsākot mācības skolā" (Tūbele, Šteinberga, 2004, 50).

Runas traucējumi ir skaņas izrunas un balss problēmas. Viens no piemēriem ir, kad bērnam ritma traucējumi - stostīšanās. Bet var arī būt citu problēmu kombinācijas.

Valodas traucējumus raksturo nepareiza vārdu un to nozīmes lietošana, nespēja paust savas domas ar vārdiem, nepareizas gramatiskas formas, ierobežots vārdu krājums un nespēja izpildīt norādījumus (Danielsa, Stretfords, 1999, 230).

Runas traucējumu iemesli un cēloņi var būt dažādi, tāpēc pirmsskolas vecuma pedagogam kopā ar logopēdu jāpēta katrs bērns individuāli. M.Hvatcevs pirmais visus runas traucējumus iedalīja iekšējos un ārējos, īpaši uzsverot to savstarpējo mijiedarbību. Viņš izdalīja arī organiskos, funkcionālos, sociāli psiholoģiskos cēloņus (Tūbele, Šteinberga, 2004, 52).

Mūsdienās ir dažāda veida runas traucējuma klasifikācijas. Tā ir ļoti būtiska problēma logopēdiem, pēc kādas klasifikācijas strādāt. Darba autore izvēlējās klīnisko klasifikāciju. Šajā klasifikācijā ir divas grupas.

1. Mutvārdu runas traucējumi:

1.1. Izteikuma fonācijas jeb ārējā noformējuma traucējumi:

- disfonija (afonija) – balss traucējumi vai tās zudums, balss veidotāja daļu patoloģisku izmaiņu dēļ;
- bradilālīja – patoloģiski palēnināts runas temps;

- tahlālīja – patoloģiski paātrināts runas temps;
- stostīšanās – ritma traucējums, runas temps, ritma traucējums, kas veidojas runas aparāta muskuļu spazmu dēļ;
- dislālīja – skaņu izrunas traucējums, pastāvot pilnvērtīgai fiziskai dzirdei un runas aparāta inervācijai;
- rinolālīja – balss tembra un skaņu izrunas traucējumi, kas rodas perifērā runas aparāta anatomisko traucējumu dēļ;
- dizartrijs – izteikšanās traucējums, kurā izmainās balss tembrs, skaņu izruna, runas temps, jo ir izteikti traucējumi runas aparāta inervācijā.

1.2. Izteikuma strukturāli semantiskā jeb iekšējā noformējuma traucējumi:

- alālīja – bērna runas mazattīstība vai neattīstība, kas rodas kā sekas pēc organiska bojājuma galvas smadzeņu garozas runas zonās grūtniecības vai agrās bērnības periodā;
- afāzija – pilnīgs vai daļējs runas zudums pēc lokāla galvas smadzeņu organiska bojājuma.

2. Rakstu valodas traucējumi:

2.1. Disleksija (aleksija) – daļējs vai pilnīgs specifisks lasīšanas traucējums.

2.2. Disgrāfija (agrāfija) – daļējs vai pilnīgs specifisks rakstu valodas traucējums (Miltiņa, 2005, 20).

Darba autore secina, ka pirmsskolas vecuma pedagogs bez logopēda nevar un nespēj veikt logopēdisko pārbaudi. Kopā ar logopēdu ļoti svarīgi, kad pirmsskolas vecuma bērns tikko sāk apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi konstatēt, vai bērnam ir runas un valodas traucējumi vai nav. Ja ir, tad jānoskaidro, vai tas ir iedzimts, iegūts vai pirmsskolas vecuma bērns tikai atdarina pieauguša cilvēka runu.

Ja bērnam ir tikusi konstatēta problēma, tad pirmsskolas pedagogam jārikojas ātri. Pirmsskolas vecuma bērnam ir nepieciešama labvēlīga, pozitīva vide, runas aparāta uzdevumi, kuri trenēs, jāpievērš arī uzmanība bērna psihiskiem procesiem. Pedagogam jāsadarbojas ar vecākiem, logopēdu un, ja ir nepieciešams, ar psihologu. Nav pareizs uzskats, ka bērna runas un valodas traucējumi ar laiku paši pāries. Noteikti nē, viss tikai var attīstīties uz slikto pusi.

Ja pedagogs ir pamanījis tālāk minētos nosacījumus, tad tas ir signāls, ka ir laiks vērsties pie speciālista. Tie ir:

- vēlu sācis runāt;
- runā monotoni vai pārāk skaļi;
- traucēta skaņu izruna;
- mazs vārdu krājums;

- nepareizi lieto dzimti, skaitli, locījumu;
- neizjūt atskaņas;
- bieži nesaprot norādījumus vai tos neatceras (Kaņepēja, Lieģeniece, Černovau.c., 2003, 257).

Bērnu ar runas un valodas traucējumiem psiholoģiskais raksturojums

Bērnu ar runas un valodas attīstības traucējumiem psiholoģiskais raksturojums ir tāds pats, kā bērniem bez traucējumiem. Kad pirmsskolas pedagogs sāk strādāt ar bērnu, kuram ir runas un valodas traucējumi, viņš tikai tad, var konstatētgrūtības. Pedagogs bez speciālās izglītības jūtas sevī nedrošs, strādājot ar tādiem bērniem. Katram pedagogam jāzin, kam jāpievērš uzmanība strādājot ikdienā.

Pirmkārt, pirmsskolas pedagogam jāzina, ka bērni ar runas un valodas traucējumiem ļoti grūti, emocionāli reaģē uz jauniem apstākļiem. Ļoti grūti uztver jauno vielu, kura prasa no viņiem īpašas prasmes un iemaņas. Pedagogam jāveidodroša psiholoģiskāvide. Ja pedagogs nespēj radīt piemērotu vidi, tad bērnu uztveres ātrums samazināsies un regresēs.

Otrkārt, bērniem ar runas un valodas traucējumiem ir ātra nogurdināmība, it īpaši, kad no bērniem pedagogs pieprasa lielu uzmanības piepūli un bērns nespēj koncentrēties uz pedagoga izvirzītām prasībām un nosacījumiem. Viņš var atcerēties, kas bija teikts sākumā vai beigās.

Treškārt, bērniem ir problēma ar domāšanas attīstību. Ja pirmsskolas bērnam ir runas un valodas traucējumi, tad noteikti ir arī citas attīstības problēmas. Var būt zems vārdu krājuma līmenis, grūtības ar jēgas izpratni, kā arī teikuma loģisko uzbūvi. Bērniem ar traucējumiem var pamanīt, ka stāstot bieži vien viņš sāk stāstīt ne no sākuma, bet no beigām.

Darba autore akcentē, ka pirmsskolas pedagogampēc iespējas jāvēršas pēc padoma pie logopēda vai speciālā pedagoga. Speciālists spēs dot pareizus norādījumus, kā organizēt nodarbības tā, lai bērns apgūtu vielu un nezaudētu interesi. Daži pirmsskolas pedagogi ir ļoti patstāvīgi savā darbībā un nevēršas pēc padoma. Tas var novest līdz tam, ka bērns ar īpašībām vajadzībām negribēs piedalīties nodarbības un pirmsskolas pedagogs pieprasīs vairāk nekā bērns spēj.

Kad pirmsskolas vecuma bērns ar īpašām vajadzībām atnāk uz pirmsskolas izglītības iestādi, viņš tāpat kā citi bērni sāk strauji attīstīties, jo pedagogs katru dienu nodarbojas ar bērniem. Ir ļoti svarīgi, lai pirmsskolas pedagogs veidotu bērnam sociālās pieredzes prasmes un iemaņas. Tikai kopā ar pedagogu bērns var pilnvērtīgi izzināt pasauli un apkārtējo vidi. Pedagogam jāatceras un jāņem vērā fakts, ka katram bērnam jau ir savai lielāka vai mazāka pieredzes bagāža. Pedagoga meistarība izpaužas apstākļi, ka viņš spēj konstatēt un noteikt

bērna tuvākās attīstības spējas. Pedagogam jābūt neaizstājamam palīgam, paraugam, lai viņi kaut ko kopā sasniegtu.

Strādājot ar bērnu, kuram ir runas attīstības traucējumi, pedagogam būs jāvelta vairāk laika un enerģijas. Pedagogam darbā ar bērnu vienmēr jāapzinās mērķis un sasniedzamais rezultāts. Kad pedagogs zina, ko viņš grib sasniegt, viņam jāizvēlas atbilstošas metodes un darba paņēmieni.

"Mācīt bērnu runāt nozīmē palīdzēt bērnam apgūt valodu, izprast tās zīmju nozīmes – leksiskās un gramatiskās, vingrināties izteikt realitātes vērtējumu ar gramatiskajām un leksiskajām iespējām (trenēt emocijas un jūtas), atvieglot literāro normu iegaumēšanu" (Boša, 1989, 3).

Pirmsskolas pedagogam, lai sasniegtu pozitīvu rezultātu, vienmēr jāpatur prātā četri galvenie nosacījumi. Tie ir:

- emocionālā saskarsme starp bērnu un pedagogu,
- interesantas nodarbību formas,
- bērna aktīva līdzdalība, vēlēšanās darboties,
- darbības veidu maiņa, lai bērns nenogurtu.

Pedagogam arī jāvada individuālās nodarbības. Kā atzīmē I.Miltiņa tām jābūt regulārām, ne retāk kā 3 reizes nedēļā (Miltiņa, 2005, 73).

No tā, kā pedagogs veidos savu nodarbību būs atkarīgs rezultāts. Speciālisti iesaka:

- virzīt nodarbību saturu uz to, lai uzturētu un izkoptu bērnu stiprās puses;
- informāciju sniegt pēc iespējas dažādi;
- ļaut bērnam informāciju paust dažādos veidos;
- informāciju sniegt nelieliem teikumiem, runāt lēni, skaidri un atkārtotvairākkārt;
- korekcijas darbā iesaistīt speciālistu komandu: logopēds, fizioterapeits, psihologs, ārsts neirologs, citi pirmsskolas skolotāju un arī bērnu vecāki (Kaņepēja, Lieģeniece, Černova u.c., 2003, 258).

Mācību metodēm ir liela nozīme, jo tas ir sadarbības process starp bērnu un pedagogu. Pirmsskolas pedagogam jāvada nodarbību, izmantojot dabiskās mācību metodes, piemēram modelēšana, novērošana, paplašināšana un citi.

Nākamajā nodaļā, raksturotas, kā tēlotājdarbība var ietekmēt pirmsskolas vecuma bērnus. Darba autore uzskata, ka tēlotājdarbības metodes un paņēmieni attīsta bērnu gan vispusīgi, gan var novērst runas un valodas problēmas, ja tādas ir.

2. TĒLOTĀJDARBĪBAS UN TO NOZĪME PIRKSTU SĪKĀS MOTORIKAS UN RUNAS, VALODAS ATTĪSTĪBĀ 5 – 6 GADUS VECIEM BĒRNIEM

2.1. Teoretiskās atziņas par tēlotājdarbības ietekmi uz pirmsskolas vecuma bērniem

Pirmsskolas vecuma bērna tēlotājdarbība ir labs audzināšanas līdzeklis un veids, kā var attīstīt bērnu prasmes, iemaņas. "Vizuālās mākslas darbība attīsta un veido bērna novērtēšanas spējas, estētisko uztveri un gaumi, mākslinieciskās spējas, prasmi patstāvīgi veidot kompozīcijas, izmantojot dažādus materiālus, attēlošanas paņēmienus un vizuālās mākslas tehnikas" (Frīdenberga, 2003, 5).

Pirmsskolas vecuma bērna radošā darbība ir vērsta uz apkārtējās vides attēlošanu. Sākumā, kad bērns atspoguļo reālo dzīvi caur tēlotājdarbību, viņš nespēj to izdarīt automātiski, mehāniski. Attēlošana uz papīra ir grūts darbības veids, kurš veidojās no daudziem faktoriem, iemaņām un prasmēm. Darba autore akcentē to, ka vecākiem un pedagogiem ir jāapzinās tas, ka bērns iepazīstot papīru, krītu, krasām, smiltīm, vilnu utt., var ne tikai burzīt, plēst, ripināt, bet arī pagāršot un pasmaržot. Pirmsskolas vecumā bērna sajūtas, uztveres īpatnības, garšas, smaržas ir lielāk aktivizēti nekā pieaugušiem cilvēkiem.

Vieglāk iekļauties tēlotājdarbības procesā bērnam palīdz pieaugušā darbību atdarināšana. Bērns vēro darbu ar materiāliem, ko izmanto tēlotājdarbībai. Vērošanas process ļauj ķermenim apzināties, kas šajā procesā notiek un tad patstāvīgi to izpildīt. Katra jauna prasme, ko bērns iemācās, paliek atmiņas daļā, kas atbild par uztveres pārdzīvojumu. Bērns iepazīst pasauli caur sajūtām. (Randoha, 2015, 150)

Zīmējot bērns parāda savu interesi par apkārtējās pasaules izzināšanu. Pedagoģs var spriest par bērna attīstības līmeni, vērojot pirmsskolas vecuma zīmējumu, gan to veidošanas procesu. Pirmsskolas vecuma bērna tēlotājdarbības kvalitāte ir atkarīga no uztveres, vērošanas līmeņa, no tā veidojas bērnu pieredze. "Zīmēšana, aplicēšana, veidošana un konstruēšana rosina bērnus izteikt savus emocionālos pārdzīvojumus un lietot tēlotājmākslas nodarbības gūto pieredzi" (Frīdenberga, 2003, 5). Caur tēlotājdarbību var konstatēt pirmsskolas vecuma bērnu intereses, temperamentu un dzimumu atšķirības. Darba autore prakses laikā un strādājot pirmsskolas izglītības iestādē novērojusi, ka zēniem ir raksturīgi attēlot transporta līdzekļus, zirgus, karavīrus, bet meitenēm - attēlot dabu, māju un ģimeni. Meitenes bieži vien veido dekoratīvus darbus un izmanto dažāda veida ornamentus.

Zīmēšanair ļoti svarīgs process pirmsskolā, jotiešībērnam tiek attīstītā pirkstu, plaukstu, rokas muskulatūra, domāšana, iztēle, fantāzija, uzmanība, koncentrēšanās spējas, kustību

koordinācija, pacietība, griba, vizuālā uztvere, atmiņa, iemaņas, prasmes (Randoha, 2015, 152).

Tēlotājdarbībā pasaules izzināšana vispirms ir saistīta ar tehnikas, materiālu un piederumu īpašībuizzināšanu. Redzot sava darba rezultātu, bērnam bagātināsies pieredze. No tā radīsies interese tālāk darboties. Pirmsskolas vecuma bērnam būs interesanti uzzināt, ka savas jūtas, domas var izpaust ne tikai vārdiski, bet arī uz "baltās lapas".

Pirmsskolas vecumā bērniem ļoti patīk zīmēt, veidot un aplicēt. Bērna intereses paplašinās, ja tās sekmē ģimene un pirmsskolas skolotāji. Lielai daļai bērnu raksturīgas radošas idejas, viņi prot izmantot dažādas tehnikas, labprāt izmanto dažādus materiālus.

Būtisks un nozīmīgs faktors pirmsskolas vecuma bērnu tēlotājdarbības attīstībā ir periods, kad bērnam tēlotājdarbībā parādās mērķis un uzdevumi. Šajā laikā bērnu darbība paliek mērķtiecīga un apzināta. Savukārt pedagogs spēj jau analizēt bērnu darbību un secināt par attīstības līmeni.

Tēlotājdarbības pilnveidošana ir atkarīga no bērnu vecumposma attīstības galvenā mehānisma līmeņa: vizuālo – kustību koordinācijas.

Tēlotājdarbības gaita bieži vien vadāma ar pirmsskolas vecuma bērnu stāstījumu. Bērns vārdiski, izmantojot žestus, stāsta par objektiem un priekšmetiem. Stāstījums palīdz bērnam raksturot priekšmeta, objektu utt. pazīmes. Bērnam izvērst stāstījums ir nepieciešams, lai regulētu savu darbības gaitu, plānotu tēlotājdarbības tehniku, piederumu izvēli. No tā var secināt, ka tēlotājdarbība attīsta arī runas un valodas spējas.

Analizējot pirmsskolas vecuma bērnu darbu var novērtēt ne tikai izziņas līmeni, bet arī emocionālās attieksmes veidošanos pret apkārtējo pasauli.

Pedagogam, attīstot bērnu mākslinieciskās spējas, ir jāzina tie motivējoši faktori, kas ietekmē pirmsskolas vecuma bērna vēlmi, gribas spēku darboties un intereses līmeni. Viens no tādiem būtiskiem faktoriem ir emocionālais pārdzīvojums, kad bērns uztver un izzina objektus. To var panākt ar spilgtiem un krāsainiem attēliem, grāmatām, dabu un kopā ar spilgtu, dinamisku pedagoga stāstījumu. Pozitīvs emocionālais pārdzīvojums motivē bērnu stāstīt un attēlot. Kad bērns attēlo, viņš itkāvēlreiz situāciju pārdzīvo. Tādā veidā, viņš var izjust lielu gandarījumu tēlotājdarbības procesā. Bērnam parādās vēlme, vajadzība zīmēt, veidot, aplicēt katru dienu, visu to, ko viņš redz un, kas izraisa emocijas.

Vēl viens no rosinājošiem motīviem ir iespēja bērnam vērot kā cits cilvēks zīmē, veido, aplicē. Vērojums, kad pedagogs veido savu mākslas darbu, bērnu var ļoti iespaidot. Tādejādi bērnam var rasties vēlme pamēģināt savas spējas. Vērojums dot bērnam iespēju iegūt iedvesmu.

Pirmsskolas vecuma bērns iedvesmu var iegūt caur dabas pētīšanu, vērošanu, gan no lietu izzināšanu, gan no paša pedagoga un viņu attieksmes. Tēlotājdarbībā bērns izmanto vienu no valodām, ar kuru palīdzību atklāj sevi, savas jūtas, pārdzīvojumu un attieksmi pret apkārtējo pasauli (Mukherji, Albon, 2010). Darba autore secina, ka pedagoga uzdevums ir vadīt bērnu tēlotājdarbības procesā, lai viņu zīmējumi, veidojumi parādītu bērna dotības un grūtības.

Pēc B. Frīdenbergas domām bērna radošā patstāvīgā darbība nav iedomājama bez noteiktām prasmēm un iemaņām, tāpēc, uzsākot darbu, svarīgi fiksēt, kādā līmeni ir bērnu prasmes:

- mākslinieciski tematisko materiālu un rīku lietošanas prasme;
- prasme izvēlēties savai radošajai iecerei atbilstošus attēlošanas tehniskos paņēmienus un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus;
- izpildīt nepieciešamās roku kustības (Frīdenberga, 2003, 6).

Darba autore secina, ka tēlotājdarbība ir labs veids, kā var attīstīt pirmsskolas vecuma bērna vairākas prasmes un iemaņas. Pedagogam jāzina bērnu vecumposma īpatnības, lai labāk varētu motivēt, kas palīdzēs bērnam izpildīt darbu ar vēlmi un interesi. Tēlotājdarbība pilda arī audzināšanas funkcijas.

Intelektuālā audzināšana. Attēlu zīmēšana, pat ja tie ir ļoti viegli savā veidojumā, pieprasa no pirmsskolas vecuma bērna zināšanas par priekšmetiem un parādībām. Tāda veida pieredze veidojas no ikdienas vērošanas procesa, kad bērns spēlējās ar mantām, vai vienkārši vēro dabu utt.

Pirmsskolas vecuma bērniem jābūt attīstītai iztēlei, lai varētu uzreiz iedomāties to personāžu, par kuru runā. Nereti pirmsskolas vecuma bērni izmanto jau pazīstamu tēlu, lai veidotu, zīmētu vai aplicētu. Tēlotājnodarbības procesā pirmsskolas vecuma bērns izmanto redzi, tausti, roku un pirkstu kustību.

Bērna domāšanas process ir atkarīgs no rokas un pirkstu darbības. Pateicoties rokas un pirkstu darbībai, bērns spēj labāk izzināt priekšmetu, to formu, materiālu utt.

Darbojoties kopā ar pedagogu, pirmsskolas vecuma bērns pakāpeniski iemācās priekšmetu analizēt, detalizēti apskatīt priekšmeta detaļas un sīkumus, salīdzināt priekšmetu pēc formas, lieluma, krāsas un tajā laikā uztvert to, kā veselumu.

Sensorā audzināšana. Pirmsskolas vecuma bērnam ir ļoti noderīgi ne tikai iepazīt priekšmetu vērojot to, bet arī aptaustot to. Veiksmīga tēlotājdarbības apgūšana ir atkarīga no sensorās audzināšanas procesa. Bērnam jābūt raksturot priekšmeta forma, lielums utt., raugoties tikai uz sajūtām. Pedagoģs var dot bērniem izzināt priekšmetu ar aizvērtām acīm, jo tad visas citas sajūtas sāk darboties aktīvāk.

Estētiska audzināšana. Zīmēšana, aplicēšana un veidošana ietekmē estētiskas audzināšanas procesu. Bērns mācās saskatītskaisto. Pedagoģs kopā ar bērniem analizē priekšmetu un secina kas ir pozitīvs un skaists, kas raksturīgs, ka īpašs.

Tikumiska audzināšana. Tēlotājdarbība pirmsskolas vecuma bērniem ir interesants un emocionāls darbības veids. Caur tēlotājdarbību pedagogs var audzināt mīlestību pret mājām, ģimeni, tainīgumu un daudz ko citu. Stāstot par savu darbu, bērns izspauž savu attieksmi pret padarīto. Svarīgi ir tas, ka darbā ir bērnu attieksme, ideja, piepūle un centība.

Fiziskā audzināšana. Pirmsskolas vecuma bērnam tēlotājdarbībā ir nepieciešamas tādas prasmes, kā gribas spēks, piepūle, uzmanība, pacietība, lai varētu griezt, veidot, pielīmēt. Lai pareizi izmantotu visus tēlotājmākslas darbarīkus ir nepieciešams fiziskais spēks un darba iemaņas. Pirmsskolas pedagogs tāja laikā audzina bērnos neatlaidību vienmēr panākt vēlamu rezultātu.

Katrā tēlotājdarbības nozarē ir nepieciešama speciālo kustību prasmes un iemaņas, kur var redzēt dažāda veida tempu, spēku, precizitāti. Tēlotājdarbībā fiziskā audzināšana ir ļoti svarīga, tā iekļaujas intelektuālās audzināšanās procesā. Kopā tie attīsta pirmsskolas vecuma bērnam tādas prasmes un iemaņas kā patstāvība, mērķtiecīgums, apzinīgums, neatlaidība, spēja pabeigt visu līdz galam.

Darba autore akcentē, ka tēlotājdarbība ir ne tikai labs vispusīgs audzinošs līdzeklis, bet arī spēja attīstīt bērnu veselumā. Tēlotājdarbības procesā bērns nepārtraukti darbojas ar savām rokām, pirkstiem, plaukstām. Savukārt no tā attīstās arī fiziskie, psihiskie procesi. Pedagoģam jācenšas ieinteresēt bērnu uzsākt darboties un dot iespēju būt brīvām attēlojumā procesā un materiālu izvēlē.

2.2. Kustību iemaņu un prasmju veidošana tēlotājnodarbībā

Katram tēlotājdarbības veidam ir savs kustību raksturs. Tās veidojas un attīstās tāpat, kā citas cilvēku kustības. Pirmsskolas vecuma bērnam attīstīsies un veidosies kustību iemaņas un prasmes tikai tad, ja pedagogs ievēros bērnu vecumposma īpatnības, fizioloģiju un attīstības īpatnības. Attīstīt kustību iemaņas un prasmes ir precīzs, organizēts process, kuram ir savi veidošanas noteikumi. Pirmsskolas pedagogs nevar gaidīt no bērna to, kas nebija iepriekš parādīts un trenēts. Pedagogs nepārtraukti ietekmē pirmsskolas vecuma bērnu, it īpaši, kad bērns sastopās un sāk darboties ar tēlotājmākslas darbarīkiem. Katram darbarīkam, priekšmetam ir sava lietošanas specifika, kuru bērns var apgūt tikai ar pedagogu. Ja pirmsskolas vecuma bērns nezinās kā darboties, tad var rasties situācija, ka bērns bāž mutē zīmuli, otu, vai dauza ar tēlotājmākslas priekšmetiem pa galdu.

Kad bērni sāk izmantot savā darbā zīmuli, otu, sķēresutt., tas nozīmē, ka pirmsskolas vecuma bērns pāriet pie sarežģītākām tēlotājdarbības formām. Kustības paliek smalkākas, nopietnākas, mērķtiecīgas un precīzas.

Mācot pirmsskolas vecuma bērnam kustību iemaņas un prasmes, uzmanība jāpievērš arī redzesattīstībai. Acis vada un kontrolē visu tēlotājdarbības procesu. Redzekontrolē bērna roku kustību. Pat Mikelandželo teicis: " Cirkulim jābūt acīs, nevis rokā, jo roka strādā, bet acs novērtē."

"Iemaņas atšķiras no prasmēm kvantitatīvi (ar darba tempu, izdarīto darbu daudzumu vai apjomu) un kvalitatīvi (darbs ir tehniski un mākslinieciski augstvērtīgāks). Ja bērnam ir izveidojušās radošās darbības iemaņas, mazinās sasprindzinājums darbības laikā, rokas kustības ir atraisītas, veiklas, drošas, tām ir labs līnijas plūdums, redzes kontrole ir pārlicinoša, pieaug darba spējas, bērni tik ātri nenogurst " (Hibnere, Grasmane, 2000, 16).

Darba autore secina, ka kustības, kurus izpilda pirmsskolas vecuma bērns tēlotājnodarbībās, ir atkarīga no muskuļu kustības, tā, kā bērns to sajūt, analizē un noteikti no redzes uztveres. Bērns aplicējot, veidojot, zīmējot redz kā kustās roka, kā darbojas pirksti un tādā veidā viņš var sajūst attiecīgu kustību. Katram tēlotājdarbības veidam ir sava kustību tehnika, ko bērnam palīdz apgūt un pilnveidot pieaugušais.

Kustību tehnika veidošanas procesā " Veidošana ir tēlotājdarbība, kurā bērni attiecīgā objekta īpašības (formu, proporcijas, uzbūvi) attēlo telpā, izmantojot mīkstu materiālu" (Hibnere, 1977, 5). Veidošana no plastilīna, māla, mīklas prasa no pirmsskolas vecuma bērna tādas prasmes un iemaņas, kas ļauj brīvi un viegli veidot dažāda veida formas. Veidošanas procesā galvenais darbarīks, instruments ir bērna pirksti un plauksta. Bērniem jāapgūst vairākas veidošanas iemaņas un prasmes.

"Bērns parasti sāk apgūt veidošanu 3 – 4 gadu vecumā. Bimanuālā darbībā viņš pamazām ar abām rokām sinhroni apgūst galvenos veidošanas paņēmienus. Sinhronās simetriskās roku kustības sekmē abu roku kustību koordināciju " (Hibnere, Grasmane, 2000, 31).

Darba autore izdalīja vairākas veidošanas paņēmienus, kuribūtu jāprot bērniem 5 – 6 gadu vecumā, balstoties uz Daugavpils 21. pirmsskolas izglītības iestādes "Liesmiņa" izstrādātutēlotājdarbības programmu (skat. 2. 1. tab.).

Apgūstamie veidošanas paņēmieni 5 – 6 gadīgiem bērniem

<i>Veidošanas paņēmieni</i>	<i>Apraksts</i>
<i>Mīcīt</i>	Uzspiest ar rokām vai pirkstiem uz plastālīna gabala.
<i>Nokniebt</i>	Ar lielā un rādītāja pirksta palīdzību atdalīt nelielu plastālīna gabaliņu no lielā gabala.
<i>Plaukšķināt</i>	Plaukšķināt ar plaukstu ar taisniem pirkstiem pa veidošanas materiālu.
<i>Saplacināt</i>	Veidošanās materiāla gabalu saspiest, lai veidotos plakana forma. Nelielu gabalu saspiest ar lielo un rādītājpirkstu. Vidēji lielu gabalu piespiest ar plaukstu pie plakanas virsmas un saplacināt to.
<i>Veltnēt</i>	Dažāda lieluma bumbiņas ar aplveida kustību palīdzību veidot starp plaukstām vai starp plaukstu un plakanu virsmu.
<i>Saspiest</i>	Uzspiest uz plastālīna bumbiņas, lai veidotos veidošanas masas plācenis noteiktā vietā uz plakana darinājuma.
<i>Ieklāt</i>	Uzspiest uz plastālīna bumbiņas un ar rādītājpirksta palīdzību vilkt to vajadzīgajā virzienā, veidojot uz plakana darinājuma līniju no izsmērētas plastālīna masas.
<i>Piespiest</i>	Izvietot priekšmetus uz plakana darinājuma un piestiprinātos pie virsmas, uzspiežot ar pirkstiem.
<i>Sagriezt</i>	Sadalīt veidošanās materiāla gabalu mazākos gabalos ar steka palīdzību.
<i>Savienot detaļas</i>	Pielikt izgatavotas detaļas vienu pie otras un savienotās, saspiežot vienu ar otru.
<i>Veltnēt, nosmailināt</i>	Izstiept ar pirkstiem vienu bumbiņas malu, vai veltnētdesiņas daļu ar diviem, trim pirkstiem, iegūstot noasinātu formu.
<i>Uzvārt</i>	Secīgi vārd detaļas uz kociņa vai stieplītes.

(Programma tēlotājdarbību pirmsskolas vecuma bērniem, 21. Pirmsskolas izglītības iestāde "Liesmiņa", 2012, 20)

Darba autore akcentē, ka nedrīkst prasīt no pirmsskolas vecuma bērna, lai viņš 100% atdarinātu pedagogu. Pirmsskolas vecuma bērnam var būt sava izmēra, piemēram, apaļa bumbiņa no plastilīna, pat ja tā nav tik precīza kā pedagogam. "Kinētisko darbību kopas visiem bērniem nedrīkst nivelēt, jo prasmju un iemaņu attīstība ikvienam bērnam ir atšķirīga: ikvienai rokai ir cita muskulatūras uzbūve: nekad pat speciālajā mākslinieciskajā izglītība nav vienādu, piemēram, zīmējumu, kaut arī modelis ir bijis viens un arī pedagoģiskais uzdevums no viena skatu punkta. Turklāt arī bērna roka, lietojot dažādus piederumus, izdarot dažādas atšķirīgas darbības, kā arī apgūstot vairākus darbības veidus, iegūt atšķirīgus vizuālos rezultātus " (Hibnere, Grasmane, 2000, 32).

Kustību tehnika zīmēšanas procesā. "Zīmēšana ir tēlotājdarbības nozare, kurā bērni galvenās tipiskās attiecīgā objekta īpašības attēlo plaknē – ar līniju, krāsu un silueta palīdzību. Izšķir trīs galvenos, tradicionālos zīmējuma veidus: zīmējumu no dabas, tematisko jebsižetisko zīmējumu un dekoratīvo zīmējumu" (Hibnere, 1977, 5). Bērni pirmsskolas izglītības iestādē bieži vien zīmē vai nu ar zīmuli, vai ar ota. Tie ir dažāda veida darba materiāli un katram ir sava kustību tehnika. Pedagoģa uzdevums ir iemācīt bērnam jau no mazotnes pareizi turēt zīmuli un ota.

Zīmēšanai šajā vecumā ir nepieciešamas šādas roku kustību:

- dažāds rokas kustību temps;
- dažāda amplitūda;
- virzienu daudzpusība (horizontāls, vertikāls, slīps);
- pagriezienu pulksteņa rādītāja kustības vai pretējvirzienā;
- dažāds rokas piespiediena spēks;
- labs rokas kustību plūdums;
- noteikts ritms;
- precizitāte (Hibnere, Grasmane, 2000, 22).

Zīmēšana sākās ar līniju vilkšanu. Rokai uz galda jābūt stabilai. Plauksta visu laiku maina savu stāvokli, kad bērns zīmē. No tā arī atkarīga zīmuļa atrašanās vieta starp pirkstiem.

Zīmēšana ar ota atšķiras no darba ar zīmuli. Ota ir mīksta un bērni var uzzīmēt viegli resnu līniju, gandrīz neizmantojot rokas piespiedienus. Pirmsskolas vecuma bērniem tikai jāregulē otas slīpums attiecībā pret papīru.

"Lai bērns varētu izveidot māksliniecisku zīmējumu (pareizu, izteiksmīgu, lielu, skaidru attēlu), nepieciešamas šādas rokas kustību īpašības: dažāds rokas kustību temps, dažāda amplitūda (vēziena plašums), virzienu daudzpusība (horizontāls, vertikāls, slīps), dažāds rokas piespiediena stiprums, labs rokas kustību plūdums, noteikts ritms, precizitāte" (Hibnere, 1977, 21).

Darba autore prakses laikā konstatējusi, ka visgrūtāk pirmsskolas vecuma bērniem ir apgūstama rokas kustību amplitūda, piespieduma stipruma regulēšana, plūdums un precizitāte.

Zīmēšanas procesā ir nepieciešama dažāda veida kustību amplitūda. "Kopš sešu septiņu gadu vecuma īpaši svarīgi zīmēšanā izkopt plašu rokas vēzienu, lai bērnam neaizkavētu rakstīšanas iemaņas attīstību (Hibnere, 1977, 22). To var panākt, ja izmanto nodarbībās platu otu un krītiņus. Liela nozīme ir lapas izmēram. Pirmsskolas vecuma bērniem jādod iespēja darboties uz A3 formāta lapām, lai rociņa varētu brīvi darboties.

Lai pirmsskolas vecuma bērnam attīstītu dažāda veida piespieduma stiprumu, jāizmanto dažāda veida zīmēšanas instrumenti - jo plašāka izvēle būs bērnam, jo labāk. Tādā veidā pirmsskolas vecuma bērns mācīsies regulēt piespiediena stiprumu.

Hibnere praksē novērojusi, ka pirmsskolas vecuma bērniem rokas kustību plūdums sekmīgi attīstās tad, ja viņi daudz zīmē (arī patstāvīgi, ne tikai organizētās nodarbībās). Rokas plūdums cieši ir saistīts ar tādām rokas kustību īpašībām kā temps, piespiediena spēks, dažāda amplitūda, virziens un vieglums. Visas šīs rokas kustību īpašības var attīstīt, lietojot mīksta serdeņa zīmuli vai vaska krītiņus" (Hibnere, 1977, 23). Viņa norāda, ka reālistiska zīmējuma priekšnosacījums ir arī precizitāte - optiska precizitāte, komponentes, kas nepieciešamas bērnu mākslinieciskajā darbībā, jo tas palīdz attēlot formu, ievērojot proporcijas.

Darba autore akcentē, ka liela nozīme ir lapas atrašanās vietai uz galda. Pirmsskolas vecuma bērnam jānāca zīmēšanas procesā negrozīt lapu, tādā veidā kustību iemaņas un prasmes attīstīsies vairāk.

Kustību tehnika aplicēšanas procesā." Aplicēšana ir ornamenta, kāda priekšmeta vai figūras attēla radīšana plaknē, izmantojot silueta par mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi. Bērniem visvairāk ieteicama papīra aplikācija" (Hibnere, 1977, 5). Aplicēšanas procesā pirmsskolas vecuma bērns sastopas ar dažāda veida tehnikām: pielīmēšanas tehniku, izgriešanas tehniku un papīra plēšanas tehniku. Tāpat kā ar citām tehnikām, arī aplicēšanā bērnam ir nepieciešams pedagogs kā paraugs.

Aplicēšanai ir nepieciešams šādas rokas kustību īpašības:

- papīra griešana;
- salocīt papīru vairākās kārtās;
- plēst papīru;
- pielīmēt papīru (Hibnere, Grasmane, 2000, 29-30).

Pēc darba autores novērojumiem praksē pirmsskolā, pielīmēšanas tehnika pirmsskolas vecuma bērniem padodas ne ļoti labi. Pielīmēšanas process sastāv no vairākiem posmiem, kur no bērniem pieprasa pacietību, uzmanību un piepūli. Katrs apgūšanas posms sastāv no

vieglām kustībām, ko bērns spēj viegli apgūt, ja viss notiek lēni un secīgi. Pielīmēšanas procesā krāsaino figūru, kas jāpielīmē, uzliek uz pamatnes ar balto pusi. Figūras balto pusi jānosmerē ar līmi. Figūru jāpietur ar rokas pirkstu. Līmi vispirms jāuzliek figūras vidū, bet pēc tam izsmērēt pa visu figūru. Kad viss ir gatavs, bērns paņem ar abām rokām figūru aiz stūriem un pielīmē pie vajadzīgās pamatnes vietas. Ar visu plaukstu jāpiespiež figūra.

Viena no visgrūtākajām kustību tehnikām ir darbs ar šķērēm, kad jāgriež pa noteiktu līniju. Līdz četriem gadiem bērniem māca pielīmēt jau gatavas papīra figūras, no kurām jāveido noteikta konstrukcija. Vēlāk viņiem jāmacās pareizi turēt šķēres un griezt ar tām, Sākumā māca griezt pa taisnu līniju, bet no pieciem gadiem pa liekto līniju un izgriezt dažāda veida figūras. Frīdenberga šādu papīra griešanas tehniku: ar kreiso roku bērns tur papīru horizontāla stāvoklī. Griešanas satver labajā rokā, ar tām griež virzienā prom no sevis. Griešanas procesā papīra lapu negroza (Frīdenberga, 2003, 14). Pirmsskolas pedagogam jāpanāk, lai katra bērna roka izpildītu vieglas, ātras un brīvas kustības. "Papīra griešanas prasmes un iemaņas attīstāmas, arvien kāpinot salocītā papīra kārtu daudzumu. Tā griešanas slānis kļūst arvien biezāks, bet atvērtā locījuma tēlainība un mākslinieciskā izteiksmība kļūst arvien variatīvāka un bagātīgāka telpiskā orientācija" (Hibnere, Grasmane, 2000, 30).

Viens no labākajiem veidiem kā attīstīt pirstu sīko muskulatūru ir papīra plēšana. "Plēšot papīru, jāievēro, lai kreisās rokas īkšķis, rādītājpirksts un trešais pirksts turētu papīru gandrīz horizontālā stāvoklī. Ar labās rokas īkšķi, rādītāja pirkstu un trešo pirkstu bērns izdara ātru rāvienu pa zīmētu vai iztēlotu līniju" (Frīdenberga, 2003, 14).

Apkopojot visu, darba autore secina, ka pedagogam ar lielu atbildību un izpratni jāmaca tēlotājdarbības kustību tehnikas. Motorikas kustības cieši saistīti ar sensoro funkcijām un visiem psihiskiem procesiem. Tāpēc var secināt, ka viss, ko pedagogs māca tēlotājdarbībā, veicina ne tikai bērnu motorikas kustības, bet arī runas, valodas attīstību.

2.3. Metodiskie paņēmieni tēlotājdarbībā

Mācību metodes ir pedagoga darba līdzekļi, kas palīdz nodot bērniem zināšanas, attīstot jau esošās un jaunās iemaņas, prasmes. Pirmsskolas vecuma bērniem ir nepieciešams nepārtraukts paskaidrojums, kas jādara un kā jādara. Prasmīga pedagoga vadīts, bērns spēj iemācīties un apgūt dažādas tēlotājdarbības tehnikas, pastāvīgi pilnveidojot un attīstot savas iemaņas.

Tēlotājmākslas metodes un paņēmieni vienmēr saistās ar gala rezultātu, ko vajag sasniegt, kādi ir galvenie mākslinieciskās darbības uzdevumi. Tie ir:

- attīstīt prasmi paust savu emocionālo attieksmi, izmantojot tēlainos salīdzinājumus un epitetus;
- veicināt bērna radošās patstāvīgās darbības un iniciatīvas attīstību;
- sekmēt sadarbības un komunikācijas prasmju attīstību, sociālo un akadēmisko prasmju apguvi (skat. 2. 2. tab.).

2.2. tabula

Tēlotājnodarbībā attīstāmās prasmes

Sociālās prasmes	Akadēmiskās prasmes
<ul style="list-style-type: none"> • klausīties, • dalīties ar materiāliem, • jautāt, • palīdzēt, • sakārtot savu darba vietu, • iedrošināt, • paust atbalstu, • sadarboties, • pabeigt darbu līdz galam u. c. 	<ul style="list-style-type: none"> • izvēlēties mākslinieciskos līdzekļus un piederumus izvirzītā mērķa sasniegšanai; • redzes kustību koordinācija; • roku kustību pilnveide (ritms, vēziens, piespiediena stiprums).

(Kaņepēja, Lieģeniece, Mangule u. c., 2012, 230)

Aplicēšana, veidošana un zīmēšana ietver sevī divas darbības – ārējā un iekšējā. Ārējā darbība nozīmē tās roku un pirkstu kustības, ko pirmsskolas vecuma bērns izmanto tēlotājnodarbībās: griešana, līmēšana, plastelīna mīcīšana utt. Iekšējā darbība ir priekšmetu uztveršana, analizēšana, apsekošana, kā arī pirmsskolas vecuma bērna darba plāna veidošana.

Mācību metodes ir virzītas gan uz ārējās darbības veidu, gan uz iekšējo. Tēlotājdarbībā var izmantot visastāsmetodes, kas piedāvātas pirmsskolasizglītības programmā, bet darba autore izdalīja piecus, autoresprāt visbūtiskākos tēlotājdarbībai. Visi pieci veidi plašāk aprakstīti A. Trabo izstrādātājā pirmsskolas izglītības programmā "Tēlotājdarbības ietekme pirkstu sīkās motorikas un valodas attīstībā 5 – 6 gadīgiem bērniem ar valodas traucējumiem."

1. Demonstrējums. Mācot bērnam zīmēt, veidot vai aplicēt, lietderīga ir demonstrējuma metode demonstrējumu metodes izmantošana ir ļoti noderīga. Skatoties bērnilabāk uztver materiālu un darbību (tehniku), vairākos gadījumos pedagogs rada priekšmeta formu, dekoratīvus darbus vai ornamentus. Atbilstoši bērna vecumposma īpatnībām, demonstrējumam nevajadzētu būt plašam, bet tikai kā ieskatam, lai bērnam būtu iespēja radoši darboties pašam. Demonstrējums ir starta punkts, bet bērns turpmākajā darbībā ir

pilnīgi patstāvīgs. Piemēram, ja tēma ir dekoratīvas kompozīcijas zīmēšana izmantojot ābolu motīvu, tad, lai uzsāktu ābolu attēlošanu, pedagogam ar bērniem jānoskaidro augļa forma, lielums, krāsa un kā pareizi izmantot darbarīkus. Bērnam jāaplūko visas ābola puses, izmērs, uzbūve un jāzīmē patstāvīgi savs ābols, ne kā šablons, bet pēc savas iztēles un izpratnes. Pedagoga demonstrējums jāvada kopā ar vārdisko metodi un žestu palīdzību, jo katram apgalvojumam, jēdzienam jābūt paskaidrotam.

2.Vārdiskā metode. Vārdisko metodi pedagogs lieto, kad uzsāk rotaļnodarbību, neraugoties ar kādu tēlotājdarbības tēmu tā būs sasaistīta. Pedagogam bērnu jāievada darbā, pastāstot par tēmu, mērķi, uzdevumiem un īsi par gaitu. Tas var būt pārrunas formā, jautājumi/atbildes, vai vienkārši vienuspusīgs teksta izklāsts. Vārdiskā metode iet kopā ar visām citām metodēm. Piemēram, vārdiskā metode plus demonstrējums. Vārdiskās metodes izmantošana demonstrējuma posmā ietekmē bērna uztveri un domāšanu. Ja uztvere un domāšana darbojas kopā, tad bērnam attīstās vairākas prasmes. Bērns spēj iegaumēt un paplašināt savu pieredzi un turpmāko darbu veidojot, varēs izpildīt patstāvīgi, neizmantojot attēlu palīdzību vai šablonus. Viņam būs pilnīgs priekšstats par priekšmeta raksturīgajām īpašībām. Piemēram, ja bērni aplīcē rudens lapu, skolotāja parāda dažāda veida lapas un ar vārdisko metodi un demonstrējumu raksturo lapas krāsu, nokrāsu, formu, lielumu utt. No tā bērns paņem sev visbūtiskāko informāciju un spēj jau veidot savu rudens lapas aplikāciju, neizmantojot palīgresursus (uzskates materiālus). Darba autore pēc savas prakses un pieredzes, uzskates materiāli vispār ir noderīgi tikai demonstrēšanas gaitā, bet kad sākas darba process, lai attīstītu bērna iztēli un radošumu, visi uzskates materiāli tiek noņemti nost.

3.Sižeta lomu rotaļas metode. Dažreiz var izmantot šo metodi kā ieinteresēšanas paņēmieni, lai bērni aktīvāk uzsāktu darbu un būtu motivēti. Katru spēles lomu pedagogs izvēlas atbilstošu noteiktam tēlotājdarbības veidam. Var piedāvāt bērniem gleznotāja lomu, kurš glezno ainavu vai meistara lomu, kurš veido, piemēram, traukus, augu podus utt. Gatavie darbiņi var tikt izmantoti tālākās bērnu darbībās, piemēram, no šlas mīklas veidotās figūriņas var tikt izmantotas, izspēlējot kādu pasaku vai stāstu. Tādā veidā bērni izjūt gandarījumu par paveikto darbu un spēj pielietot savu darbu arī turpmākā brīvajā darbībā.

4.Eksperimenta metode. Prasmju veidošana, radošums, iztēle un izpratne par konkrētu tēmu, notiek caur reālo, praktiski darbību. Bērnam ir iespēja apgūt jaunas prasmes, eksperimentējot. Panākt vēlamu rezultātu, mēģinot vairākas reizes. Bērnam nav bail kļūdīties, viņš neveiksmi uztver kā daļu no eksperimenta. Eksperimenta procesā un rezultātā iegūtās atziņas tiek izmantotas praksē, piemēram tēmai krāsu sajaukšanai, tas ļoti raksturīgs. Bērns sajauc pamatkrāsas zilo + dzelteni = zaļa un ar iegūto zaļo krāsu krāsokoka lapiņas. Svarīgi ir nevis sniegt gatavas zināšanas, bet iemācīt patstāvīgi risināt eksperimenta uzdevumu,

ievērojot pedagoga nosacījumus. Eksperimenta metode ir veids, kā bērni mācību tematu apgūst ar interesi.

5. Vērtējuma metode. Vērtējums 5 – 6 gadu veciem bērniem ir kā pašvērtējums. Metode ļauj bērnam veidot izpratni par apjēgto un spēja to izanalizēt pēc noteiktiem nosacījumiem (kritērijiem). Pašvērtējums ir savu spēju, īpašību, rīcības kritiskais vērtējums. Pašvērtējumu var dot ar tādu domu, ka tānav atzīmes (balva-uzlīme) izlikšana sev, bet gan vērtēšana kā process pārrunas formā. Pašvērtējums raksturo galvenokārt tēlotājdarbības procesa gaitu, tā plusus un mīnus, kas izdevās, kas nē. Bērns pašvērtējuma rezultātā, nonāk pie savām labajām īpašībām un trūkumiem, meklējot trūkumu novēršanas ceļus, kopā ar pedagoga palīdzību vai klausīties citu bērnu ieteikumus, komentārus. Pašvērtējuma organizācijas forma var būt kā individuālais darbs, vai kā grupu darbs. Pašvērtējumā ir svarīgi ne tikai apstākļi, kuri ļauj bērnam atklāt sava darba stiprās un vājās puses, bet arī, pamatojoties uz šo rezultātu apjēgšanu, viņš gūst jauno pieredzi. Pedagoģis ir tas, kurš kontrolē un pārbauda bērna darbu, norāda uz kļūdām, paslavē un atbalsta, secina darba rezultātus un sasniegumus. Darba autore secina, ka pareizi izvēlēties metodi un paņēmienus ir grūts darbs, kur svarīgas ir pedagogazināšanas un meistarība. Liela nozīme metožu izvēlē ir programmas saturam un izpratnei par prasībām, kurus izvirza izglītības programma. Pedagoģam vienmēr jāņem vērā bērnu vecumposma īpatnības un labi jāzinakatra bērnsaspējas un talanti.

Nākamajā nodaļā raksturota tēlotājdarbības nodarbību ietekme valodas, runas un sīkās pirkstu motorikas attīstībā bērniem ar runas un valodas traucējumiem.

2.4. Tēlotājdarbības nodarbību ietekme uz valodas, runas un pirkstu pirkstu motorikas attīstību bērniem ar runas un valodas traucējumiem

Tēlotājdarbība tapāt kā citi darbības veidi labvēlīgi ietekmē pirmsskolas vecuma bērna valodas, runas attīstību. Darbs ar šķērēm, krāsām, mālu, zīmuļiem ir ne tikai sensoriskās vingrinājumi ar kustībām. Tēlotājdarbība paplašina bērna priekšstatus par apkārtējo pasauli un sekmē domāšanas un runas, valodas aktivitāti.

Sīko pirkstu kustības cieši saistītas ar runas, valodas attīstību. Viss sākas ar žestiem, tas ir viens no veidiem kā cilvēks sazinās. Bērni piedzimst un neapzināmi sāk žestikulēt. Vispirms attīstās pirkstu sīkās muskulatūra un pēc tām artikulācijas aparāts. No tā M. Kolcova secināja, ka dažas kustības bērniem ir iedzimtas (Kolcova, 1973, 52).

Gluži pretēji uzskata M. Sečenovs. Viņš bija viens no pašiem pirmajiem zinātniekiem, kurš pretojās teorijai par to, ka kustības bērnam ir iedzimtas. Viņš uzskatīja, ka roku kustības

rodas audzināšanās un mācīšanās procesā, kā mijiedarbības rezultāts starp acu koordinācijas spējām, sajūtām un muskuļu attīstības kvalitāti (Kirienko, 1959, 125).

Darba autore vairāk piekrīt M. Sečnova domām, jo uzskata, ka, ja ar pirmsskolas vecuma bērnu nodarboties ikdienā un virzoties mērķim, var panākt labu rezultātu, prasmju un iemaņu apguvi utml. Trenējot roku ikdienā ne tikai caur tēlotājdarbību, var stimulēt bērna kustības mehānismu. Darba autore uzskata, ka kustību var tāpat iemācīties kā dzejoli, trenējot un vēlreiz trenējot.

Tēlotājdarbība ir labs veids kā var palīdzēt bērnam ar runas un valodas attīstības traucējumiem iepazīt sevi un apkārtējo pasauli. Mērķtiecīga tēlotājmākslas mācīšana stimulē bērnu psihi attīstību un ietekmē audzināšanas procesu, domāšanu, runas un valodas spējas, motoriku un bērnu persona attīstību kopumā.

Bērniem ar runas un valodas traucējumiem tēlotājnodarbībās var novērot, ka bērns slikti tur zīmuli, pirksti bieži ir sasprindzināti. Pamanāma pirkstu neveiklība aplikācijot vai veidojot. No tā ka pirmsskolas vecuma bērnam rodas problēmas ar kustībām nodarbības, viņš sāk pretoties katrai grūtībai. Tāpēc praksē novērots, kabērns, vēl nezinot nodarbības tēmu, jau iepriekš atsakās darboties.

Pirmsskolas vecuma bērna protestēšana pret zīmēšanu ir pirmais signāls pedagogam, ka bērnam ir problēmas ar kustību koordināciju. Zīmēšana ir ļoti grūts process, kas no bērna pieprasa ne tikai izpildīt dažāda veida roku kustības, bet arī spēju turēt pareizi zīmuli, ķermeni kopumā. Zīmēšana prasa no bērna vairākas prasmes un iemaņas, kuras ir nepieciešamas bērna attīstībai kopumā. Zīmēšana 5 – 6 gadīgiem bērniem ir viens no galveniem līdzekļiem, ar ko var attīstīt sīko pirkstu muskulatūru un sekmēt runas, valodas attīstību. Darba autore akcentē to, ka zīmēšanas process iekļauj sevī ne tikai praktisko daļu, bet arī vārdisko, kur bērns runā, apraksta. Sakumā pedagogs bērnam māca pareizi un konkrēti ar vārdiem aprakstīt priekšmetu, ko atceras vai redz. Bērnam ir nepieciešami apskatīt un pēc tam pastāstīt par priekšmeta formu, krāsu, lielumu. Tas ir ļoti svarīgs process, jo sākot zīmēt pedagogs noliek nost uzskates līdzekļus. Pēc kāda laika pedagogam pat nav vajadzīgs izmantot uzskatāmo materiālu, pietiek ar to ka viņš atsauks atmiņā, kādu notikumu, priekšmetu, teātra izrādi utt. un palīdz uzzīmēt.

Balstoties uz savu nelielu darba pieredzi darbā ar bērniem, kuriem ir runas, valodas traucējumi un logopēdu viedokli, darba autore izdalīja četrus punktus, kas liecina par to, kāpēc pirmsskolas vecuma bērns ar runas un valodas traucējumiem negrib iesaistīties tēlotājnodarbībās. Būtiskie iemesli ir:

- pirmsskolas vecuma bērniem piemīt dažāda veida motorikas traucējumi;
- bērniem ir valodas, runas aktivitātes trūkums;

- uzmanības trūkums;
- redzes – motorikas traucējums, grūtības ar redzētā izskaidrošanu;
- grūtības ar telpiskiem priekšstatiem – nespēj orientēties lapas laukumā.

Tēlotājdarbības procesā manipulācijas ar materiāliem un priekšmetiem labvēlīgi ietekmē bērna visu organismu, jo tajā laikā notiek bioloģiski aktīvo punktu masāža uz plaukstām, pirkstu galiem. Masāža labvēlīgi ietekmē pirmsskolas vecuma bērna rokas veiktību un pirkstu sīkmotoriku. Tajā pašā laikā notiek vairāki domāšanas procesi – roka izpilda kustības, bet smadzenes analizē sajūtas, meklējot likumsakarības starp redzes, dzirdes, sajūtu uztveri. Tādā veidā bērns gūst kustību pieredzi.

Tēlotājnodarbībās pirmsskolas vecuma bērnus ar runas un valodas attīstības traucējumiem var iepazīstināt ar jauniem vārdiem, mācīt saprast, atšķirt, analizēt, meklēt un pielietot vārdus, kuri spēj raksturot priekšmeta raksturīgas pazīmes. Pedagogam jāizmanto daudz uzskatāmo līdzekļu. Bērns mācās uztvert pedagoga frāzes, saprast galveno domu, izcelt vārda leksisko, fonētisko un gramatisko nozīmi.

Caur tēlotājdarbību bērniem ar runas un valodas traucējumiem notiek ātrāk runas, valodas attīstība, jo runa, valoda iegūst praktisko mērķtiecīgi novirzi. Bērni tēlotājnodarbības procesā nevar iztikt bez paskaidrojumiem, jēdzieniem un darbības plāna, pat ja tas ir pārrunāts iekšā. Svarīgi, lai pedagogs bērnam radītu runas situācijas, kas veidotu vajadzību bērnam runāt. Tā var būt kāda apzināti radīta problēmsituācija, kura bērnam vai vairākiem kopā jārisina un kura radīs nepieciešamību pēc aktīvas runas. Problēm situācijas veicina bērnu komunikatīvo spēju un prasmju attīstību, veicina socializēšanās procesu.

Tēlotājdarbība ir liels pētniecisks, audzinošs un korekcijas līdzeklis, palīgs bērniem ar runas, valodas traucējumiem, jo radošā procesā bērnam ir pieejami daudz uzskatāmo līdzekļu. Bērni ātrāk un pilnvērtīgāk apgūst runas, valodas materiālu, ja nodarbībās ir priekšmetiskie uzskates līdzekļi, ko var pataustīt un apskatīt no visām pusēm, jo bērni ir dažādi, gan vizuāli, audiāli, gan kinestētiķi.

Motorikas prasmju attīstīšana nepartraukti saistīta ar sensoriku (sajūtu). Bērna sensorās attīstības būtība ir viņa uztveres attīstība un priekšstatu veidošana par lietu ārējām īpašībām: to formu, krāsu, lielumu, novietojumu telpā, kā arī smaržu, garšu. Sensorai attīstībai agrīnās bērnības un pirmsskolas vecuma posmā ir ārkārtīgi svarīga nozīme, jo tieši šajā vecumā ir vislabvēlīgākie nosacījumi maņu orgānu pilnveidei, pieredzes uzkrāšanai par apkārtējo pasauli. To, ka sensorā audzināšana, kas ir vērsta uz pilnvērtīgu sensoro attīstību, ir viena no svarīgākajām pirmsskolas audzināšanas jomām, ir atzinuši M. Montesori, R. Šteiners, J. Davidovs, A. Zaporecs, J.A. Komenskis un daudzi citi psihologi un pedagogi.

J. A. Komenskis akcentēja to, ka zināšanu apgūve ir nepārtraukts process, kurā liela nozīme bērnu uztverei, tam kā tas notiek. Viņš uzsvēra to, ka zināšanas ir vertīgākas, ja ir iegūtas ne no grāmātām un citu cilvēku domām, bet gan vērojot apkārtējo pasauli, lietas, pētot to cēloņsakarības (Hadanoņoka, 2003, 8).

J. A. Komenskis vienmēr atzīmēja to, ka visu ir jāuztver ar maņām, cik vien iespējams: redzamo – ar redzi, dzirdamo – ar dzirdi, ožamo – ar ožu, garšojamo – ar garšu, taustāmo ar tausti. Ja kādi objekti uztverami ar vairākām maņām vienlaikus, tad tie arī jāuztver ar tām visām uzreiz (Makregora, 2001, 17).

Sensorie procesi nepārtraukti saistīti ar sajūtu orgānu funkcijām un darbību. Katru materiālu, ko bērns aplūko, iedarbojas ar viņu redzi, dzirdi, tausti. 5 – 6 gadus veci bērni vispirms cenšas iepazīt lietu īpašības, aktīvi ar tām darbojoties. Aplūkojot priekšmetus, viņi groza tos rokās, aptausta, pievērš uzmanību visredzamākajām īpatnībām. Un tikai 7 gadu vecumā bērnam vairs nav nepieciešams turēt priekšmetu rokās, viņam pietiek tikai ar redzes uztveri. Tātad, uzsākot mācības sākumskolā, daļai bērnu saglabājas vajadzība izmantot taustes

Sensorā audzināšana vērsta uz to, lai iemācītu bērnu precīzi, pilnīgi un detalizēti uztvert priekšmetus, to daudzveidīgās īpašības un sakarus (krāsu, formu, lielumu un izvietojumu telpā, skaņu augstumu utml.). Psiholoģiskie pētījumi rāda, ka bez tādas apmācības bērnu uztvere ilgi paliks pavirša, fragmentāra, netiks radīts vajadzīgais pamats vispusīga iprāta attīstībai dažādu darbību (zīmēšanas, konstruēšanas u.c.) apgūšanai, kā arī pilnvērtīgai zināšanu un prasmju apgūšanai jaunākajās klasēs (Vengere, 1976, 32).

Darba autore uzskata, ka tēlotājdarbībā bērnam ir iespēja attīstīt arī sensoros procesus un iedarbināt sajūtu orgānus materiālu iepazīšanas laikā. Savukārt tas palīdzēs aktivizēt runu un valodu.

Katram uzskatāmajam materiālam ir savs mērķis, kurš virzīts uz runas, valodas attīstību un pielieto dažādos korekcijas etapos. Dzirdot jaunu vārdu, bērnam veidojas pasīva vārda forma, bet ar uzskatāmo līdzekļpalīdzību, tā var ātrāk pāriet aktīvā formā, ko bērns pielietos nodarbībās, gan ārpus tām. Darba autore vēlas akcentēt to, ka bērni labāk apgūst runas, valodas materiālu, kad pakāpeniski, darbības laikā esot patstāvīgi, paši izpilda pedagoga, logopēda vai speciāla pedagoga uzdevumus. Bērni it kā patstāvīgi spēlējās ar materiālu un manipulē ar to. M. Kolcova atzīmē to, ka pēc viņas pētījumiem pirmsskolas vecuma bērns sāk reaģēt un vārds pāriet aktīvā formā tad, ja bērnam ir iespēja patstāvīgi ar konkrēto priekšmetu manipulēt (Kolcova, 1973, 98).

Pirmsskolas pedagogam ir nepieciešami audzināt bērnos prasmi klausīties pedagoga runu tēlotājdarbības procesā. Ļoti liels darbs pirmsskolas vecuma bērnam ir uztvert runu un vienlaikus savienot ar savu runu darbības procesā. Vārdiskie apzīmējumi palīdz bērnam izcelt

priekšmeta raksturīgās pazīmes. Priekšmetu īpašību izzināšana veicina vārdu krājuma paplašināšanos un stimulē to ieviešanos aktīvajā runā.

Pedagoga darbam jābūt virzītam ne tikai uz tēlotājmākslas attīstību, bet arī uz to, lai bērns varētu uztvert attēlu, priekšmetu.

Tēlotājnodarbībās strauji attīstās bērnu komunikācijas prasmes un iemaņas. Bērni pakāpeniski mācās grūtākas runas, valodas formas, izmantojot apgūtu tēlotājmākslas terminus un apzīmējumus. Atbilde uz pedagoga jautājumu ar laiku paliks plašāka un izvērstāka.

Darba autore var secināt, ka tēlotājdarbība ir palīgs bērnu runas, valodas attīstībā. Tēlotājnodarbībās pedagogs var risināt dažāda veida problēmas un stundu pārvērš par korekcijas darbu bērniem ar runas, valodas traucējumiem. Nodarbībā notiek vārdukrājuma paplašināšana, attīstās sarunas valoda un runa paliek saistīta. Vienlaicīgi pedagogs var attīstīt acu koordinācijas spējas, no tā bērnu kustības paliks mērķtiecīgākas, precīzas, apjomīgākas, kā arī visas maņa organus.

2.5. Korekcijas darba virzieni tēlotājdarbībā pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstībā bērniem ar runas, valodas traucējumiem.

Zīmēšana, aplicēšana un veidošana ir labs darbības veids, kā var attīstīt bērnu, uzlabot pirkstu sīkas motorikas kustību prasmes un iemaņas un koriģēt runas, valodas traucējumus. Visi tēlotājdarbības veidi sekmē bērna pirkstu sīkās motorikas attīstību un nenoliedzami no tā iziet, ka arī runu un valodas spējas. Tēlotājnodarbībā pirmsskolas pedagogam ir iespēja risināt dažāda veida mērķus un uzdevumus, kā arī aktivizēt runu tiem bērniem, kuri vairāk ir noslēgti.

Galvenie korekciju darba uzdevumi ir runas, valodas traucējumu pārvarēšana, pirkstu sīkas motorikas kustību prasmes un iemaņu uzlabošana, ka arī sociāla adaptācija un bērnu integrēšana sabiedrībā. Korekcijas laikā ļoti svarīgi bērniem ar runas, valodas traucējumiem, veidot emocionāli labvēlīgo vidi, kura palīdzēs bērnam atvērties pedagogam un radīs vēlmi komunicēt ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Darba autore uzsver arī to, ka korekcijas pozitīvi rezultāti būs tikai tad, ja būs sadarbības starp pedagogiem, vecākiem, logopēdu un ja ir nepieciešams psihologu.

Korekcijas – attīstoša mācīšanas un audzināšanas būtība, ir virzīta uz aktīvo apkārtējās vides iepazīstināšanu un izzināšanu. Bērniem jāmača radoši izmantot nodarbībās iegūtās valodas, runas iemaņas dažādās darbības veidos.

N. Tužilkina savā diplomdarbā uzsver to, ka lai uzsāktu pilnvērtīgu korekcijas darbu, ir noteikti jānosaka bērna pašreizējais attīstības līmenis, lai varētu saglabāt tās dotības, kas ir

un attīstīt to, kas nav bērna stiprā puse. Jāpieturas pie visiem attīstības posmiem un izlaist neko nevar, jo bērns patstāvīgi nespēj pārkāpt "traucējuma pakāpienu" bez logopēda un pedagoga palīdzības (Tužilkina, 2007, 77)

E. Zorina padziļināti aprakstīja korekcijas darba etapus. Viņa raksta, ka no pedagoga un bērna mijiedarbības ir atkarīgs pozitīvs darba rezultāts, tāpēc korekcijas darbā svarīgi ievērotnoteiktu secību, kura sastāv no četriem etapiem. Tie ir:

- diagnosticējošs;
- komunikācijas;
- praktiskais;
- noslēguma.

Pirmreizēja diagnosticējošā etapa laikā pedagogam jānoskaidro, ko zina un ko var pirmsskolas vecuma bērns ar valodas, runas traucējumiem, kā arī bērna attīstības līmenis, psihiskās īpatnības.

Komunikācijas etapā pedagogs veido psiholoģisko kontaktu, ievērojot bērna īpatnības.

Praktiskajā daļā pedagogs vada un novēro bērna tēlotājdarbību.

Noslēguma etaps – tas ir uzslavas un uzmanības pievēršanas etaps. Pedagogs veido prieka vidi, kur bērns izjūt gandarījumu par paveikto darbiņu. Pedagogam nepieciešami bērnu paslavēt un darbam atrast pielietojumu, piemēram veidot izstādi (Zorina, 2016, 22 – 23).

Darba autore piekrīt E. Zorinas domām, un īpaši bērniem ar traucējumiem ir nepieciešama uzslava un viņa centienu pozitīvs novērtējums. Pedagogam jānodrošina pirmais panākums, lai bērnam būtu vēlme tālāk darboties. Pirmsskolas pedagogam jāplāno sava profesionāla darbība tā, lai nodarbības struktūra būtu pēc principa – no vieglākā uz grūtāko. Ievērojot tāda veida principu, pirmsskolas vecuma bērns varēs izjust gandarījumu par savu veikumu un radīsies vēlme piedalīties tēlotājnodarbībās turpmāk.

Pirmsskolas vecuma bērniem ar runas, valodas attīstības traucējumiem jā māca zīmēt, aplicēt un veidot ļoti pakāpeniski. Darba process ir ilgstošs un grūts, sastāv no dažādiem grūtības etapiem. Pedagogam jā sāk savs darbs ar to, ka jārod interese pret tēlotājdarbību un vēlme paņemt zīmuli, otu vai mīklu rociņās. Tāpēc pedagogam jāizmanto tādu metodi kā priekšmetu, rotaļlietu apspēlēšana, ko turpmāk zīmēs, gleznos vai veidos. Kad darbiņš būs gatavs arī tad jādot bērnam iespēja paspēlēt ar savu gatavo zīmējumu. Rotaļas laikā pirmsskolas vecuma bērni mācās meklēt likumsakarības starp reāliem priekšmetiem un gatavo zīmējumu.

Bērniem ar runas, valodas traucējumiem visgrūtāk iet ar zīmēšanu. Tēlotājdarbības veids kā zīmēšana ir grūts process, jo bērns neredz pedagoga darbību, priekšā ir tikai gala rezultāts, kas katram bērnam jāpanāk. Lai bērns varētu uzzīmēt, viņam jāiegulda liels darbs,

vispirms jākonstatē priekšmeta krāsa, lielums, jāizdala priekšmeta daļas un jāpieņem lēmums, kā objektu iekomponēt lapā. Kad bērnam nav priekštata kā petīt priekšmetu, pedagogs vienmēr ir klāt un palīdz, bet pēc kāda laika process paliek patstāvīgs. Zīmējot priekšmetu notiek kopēšana, pirmsskolas vecuma bērns tajā laikā nevar izpausties radoši, tāpēc objekta kopēšanu var izmantot mācot bērniem zīmēšanas prasmes un iemaņas (rakstāmo pareizo satvērienu, lapas novietošanu, krāsu jaukšanu u.c.).

Bērniem ar dažāda veidiem traucējumiem labāk zīmēšanas tehniku mācīt attēlojot dabas objektus. Tajā laikā bērns iepazīstina apkārtējo pasauli un var radoši izpausties, attēlojot savu pieredzi, ko labi zina un ar ko saskaras ikdienā. Mācot bērniem ar traucējumiem zīmēt ir ļoti svarīgi divas darba nianšes.

Bērniem ar runas un valodas traucējumiem liela nozīme korekcijas laikā ir zīmēšana pēc pieredzes. Bērni zīmē tikai pēc savas iegūtas pieredzes un tiem grafiskiem objektiem, kurus viņi vislabāk pārzina.

Darba autore uzskata, ka zīmēšanas prasmes, iemaņas ļoti labi var attīstīt caur pasakas, stāstu zīmēšanas. Pasakas zīmēšana saistīta ar satura attēlošanu, kas pieprasa no pedagoga ņemt vērā ne tikai tēlotājmākslas līmeni, bet arī runas, valodas attīstības kvalitātes līmeni. Ir svarīgi ar bērniem pārrunāt pasakas gaitu un galvenos tēlus. Varētu par izmantot ne pasakas attēlošanu, bet savas dzimšanas dienas svinēšanu vai Jauno gadu. Tādā veidā var attīstīt bērna fantāziju un rosināt bērnu vairāk runāt, pārdzīvot vēl reiz emocijas, kas viņam izraisa pasaka, notikums utt.

Darba autore secina, ka tēlotājdarbības izmantošana korekcijas laikā dod pozitīvu rezultātu, labvēlīgi ietekmē runas, valodas attīstību, kā arī pirkstu sīkas motorikas attīstību. vārdu krājums, jaunie vārdi un jēdzini ienāk bērna aktīvajā runā, bērns sāk izprast dažādu jēdzienu nozīmi, vārdu gramatisko formu nostiprināšanu. Pedagoģi nostiprina bērnu prasmi nosaukt priekšmetu, viņu raksturīgas pazīmes, komentēt priekšmetafunkcijas. Vārdu lietošana palīdz bērnam ar runas, valodas traucējumiem tēlotājmākslas izzināšanu, kā arī veidojas izpratne par apkārtējās pasaules attēlošanas procesu.

Lai attīstītu runu un valodas prasmes, pedagogs izmanto dažāda veida paņēmienus un metodes: demonstrēšana un priekšmetu analizēšana, apsekošana, vārdiska paskaidrošana, darba gaitas komentēšana, gala rezultāta analizēšana, jautājumu uzdošana utt. Katrā tēlotājdarbībā pedagogs sekmē bērnu vēlmi attēlot sevi starp cilvēkiem, dzīvniekiem, dabā. Korekcijas rezultāts ir redzams, kad pirmsskolas vecuma bērns paliek iniciatīvāks, paradās velme stāstīt par savu darbu, nepieciešamas kustības tēlotājdarbības procesā padodās labāk. Tas nozīmē, ka pedagogs ir sasniedzis izvirzīto mērķi. Pedagoģi strādājot ar bērniem, kuriem

ir traucējumiem lielu uzmanību pievērš roku sagatavošanai, lai bērns varētu brīvi darboties aplicēšanā, zīmēšanā un veidošanā, kā arī prastu orientēties plaknē, lapā.

Tēlotājdarbības efektivitāte un liela nozīme bērnu runas, valodas un pirkstu sīkas motorikas attīstībai, tiek apliecināta arī diplomdarba praktiskajā pētījumā.

3. BĒRNU VALODAS, RUNAS UN PIRKSTU SĪKAS MOTORIKAS AKTIVIZĒŠANA TĒLOTĀJNODARBĪBĀS

3.1. Pētījumā izmantoto metožu apraksts

Pētījums ir pētniecības rezultāts, kurš ir zinātniskās darbības pamats. Pētniecības procesā notiek nepārbaudītu zināšanu, datu apstrāde. Plānota un realizēta darbība ir mērķtiecīga, kuras galvenais uzdevums ir rezultātu pamatota paskaidrošana, atsaucoties uz pētījuma metodēm (Levy, Jack S., 2007, 20).

"Pētījums ir loģiski secīgu metodoloģisko, metodisko un organizatoriski tehnisko procedūru sistēma, kas ļauj iegūt ticamus datus par pētāmo parādību vai procesu, un izmantot tos tālāk praksē procesa vadīšanai un prognozēšanai" (Kristapsone, 2015).

Katrā pētījumā ir izmantotas attiecīgas pētījuma metodes. Darba autore izmantoja šādas pētījuma metodes:

- pedagoģiskā novērošana;
- kvantitatīva un kvalitatīva datu analīze;
- dokumentu analīze;
- bērnu runas, valodas logopēdiskā izpēte;
- bērnu pirkstu sīkās motorikas izpēte;
- pedagoģiskā korekcija;
- vecāku anketēšana.

Novērošanu kā metodi izmanto izglītības pētījumos, lai iegūt datus. To var izmantot gan novērtēšanas, gan darbības, gan citos pētījumos. Etnogrāfiskajos pētījumos, kuros pēta cilvēku sociālās attiecības, novērošana ir pamata datu iegūšanas metode. Tā kā novērošana ir pētījumu datu ieguves līdzeklis, tā pati par sevi nevar būt pētījuma mērķis. Novērošanas programma ir tieši atkarīga no pētījuma mērķa un pētnieciskā jautājuma vai hipotēzes (Geske,Grīnfelds, 2006).

Kā atzīmē K. Mārtinsone, svarīgi apzināties, ko pētnieks grib panākt ar novērošanas procesu. Katram novērojumam jābalstās uz konkrētu kritēriju, nosacījumu, kuru nepieciešams identificēt, analizēt. Pētnieks pētniecības procesā var aktīvi līdzdarboties, ka arī novērot no malas (Mārtinsone, 2011).

Kvantitatīvā un kvalitatīvā datu analīze ir nozīmīga pētījuma daļa, jo datiem, kuri netiek apstrādāti, salīdzināti un attiecīgi noformēti, nav gandrīz nekādas vērtības. Dati var tikt ievākti atkārtoti – divas vai vairākas reizes. Šajā gadījumā dati katru reizi tiek ievākti no vienas un tās pašas pētāmās grupas. Šāda metode ļauj analizēt pārmaiņas indivīda līmenī, kas citā gadījumā

paliek apslēptas (Mārtinsone, 2011, 66). Iegūtie pētījuma dati tika apstrādāti gan kvalitatīvi, gan kvantitatīvi.

Dokumentu analīze ir svarīga pētījuma metode. Datu vākšana palīdz iegūt nepieciešamo informāciju par pētāmo objektu. Pētāmos dokumentus var iedalīt divās grupās: primārajos un sekundārajos dokumentos (Mārtinsone, 2011).

Bērnu runas, valodas logopēdiskā izpēte. Izpētot bērnu runu un valodu, logopēdiem ir savlaicīgi jādiagnosticē runas traucējumi, lai laikus uzsāktu korigējošo darbību un novērstu vai vismaz ievērojami mazinātu problēmu. Pēc S. Tūbeles domām izpēte ir svarīga, lai:

- precīzi noteiktrunas traucējuma būtību un dabu;
- konstatēt bērnu individuālās attīstības īpatnības;
- laicīgi uzsākt korekcijas darbu;
- izstrādātu metodes un paņēmienus iecelto mērķu sasniegšanai (Tūbele, 2002).

Izpēte veicama sadarbojoties logopēdam un grupas skolotājam.

Bērnu pirkstu sīkās motorikas izpēte. Bērnu pirkstu sīkās motorikas īpatnību izpēte ir nepieciešama, lai savlaicīgi konstatētu problēmas un likvidēt to.

"Pedagoģiskā korekcija - izglītības programma, kas metodiski un organizatoriski pielāgota personām obligātās izglītības vecumā, kurām nepieciešams papildināt zināšanas pamatizglītības programmas ietvaros" (Izglītības un zinātnes ministrija, 2016).

Diplomdarba autore strādā Jūrmalas pirmsskolas izglītības iestādē X. Mācību gada sākumā (septembrī) šajā pirmsskolas izglītības iestādē 5 – 6 gadīgo bērnu grupā tika veikta vispārējā logopēdiskā pārbaude sadarbībā ar pirmsskolas pedagogu un pirkstu sīkas motorikas pārbaude. No kopējā bērnu skaita (18) pētījumam tika atlasīti 7 bērni, kuriem tika konstatēti runas, valodas traucējumi un pirkstu sīkās motorikas radītāji neatbilda normai. Starp viņiem - trīs zēni un četras meitenes, bērnu vārdi tika mainīti.

Pētījums tika sadalīts piecos posmos.

1. posms. Pētāmo bērnu novērošana (bērnu vispārējs raksturojums).
2. posms. Pētāmo bērnu runas, valodas un sīkās motorikas attīstības izpēte.
3. posms. Pedagoģiskā korekcijas darbība sīkās motorikas un runas, valodas attīstības sekmēšanai caur tēlotājdarbību.
  - 3.1. posms. Vecāku anketēšana.
4. posms. Pētāmo bērnu runas, valodas un sīkas motorikas attīstības atkārtota izpēte.
5. posms. Rezultātu apkopošana, salīdzināšana un analizēšana un secinājumu izdarīšana.
  - 5.1. posms. Ieteikumi vecākiem un pedagogiem.

3.2. Pētījuma iesaistīto bērnu raksturojums

Strādājot ar bērniem un vadot nodarbības, tika novēroti pētāmās grupas bērni un veidots raksturojums. Informācija gūta par bērniem no tieša vērojuma un no katra bērna individuālās darba dienasgrāmatas (novērojuma protokola piemēru sk. 1.pielikumā).

Pētījumā iesaistītie bērni mācās pēc Mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmas, bet trīs reizes nedēļā apmeklē logopēdiskās nodarbības. Bērni tika vēroti septembrī un bērnu raksturojumi tika apkopoti tabulā (skat. 3.1. tabulu).

3.1. tabula

Pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums

Bērnu vārds	Vecums	Rakstura iezīmes un attīstības īpatnības
Anna	6,3	<p>Nodarbībās piedalīties ne vienmēr grib. Var nepildīt uzdevumu, vai neizpildīt līdz galam. Traucēta pārslēgšanās. Neprot sevi organizēt, sagatavot visu nepieciešamo nodarbībai. Nespēj pati pārvarēt grūtības. Periodiski ir agresīva, pret sevī un citiem, darot sāpīgi. Dzirdē un redzē nav traucēta. Spēj atpazīt un nosaukt pamata krāsas un pat dažas atvasinātas krāsas. Zina visas ģeometriskās figūras, nespēj atpazīt taisnstūri. Spēj salikt bildi no 6 – 8 detaļām. Tauste ir attīstīta labi. Balsis ir ļoti spēcīga un skaļa. Mainīt balsi nespēj, nav emocionālas nokrāsas. Dažreiz nevar saprast bērna teikto un domu.</p> <p>Uztvere nav stabila. Domāšanas prasmes atbilst bērnu vecumam. Atmiņas apjoms ir apmierinošs, taču uzmanība nav noturīga.</p> <p>Anna ir ļoti kustīgs bērns. Kustībām pietrūkts koordinācijas spējas. Lai spētu nostāties taisni un nekustētiem, plati izvietoj kājas. Nezina, kur ir pa labi un pa kreisi, lejā – augšā. Spēj konstatēt kur ir priekšā un aizmugurē.</p>
Roberts	6,6	<p>Nodarbībās iesaistās brīvi. Patīk jebkura veida nodarbošanās, vienmēr ir aktīvs. Viegli mijiedarbojas ar pieaugušajiem un grupas bērniem. Saskarsmē ar bērniem ieņem līdera lomu. Centās visur būt galvenais un pirmais. Pārdzīvo, ja kaut kas nesanāk. Viņam ir svarīgi pedagoga atbalsts un uzslava. Ilgi ar vienu darbības veidu nodarboties nespēj, zūd interese un nav labi attīstīta gribas spēks, piepūle. Patīk nodarboties ar zīmēšanu.</p> <p>Dzirdē nav traucēta. Zina visas pamata krāsas. Spēj nosaukt pamata ģeometriskās figūras. Spēj salikt attēlu no 4 – 6 detaļām. Tauste ir attīstīta, nosauc dažāda veida virsmas ar aiztaisītām acīm. Balsis ir patīkama, dažreiz grūti saprast teikto.</p> <p>Uztvere ir stabila. Domāšanas spējas ir labā līmeni un atbilst</p>

		<p>bērna vecumam. Vidējs atmiņas apjoms.</p> <p>Robertam ļoti patīk fiziski kustētiem. Atpazīst pa labi – pa kreisi, augšā – lejā, priekšā – aizmugurē.</p>
Aleksejs	5,8	<p>Nodarbības piedalās, neizrādot nekādas emocijas. Pilda dažāda veida uzdevumus, padodas viss labāk matemātika. Nespēj strādāt, ja rodas kaut kāds troksnis, uzreiz zūd uzmanību. Darba temps ir lēns, tāpēc dažreiz citi bērni viņam palīdz pabeigt darbu. Ir ļoti kautrīgs bērns, raudulīgs, maz smaida. Komunicē ar pieaugušiem reti, neprasa palīdzību. Saskarsme ar bērniem ir ļoti mierīga, nekad nekonfliktē. Spēlējās bieži vien, viens pats. Patīk konstruēt.</p> <p>Dzirde nav traucēta. Zina visas pamata krāsas. Spēj nosaukt apli, ovālu un kvadrātu. Bildi spēj salikt no 10 – 12 detaļām. Spēj atpazīt un nosaukt dažāda veida virsmas. Balss ir normāla, mierīga.</p> <p>Uztvere nav stabila. Domāšanas procesi ir attīstības stadijā. Atmiņas apjoms ir atbilstošs vecumam.</p> <p>Aleksejam patīk nodarboties ar sportu. Viņš nav aktīvs bērns. Atpazīt pa labi – pa kreisi rada grūtības, bet augšā – lejā, priekšā – aizmugurē viegli nosaka.</p>
Timurs	6,1	<p>Nepatīk piedalīties nodarbības, nespēj ilgi nosēdēt uz vietas. Ir ļoti kustīgs, aktīvs bērns. Nenoturīga uzmanības spējas. Ļoti kritizē citu bērnu darbus. Cenšas ieņemt līdera lomu un uzsver, ka viņam ir viss labāks nekā citiem bērniem. Nav patstāvīgs bērns, nespēj organizēt savu darbu un pašapkalpošanās iemaņas ne visas attīstītas, nespēj aizpogāt pogas, sakārtot drēbes skapī utt. Bērns ir ļoti emocionāls, ja ir slikts garastāvoklis, var atteikties pildīt uzdevumu, piedalīties sporta, mūzikas pulciņā. Savu slikto garastāvokli, izpauž kā agresivitāti uz bērniem, atņem mantas un sit.</p> <p>Dzirde nav bojāta. Zina visas pamata krāsas un nokrāsas. Spēj nosaukt visas ģeometriskās figūras. Bildi spēj salikt no 10 – 12 detaļām un vairāk. Balss ir ļoti skaļš, bet dažreiz nav skaidrs par ko bērns stāsts. Stāstījums var sākties no stāsta beigām. Uztvere ir stabila un pietīkama. Domāšana ir attīstības procesā un atbilst vecuma grupai. Liels atmiņas apjoms.</p> <p>Timurs ir ļoti aktīvs bērns. Kustību koordinācija ir normāla.</p> <p>Atpazīt pa labi – pa kreisi, augšā – lejā, priekšā – aizmugurē.</p>
Alise	5,3	<p>Nodarbībās ir ļoti centīga, darbojas ar lielu prieku un piepūli. Darba temps ir lēns, tāpēc bieži vien neiekļaujas nodarbības laikā. Komunikācijas prasmes ir ļoti labi attīstītas, daudz runā, ļoti emocionāli. Runā ar īsiem teikumiem. Grupiņā draudzējas ar visiem bērniem. Patīk zīmēt dekoratīvus, sižetiskus zīmējumus.</p>

		<p>Dzirde nav traucēta. Zina visas pamata krāsas. Spēj nosaukt visas ģeometriskās figūras. Grūtības sagādā kvadrātu un taisnstūra atpazīšana. Spēj salikt attēlu no 10 – 12 detaļām un vairāk. Balss ir patīkama, dažreiz grūti saprast teikuma galveno domu, jo maina galotnes un teikumu nepabeidz.</p> <p>Uztvere ir stabila. Domāšanas spējas ir attīstības procesā, jo ne vienmēr bērna runa ir loģiska. Atmiņas apjoms atbilst vecumam. Alisei nodarboties ar sportu ne visai patīk, varbūt lieka svara dēļ. Patīk spēles ar bumbu mešanu. Atpazīst pa labi – pa kreisi, augšā – lejā, priekšā – aizmugurē.</p>
Marija	5,6	<p>Patīk piedalīties kopīgas nodarbības, rotaļās. Individuālās nodarbībās laikā ātri zūd interese. Ļoti ir komunikabla, pārdzīvo, ja ar viņu nedraudzējās. Patīk kārtot savas mantas un asināt zīmuļus. Garderobes skapī, vienmēr ir kārtība. Spēj patstāvīgi sagatavoties nodarbībai un sakārtot pēc tam savu darba vietu. Ļoti ir izpalīdzīga, vienmēr cenšas izpildīt, ko prasa pedagogs. Marijai ir svarīgi uzslava. No ilgstošās fiziskās slodzes nogurst, tāpēc sporta nodarbības nepatīk. Patīk nodarbības ar plastilīnu un aplicēt.</p> <p>Dzirde nav traucēta. Pazīst pamata krāsas un violeto krāsu. Spēj nosaukt un zina visas ģeometriskās figūras un spēj sargrupēt tās pēc pazīmēm (krāsa, lielums un stūri). Spēj salikt attēlu no 10 – 12 detaļām un vairāk. Balss ir ļoti klusa un mierīga. Atbild uz jautājumiem ar pilniem teikumiem. Stāstījumā ir loģiskums. Atmiņas apjoms atbilst vecumam.</p> <p>Marijai ļoti patīk nodarboties ar sportu. Apmeklē tenisa pulciņu. Atpazīst pa labi – pa kreisi, augšā – lejā, priekšā – aizmugurē.</p>
Olga	6,2	<p>Viegli piedalās jebkura veida nodarbībās, ir aktīva un vienmēr ceļ roku, iniciatīva. Plašs interešu loks, daudz ko izprot un zina. Ļoti aizrauj dzīvnieku pasaule. Draudzējas ne ar visiem grupas bērniem, ar zēniem vispār nav saskarsmes. Ir ļoti patstāvīga meitene, vienmēr un visur ir kārtībā. Lieliski pārvalda ar savu ķermeni, ko sekmē deju nodarbības. Ir mīļa mantiņa, bez kuras viņa pat nevar iziet pastaigā, uzreiz sakās raudāšana.</p> <p>Dzirde nav traucēta. Pazīst pamata krāsas un dažādu krāsas nokrāsas. Spēj atpazīt un nosaukt ģeometriskās figūras, nesaprot atšķirību starp apli un ovālu. Spēj salikt attēlu no 6 – 8 detaļām. Balss ir laba. Domāšana ir attīstības procesā. Uzmanība ir noturīga. Atmiņas apjoms ir atbilstošs vecumam. Uztvere ir stabila. Patīk nodarboties ar sportu. Atpazīst pa labi – pa kreisi, augšā – lejā, priekšā – aizmugurē.</p>

Pētāmās grupas bērni ir dažādi, ar savām stiprajām un vājajām pusēm. Pēc bērnu vērojuma veiktais raksturojums parāda, ka visiem bērniem ir kādas grūtības attīstības procesā. Lai sīkāk izpētītu bērnus, tika veikts diagnosticējošs darbs.

3.3. Bērnu runas, valodas attīstības izpēte

Individuālās pārbaudes laikā sadarbībā ar PII (Pirmsskolas izglītības iestāde) logopēdu tika diagnosticēts bērnu runas un valodas attīstības līmenis. Logopēds vadīja diagnosticējošo procesu, bet darba autore vērojaun pierakstīja pārbaudes rezultātus. Bērnu valodas, runas pārbaudes rezultāti tika apkopoti tabulā (skat. 3.3. tabulu).

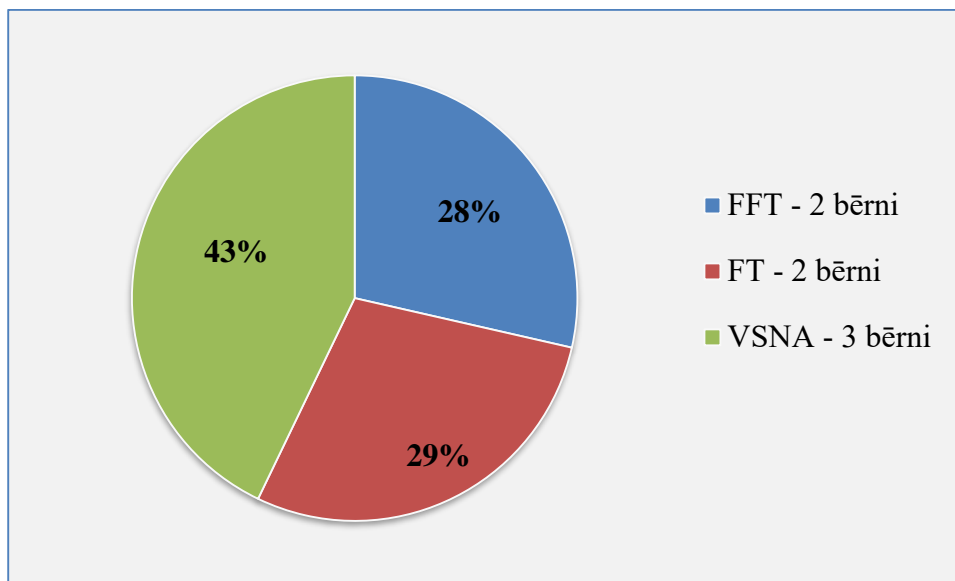
3.2. tabula

Pētījuma iesaistīto bērnu runas, valodas pārbaudes rezultāti

Darbā apskatāmā gadījuma kārtas numurs un vārds	Skaņas	Fonēmātiskā uztvere	Vārdu izruna	Vārdu krājums	Gramatiskā struktūra	Saistītā runa	Logopēda slēdziens
1. Anna	s, s', z, š	Traucēta	Traucēta	Mazs vārdu krājums	Traucēta	Traucēta	VSNA
2. Roberts	r, r', l	N	N	N	Traucēta	N	FT
3. Aleksejs	s, s', z, č, š, šč, ž, r, r', l, l'	Traucēta	Traucēta	Mazs vārdu krājums	Traucēta	Traucēta	VSNA
4. Timurs	s, s', z, c, č, š, šč, ž, r, r', l, l'	Traucēta	N	N	Traucēta	N	FT
5. Alise	r, r'	N	Traucēta	N	Traucēta	N	FFT
6. Marija	s, z, č, š, šč, ž, r', r	Traucēta	Traucēta	Mazs vārdu krājums	N	N	FFT
7. Olga	s, s', z, c, č, š, šč, ž, r, l	Traucēta	Traucēta	Mazs vārdu krājums	Traucēta	Traucēta	VSNA

Paskaidrojums: N – norma; FT - fonētiski traucējumi (atsevišķu skaņu izrunas traucējumi); FFT - fonētiski fonemātiskie traucējumi (traucēta izruna un fonemātiskā dzirde); VSNA - (traucēta visa runas sistēma – skaņu izruna, fonemātiskā dzirde, vārdu ar sarežģītustruktūru izruna, gramatiskā uzbūve, saistītā runa) (Bodendorfa, 2014).

3.2. tabulas dati parāda, ka diviem bērniem logopēda diagnosticējošais darbības slēdziens ir FT, vēl diviem bērniem – FFT un pārējiem trīs bērniem – VSNA. Informācija grafiski attēlota 3.1. Attēlā.

3.1.att. Bērnu sadalījums pēc logopēdiskajiem slēdzieniem

Valodas un runas koriģējošo darbu ar pētījuma grupas bērniem PII logopēds veica individuāli ar darba autores palīdzību. Pētāmo grupas sastāvs var mainīties, atkarībā no bērnu dinamiskām izmaiņām. Individuālajā koriģējošā nodarbībā tiks ietverti tādi darba attīstības elementi.

1. Runas vispārīgu iemaņu attīstīšana.

- Elpošanas, balss, runas ritma, tempa pilnveidošana.
- Iepazīstināšana ar dažādiem runas intonāciju veidiem (stāstījuma, jautājuma, izsaukuma).

2. Skaņu izruna.

- Nepareizi izrunāto un iztrūkstošo skaņu mācīšana (individuālais darbs).
- Apgūto skaņu automatizēšana un diferencēšana.
- Iepazīšanās ar skaņām un burtiem.

3. Fonemātiskās analīzes, sintēzes attīstīšana.

- Vārda dalīšana zilbēs, apgūstot jēdzienus – vārds, vārda daļa – zilbe.

- Skaņu analīze vārdiem ar līdzskaņu saliedējumiem vārda sākumā, vārda vidū, vārda beigās.
- Vārdu darināšana no apgūtajiem burtiem.
- Iepazīstināšana ar teikuma gramatisko shēmu (teikums bez prievārdiem).

4. Roku sīkas muskulatūras attīstīšana.

- Pirkstu vingrinājumi, rotaļas.
- Dažāda veida iesvītrošana, kontūru apvilšanas darbi konkrētu tēmu ietvaros.
- Burtu veidošana no atsevišķiem elementiem (Miltiņa, 2005, 83).

Nodarbības logopēde vada visu mācību gadu, trīs reizes nedēļā 25 – 30 minūtes. Nodarbībās tiks iekļauti uzdevumi un vingrinājumi valodas, runas iemaņu attīstīšanai, fonēmātikās uztveres attīstībai, valodas leksiskā sastāva un gramatiskās struktūrai pilnveidošanai, saistītās runas kā arī rakstīšanas un lasīšanas prasmju attīstības elementiem. Darba autore vadīja trīs reizes nedēļā koriģējošā darba nobeiguma daļu, attīstot un aktivizējot sīkās pirkstu motorikas darbību, izmantojot tēlotājdarbības elementus – zīmēšanas, aplicēšanas un veidošanas tehnikas.

3.4. Bērnu sīkās motorikas attīstības izpēte

Individuālās pārbaudes laikā bērniem tika diagnosticēts sīkās motorikas attīstības līmenis. Darba autorei bija nepieciešams diagnosticēt bērnus, lai turpmāk izveidotu koriģējošā darba tēlotājdarbības programmu (Bērna sīkās motorikas attīstības izpētes piemēru, sk. 2. pielikumā).

Diagnosticējot pētījumā iesaistītos bērnus, tika izmantoti dažāda veida testi, kuri kopumā atspoguļoja pirkstu sīkās motorikas attīstības līmeni. Diagnosticēšanas procesā bērniem tika testētas kustības pārslēgšanas spējās; roku kustību apjoms; spēja noturēt konkrētu pozu; kustību precizitāte; kustību un acu koordinācija (vai acs vada kustību) un grafiskajās iemaņas (3. pielikums). Testa uzdevumus atlasīja diplomdarba autore, balstoties uz citu pētnieku metodikām un diagnosticējošajiem paņēmieniem. Tika izmantoti – A. Vengera, T. Grizika, L. Timošukas, L. Lurija, V. Mitacina, A. Povoljaeva, D. Šadrikova, E. Boļšokova, F. Korobova, V. Dominina darbi. Bērni tika diagnosticēti individuāli. Darba autore katram bērnam paskaidroja, kas tiek prasīts un kādu sagaida kustības izpildi, ko tālāk novērtē. Ja bērns neizprot prasīto, tad darba autore rāda uzdevumu, ko bērns cenšas atkārtot. Atkārtot bērnam atļauts vairāk kā trīs reizes. Ja arī tad bērns nespēj izpildīt prasīto uzdevumu,

kustību, tad pedagogs noliek pētāmā bērna rokas vajadzīgajā pozā. Bet tas liecina, ka bērnam ir grūtības ar pirkstu sīko motoriku.

Katrs piedāvātais testa uzdevums tiek vērtēts pēc baļļu sistēmas no 0 – 1, kur

- 0 balles – bērns uzdevumu neizpildīja ne pēc parauga, ne pēc sniegtās palīdzības;
- 0,5 balles – uzdevums veikts ar pieaugušā palīdzību un pēc parauga;
- 1 balle – uzdevums tika izpildīts patstāvīgi.

Maksimālo baļļu skaits, ko varēja iegūtpārbaudesrezultātā bija 14 balles.

Pirkstu sīkās motorikas attīstības līmeni nosaka iegūtu baļļu rezultāts, kur:

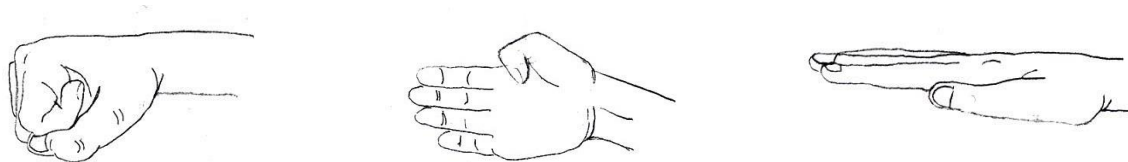
- no 1 līdz 3 ballēm ir zems līmenis;
- no 4 līdz 7 ballēm ir zem vidējā līmeņa;
- no 8 līdz 10 ballēm ir vidējais līmenis;
- no 11 līdz 14 ballēm ir augsts līmenis.

1. tests virzīts uz pirkstu kustību pārslēgšanas spēju noteikšanai.

Testa norise:

Testētājs parāda bērnam 9 kustību secību un lūdz bērnam to atkārtot ar dominējošās rokas pirkstiem.

Kustību secību veido trīs kustības – "dūre – sāns – plauksta" (sk. 3.2. attēlu), kas atkārtojas pēc kārtas trīs reizes.

3.2. att. Trīs kustību vingrinājums – "dūre – sāns – plauksta"

Veicot šo testu, var konstatētšādas novirzes no normas:

- apgrūtināta pārslēgšanās no vienas kustības uz otru;
- pārslēgšanās tempu (ātrs, lēns, norma);
- pārslēgšanās plūstošu pāreju no vienas kustības uz citu kustību;
- traucēta kustību secības ievērošana.

Testā iegūto baļļu interpretācija

1. Ja bērns bez kļūdām izpilda 9 kustību secību, to uzskata par normu (pārslēgšanās ir pietiekoši attīstīta) –1 balle.

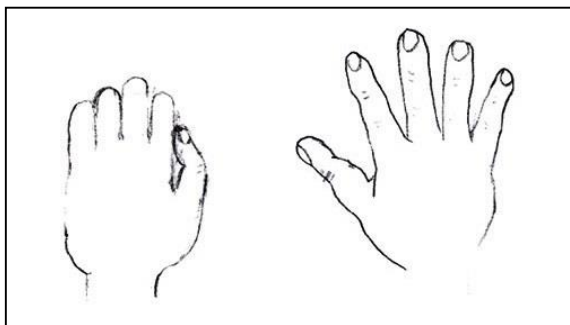
2. Ja bērns bez kļūdām izpilda 9 kustību secību, bet kopā ar pedagoga palīdzību un vadību, to uzskata par daļēji normu – 0.5 balles.
3. Ja bērns kļūdās izpildot uzdevumu un viņa roku kustības ir atšķirīgas no testētāja komandām, tad pieņem, ka pārslēgšanās nav pilnīgi attīstīta – 0 balles.

2. tests virzīts uz pirkstu kustību apjoma līmeņa noteikšanai

Testa norise

Testētājs aicina bērnu veikt testu un izskaidro uzdevumus, kuri būs jāveic. Tad bērns tiek lūgts nolikt uz galda abas rokas (tikai plaukstas), lai delnas būtu vērstas augšup. Kustību secība ir šāda:

- stingri savilkt pirkstus dūrē tā, lai delnas nepagriežas.
- šādā pozīcijā (savilkās dūres) bērnam ir jānotur tik ilgi, kamēr testētājs noskaita līdz 5.
- atsevišķi katrai rokai pēc kārtas saliekt pirkstus (sk. 3.3. attēlu)

3.3.att. Pirkstu kustību apjoma uzdevums

Testētājs nosaka pirkstu saliekšanas amplitūdas un to atšķirības. Veicot šo testu, var novērot vai apjoms ir pilnīgs, vai daļējs.

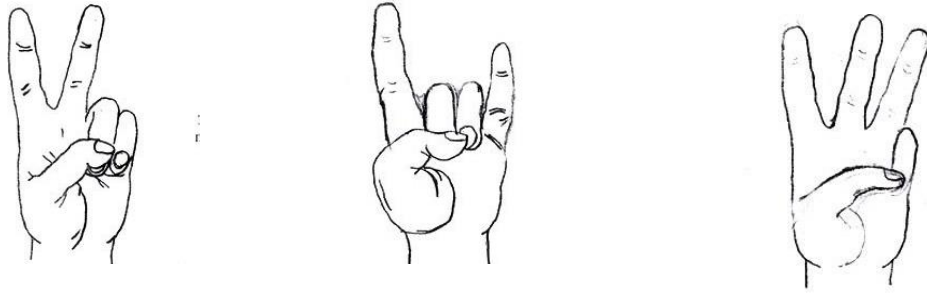
Testā iegūto baļļu interpretācija

1. normāla roku pirkstu ekstenzijas (atliekšanas) amplitūda: atlaižot dūres, pirksti bija pilnīgi atliekti –1 balle;
2. samazināta roku pirkstu ekstenzijas (atliekšanas) amplitūda: atlaižot dūres, pirksti nebija pilnīgi atliekti –0 balles.

3. tests virzīts uz pirkstu kustību spējai konkrētas pozas noturēšanā.

Testa norise:

Testētājs lūdz bērnam ar dominējošās rokas pirkstiem parādīt trīs vingrinājumus – "Zaķa ausis", "Ragaino kazu" un "Dakša" (sk. 4. attēlu). Pārējie pirksti jātur saliekti (cieši pie plaukstas) un jānotur šāda pozīcija, kamēr testētājs noskaita līdz 10.

3.4. att.. Trīs kustību vingrinājumi - "Zaķa ausis", "Ragainā kaza" un "Dakša"

Testā iegūto baļļu interpretācija

1. Ja bērns spēj noturēt šīs pozīcijas, neatliecot pārējos pirkstus, tad viņš spēj vadīt roku pirkstu fleksorus (saliecēj muskuļus) – 1 balle.
2. Ja bērns spēj noturēt šīs pozīcijas, neatliecot pārējos pirkstus ar pedagoga palīdzību, tad viņš daļēji spēj vadīt roku pirkstu fleksorus (saliecēj muskuļus) – 0.5 balle.
3. Ja noturot šīs pozīcijas, bērnam atliecas pirksti, tad rokas pirkstu fleksoru (saliecēj muskuļu) pārvalde nav attīstīta pietiekošā līmenī (vai tā nav attīstīta nemaz) – 0 balles.

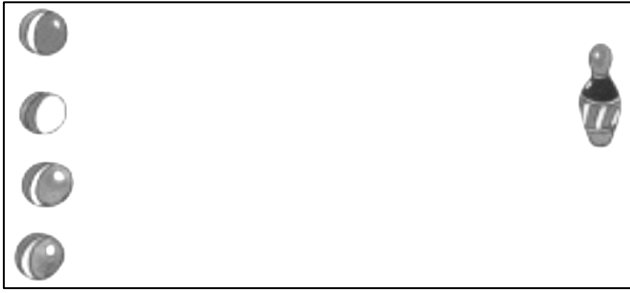
4. tests pirkstu kustību precizitātei.

Testa norise:

1. "Sasveicināšanās" – bērns tiek lūgts secīgi veikt apaļošanas kustības ar pirkstiem. Sākot ar īkšķi un rādītājpirkstu, un turpinot arī ar pārējiem pirkstiem.
2. "Klavieres" – turot roku plaukstu virs galda, paralēli tā virsmai, pieskarties galdam ar 1. — 2., 1.— 3., 1.— 4., 1.— 5. pirkstiem pēc kārtas.

Testā iegūto baļļu interpretācija

1. Ja bērns izpilda uzdevumus korekti, bez kļūdām un veikli maina pirkstu pozīcijas, tad pirkstu kustību precizitāte tiek uzskatīta par pietiekami labi attīstītu – 1 balle.
  2. Ja bērns, pildot uzdevumus, kļūdās divas reizes, tad pirkstu kustību precizitāte tiek uzskatīta par daļēji attīstītu – 0.5 baļļu.
  3. Ja bērns, veicot uzdevumus kļūdās vairāk nekā trīs reizes un maina pirkstu pozīcijas neveikli, tad pirkstu kustību precizitāte tiek uzskatīta par nepietiekami labi vai vāji attīstītu – 0 baļļu.
3. "Bumbas" – bērnam turot zīmuli jāsavēlc bumbas ar ķegli(sk. 3.5. attēlu)

5. attēls. "Bumbu" spēle

Testā iegūto baļļu interpretācija

1. Ja bērns izpilda uzdevumus korekti, bez kļūdām un visas līnijas ir taisnas un savienoti ar ķegli – 1 balle.
2. Ja bērns, pildot uzdevumus kļūdās divas reizes (kļūda skaitās liekta līnija un nesavienota ar ķegli), tad precizitāte ir daļēji attīstīta – 0.5 baļļu.
3. Ja bērns, pildot uzdevumus, kļūdās vairāk nekā trīs reizes, tad pirkstu kustību precizitāte tiek uzskatīta par nepietiekami labi vai vāji attīstītu – 0 baļļu.

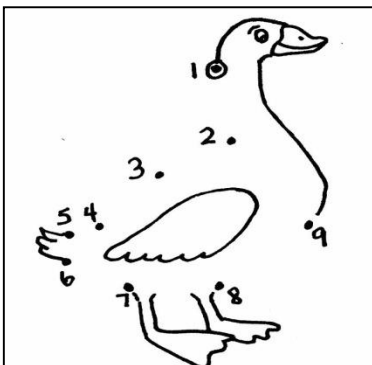
5. tests kustību koordinācijas un acu koordinācijas attīstības līmenim.

Testa norise:

1. Figūru izgriešana – bērnam jāizgriež divas ģeometriskās figūras pa kontūru, kurus viņš labi atpazīt. Kontūrā līnijai jābūt labi saskatāmai, bet ne šaura, lai bērnam būtu grūti.

Testā iegūto baļļu interpretācija:

2. Ja bērns izpilda uzdevumu precīzi, bez kļūdām un figūras ir izgrieztas, tas nozīmē, ka bērnam labi attīstītas koordinācijas spējas – 1 balle.
  3. Ja bērns, pildot uzdevumus, izgriež ne pa kontūra līniju, bet blakus tai, novirzās uz 1 mm, tad koordinācijas spējas ir daļēji attīstītas – 0.5 baļļu.
  4. Ja bērns, pildot uzdevumu, vispār neievēro kontūra līniju – 0 baļļu.
2. Attēlu savilkšana pa punktiem (cipariem) – bērnam ir dots attēls, kur savelkot visus punktus kopā sanāks attēls (sk. 3.6. attēlu.).

3.6. att. Figūru savienošana pa cipariem

Testā iegūto baļļu interpretācija

1. Ja bērns izpilda uzdevumu precīzi, savienojot 80% darba – 1 balle.
2. Ja bērns, pildot uzdevumu, savieno tikai 50% – 0.5 baļļu.
3. Ja bērns, pildot uzdevumu, savieno mazāk nekā 50% – 0 baļļu.

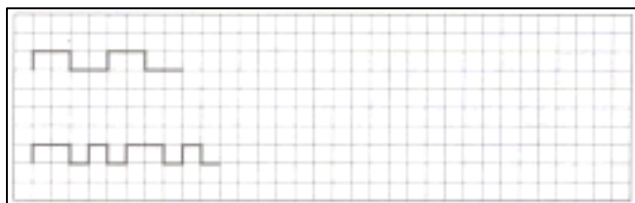
5. tests virzīts uz grafisko iemaņu līmeņa noteikšanai

Testa norise:

1. "Aplis" – bērna uzdevums ir uzzīmēt apli ar diametru 3 – 3.5 cm ar vienu rokas kustību. Dažādu traucējumu dēļ šo uzdevumu bērnam būs grūti izpildīt. Piemēram, bērns centīsies atbalstīt plaukstu (par to liecina mazu figūru zīmēšana), ja viņam tā ir vāji attīstīta. Tāpat bērns nespēs uzzīmēt precīzi uzdevumā doto figūru – var kļūdīties ar formu (sanāks ovāls, nevis aplis) un izmēru (uzzīmēs apli mazāku par 3 – 3.5 cm diametrā).

Testā iegūto baļļu interpretācija

1. Ja bērns izpilda uzdevumu precīzi uzzīmēt apli – 1 balle.
  2. Ja bērns uzzīmē apli, bet līdzīgu ovālam, ar pedagoga palīdzību – 0.5 baļļu.
  3. Ja bērns vispār nespēj izpildīt uzdevumu – 0 baļļu.
2. "Ornamenti" – bērnam ir ornamentu virkne, kuri jāturpina pa rūtiņas līniju, neatraujot roku no papīra (sk. 3.7. attēlu). Labi varētu izmantot arī grafisko diktātu.

3.7.att. Ornamenti

Testā iegūto baļļu interpretācija:

1. Ja bērns izpilda uzdevumu precīzi turpinot ornamenta virkni – 1 balle. Ja bērns uzzīmē ornamentu virkni pieļaujot divas kļūdas – 0.5 baļļu.
  2. Ja bērns vispār nespēj izpildīt uzdevumu, vai pieļauj vairāk nekā divas kļūdas – 0 baļļu.
- Šo uzdevumu kopums tika izmantots diagnosticējošajā procesā. 3.3. tabulā redzami iegūtie dati par pētāmo grupas bērnu sīkas motorikas attīstības līmeni. Tika diagnosticēts dominējošās rokas attīstības līmenis. Visi pētāmās grupas bērni ir labroči.

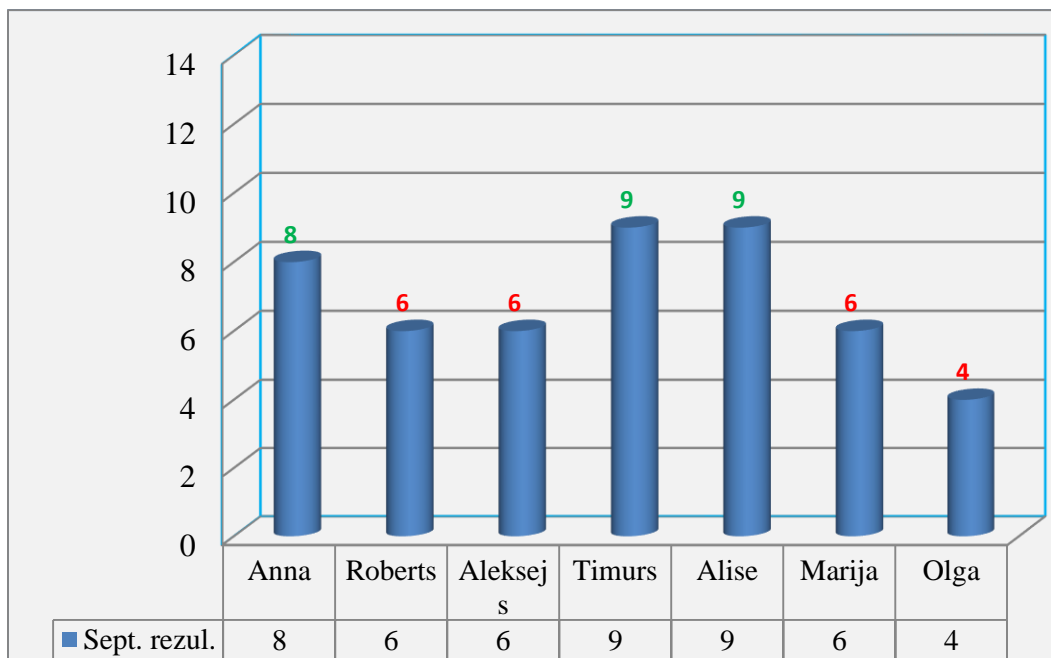
Bērnu dominējošās rokas pirkstu sīkās motorikas pārbaudes rezultāti

Balstoties uz 3.3. tabulas iegūtiem datiem, pirkstu sīkās motorika attīstības augsts līmenis

Nr.p.k.	Pētāmo bērnu vārds	Kustību pārslēgšanās Max.3 balles	Kustību apjoms Max.1 balle	Konkrētas pozas noturēšana Max.3 balles	Kustību precizitāte Max.3 balles	Kustību koordināc. + acu koordināc. Max.2 balles	Grafiskās iemaņas Max.2 balles	Rezultātu balļu summa Max. 14 balles	Pirkstu sīkās motorikas attīstības slēdziens
1.	Anna	2	0.5	2	1.5	1	2	8	vidējs
2.	Roberts	1	0	1	1.5	2	0.5	6	zem vidēja
3.	Aleksejs	1.5	1	1	1	1	0.5	6	zem vidēja
4.	Timurs	1	1	2	1	2	2	9	vidējs
5.	Alise	2	1	1	1	2	2	9	vidējs
6.	Marija	1.5	0	1.5	1	1	1	6	zem vidēja
7.	Olga	1	0	1	0.5	0.5	1	4	zem vidēja

nav ne vienam no pētāmo grupas bērniem. Trīs bērniem no septiņiem ir konstatēts vidējais līmenis. Četriem bērniem ir zem vidējā. No grupas bērniem, kuriem slēdziens – zem vidējā ir meitene, kuras testa rezultātu kopums gandrīz atbilst zēmam pirkstu sīkās motorikas attīstības līmenim.

Pēc 3.3. tabulas iegūtajiem datiem darba autore izveidoja diagnosticējošo rezultātu grafisko attēlu, lai būtu labāk uzskatāma pētāmo grupas situācija (sk. 3.8. attēlu).

Vidējais līmenis (8 – 9 balles) – šādus rezultātus parāda bērni, kuru grafiskās darbības iemaņu līmenis un automatizācija ir vidēji attīstīti, vai atrodas tapšanās stadijā. Savukārt, patvaļīgā (tīšā) kustību regulēšanai attīstītā ne augstākajā līmenī. Šie bērni ir vērsti uz pozitīvo dinamikas rezultātu. Ir nepieciešama viegls korekcijas darba, lai uzlabotu esošos rezultātus.

Zem vidējā līmenis (6 – 4 balles) – šādus rezultātus parāda bērni, kuru grafiskās iemaņas nav pietiekami attīstītas un viņi nespēj veikt darbības, kas prasa lielu kustību precizitāti, koordinācijas spējas un noteikto rezultātu, dēļ tā, ka patvaļīgās (tīšās) kontroles un regulēšanas līmenis ir zems. Šiem bērniem var rasties problēmas sākumskolas programmas apgūvē. Ir nepieciešama korekcijas darba, ne retāk kā trīs reizes nedēļā.

Testēšanas gaitā tika novēroti dažāda veida raksturīgas kļūdas.

1. Anna – šķēres tur nepareizi, jo grūti padodas uzspiedumā spēku regulēšana. Griezuma līnija nesakrīt ar šablona līniju. Griešanas laikā cenšas pagriezt roku, bet ne papīru, tāpēc griešanas līnija ir raustīta. Nepareizi tur un satver rakstāmo (zīmuli). Ļoti saspiež zīmuli, tāpēc ļoti ātri pirksti nogurst.

2. Roberts – šķēres tur nepareizi, tomēr viņam sanāk izgriezt figūru pa kontūrlīniju. Cenšas griezt ne visu līniju uzreiz, bet pa maziem nogriežņiem. Zīmuli satver un tur nepareizi. Ļoti stipri uzspiež uz zīmuļa un velkot līniju ļoti ātri grib to novilkt, neskatoties uz līnija virzienu. Roberts nespēj sēdēt ilgstoši vienā pozā, visu laika maina ķermeņa stāvokli. Kad raksta, vai zīmē galva ir ļoti zemu, gandrīz ar degunu sasniedz galda virsmu.

3. Aleksejs – par darbu ar šķērēm neizrāda nekādu interesi, necenšas. Griežot nepievērš uzmanību līnijai. Nepareizi satver un tur zīmuli. Pirksti nav saliekti, cenšas izstiept. Sēž pie

galda ar noliektu muguru un galvu pietur ar kreiso roku. Attiecīgi no uzdevuma, visu laiku griež papīra lapu, novietojot taisni, slīpu utt. Bērns apgalvo, ka tā ir ērtāk.

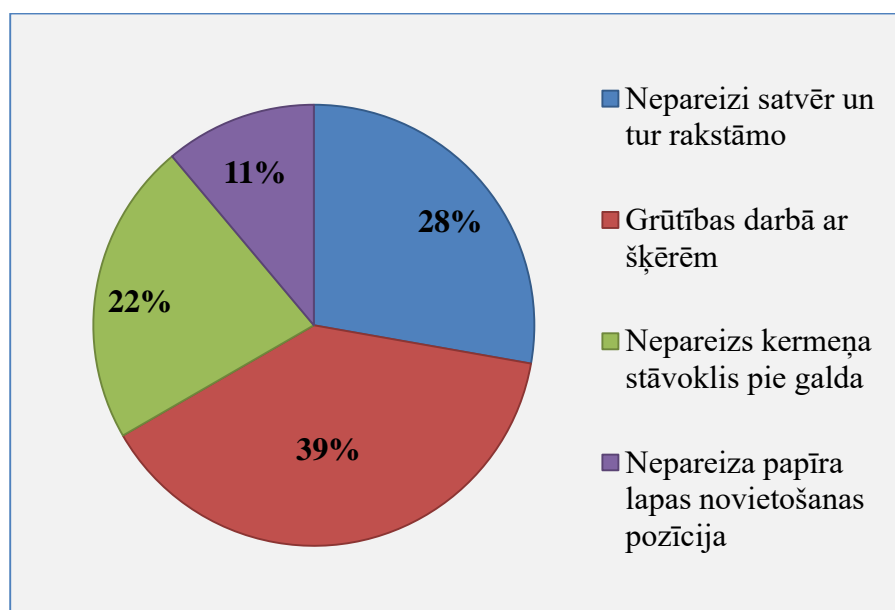
4. Timurs – testēšanas laikā ne visi uzdevumi tikprecīzi izpildīti, bet tomēr zīmuli tur un satver pareizi, kas ir pozitīvi. Veicot vingrinājumus, uzdevumus visu laiku ar rokām aiztiek galvu. Slikti padodas darbs ar šķērēm, ļoti steidzās un izdarīja daudz liekās kustības.

5. Alise – darbs ar šķērēm sagādāja lielas grūtības, nespēj pat turēt rokās, nesaprot, ka tās jāpietur. Visu laiku pārliet no vienas rokas uz otru. Griežot līnijas sanāk ļoti raustītas. Sēžot, ķermeņa stāvoklis ir nepareizs, kas sagādā grūtu uzdevumu izpildi. Alise ļoti piespiežas pie galda, mugura nav taisa un galva ir ļoti noliekta uz priekšu. Visu laiku šūpo kājas zem galda.

6. Marija – nepareizi satver zīmuli un tādēļ meitenes kustības ir ļoti lēnas, ar pauzēm. Kustības ir ļoti nepārliecinātas, visu laiku gaida atbalstu no pieaugušā. Darbs ar šķērēm nepadodas, jo griežot nespēj apstāties, pārgriež visu lapu. Nespēj vadīt rokas kustības virzienu (darbā ar šķērēm).

7. Olga – pildot uzdevumus nekoncentrējas, nedzird, ko darba autore viņai stāsta un prasa. Cenšas visu pildīt ātri. Zīmuļa satvēriens ir nepareizs. Zīmējot apli, viņai sanāk ļoti maza figūra, kas liecina, ka rokas pirkstu muskulatūra ir ļoti sasprindzināta. Darbs ar šķērēm arī ne visai padodas. Papīru lapu visu laika groza, tāpēc veidojas nepareizs līnijas slīpums. Ķermeņa stāvoklis neatbilst normai. Visu testēšanas laikā Olga sēdēja ar noapaļotu muguru un kājas turēja krusteniski. Laikā, kad uzdevums prasīja vairāk spēka piepūles, izbāza mēli.

Pamatojoties uz bērnu testēšanā iegūtajiem rezultātiem, tika konstatētas galvenās kļūdas un grūtības, kas radās bērniem uzdevumu izpildes laikā (sk. 3.9. attēlu).

3.9. att. Raksturīgās kļūdas testēšanas laikā

Kā redzams 3.9. attēlā, vislielākās grūtības bērniem sagādā darbs ar šķērēm – 39% un spēja pareizi satvert un turēt rakstāmo – 28 %. Citi radītāji ir arī ļoti svarīgi, bet pētījumā iesaistītajiem bērniem lielākas problēmas sagādāja kustību prasmes.

Balstoties uz iegūtajiem datiem, tiks organizēts korekcijas darbs gan individuāli, gan ar visu pētāmo grupu. Pedagoģiskā korekcijas darbība tiks atspoguļota nākamajā nodaļā.

3.5. Pedagoģiskā korekcijas darbība sīkas motorikas un runas, valodas attīstības sekmēšanai caur tēlotājdarbību

Eksperimentālā pētījuma mērķis bija pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstība un korekcija 5 – 6 gadīgiem bērniem ar runas, valodas traucējumiem. Tas tika īstenots ar tēlotājdarbības elementiem – zīmēšanas, aplūkošanas un veidošanas tehnikām.

Lai varētu uzsākt eksperimentālo korekcijas darbu, tika organizēti pasākumi, kuri bija vērsti uz vecāku dalību. Pirmkārt, tika organizēta un novadīta vecāku sapulce 22. 09. 2017 , kuras temats bija " Pirmsskolas vecuma bērnu pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstība tēlotājdarbībā ". Tika radīta neliela prezentācija, kur bija aplūkoti dažāda veida roku un pirkstu vingrinājumi. Tika veikta vecāku anketēšana, lai darba autorei būtu skaidrāka aina par bērnu interesēm tēlotājdarbībā un vecāku līdzdalību bērnu dzīvē (skatīt 3. pielikumu).

Otrkārt, balstoties uz teorētiskajām atziņām, vecāku anketēšanas atbildēm, tika veidotas divas programmas. Programmas tika veidotas pēc logopēda tematiskā mācību posma (skatīt 4. pielikumu). Pirmā programma vērsta uz sīkās pirkstu motorikas attīstības prasmēm un iemaņām ar tēlotājdarbības elementiem (skatīt 5. pielikumu), bet palīgprogramma - iekļaujot nodarbību tēmas un valodas, runas attīstības elementus (skatīt 6. pielikumu).

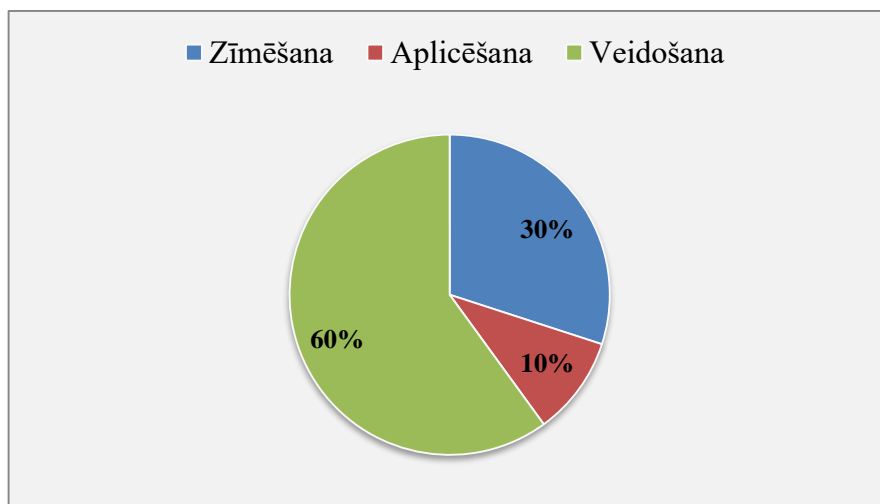
6.04.2017 tika aicināti bērnu vecāki un organizēta izstāde izglītības iestādē ar dažāda veida didaktiskajiem materiāliem, kurus var izmantot runas, valodas un pirkstu sīkos motorikas attīstīšanai. Pasākumā beigās tika doti padomi, kā varētu attīstīt bērnu sīkas pirkstu motoriku, runas un valodas līmeni, izmantojot tēlotājdarbību (skatīt 7. pielikumu).

3.6. Bērnu vecāku viedokļi par tēlotājdarbību

Tika izveidota vērojuma anketa vecākiem, lai uzzinātu par pētāmo bērna tēlotājdarbību mājās apstākļos un viņu vecāku līdzdalību procesā. Anketa sastāv no desmit jautājumiem un vairākiem atbilžu variantiem.

Uz anketas jautājumiem atbildēja septiņi vecāki, no tiem divi tēvi un piecas mammas.

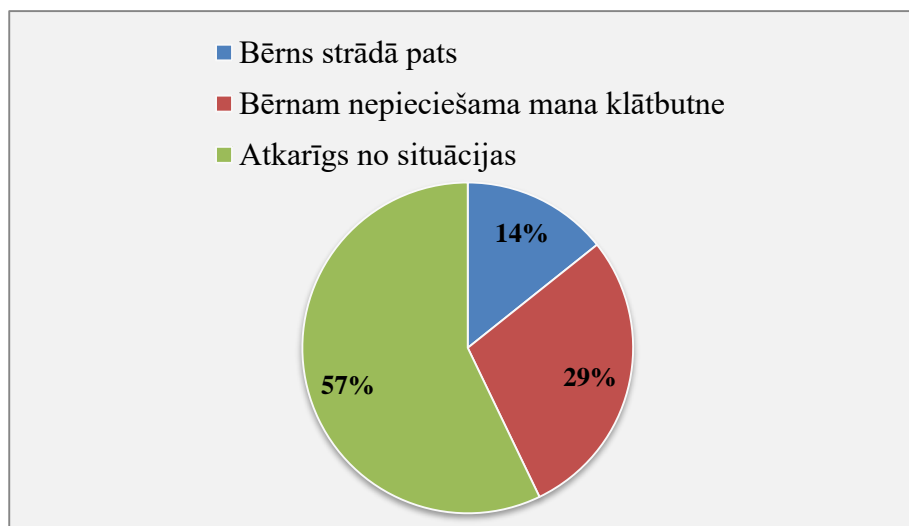
Pirmais anketas jautājums bija par to, kuru tēlotājdarbības veidu, bērns visbiežāk izvēlās brīvajā laikā (sk.3.10 attēlu.).

3.10. att. Bērnu tēlotārdarbības izvēle brīvajā laikā

Pēc bērnu vecāku atbildēm var secināt, ka bērni labprāt mājās veido no plastilīna – 60%, tas ir labs rādītājs. Bet to, ka ne visi bērni dot priekšroku aplicēšanai – 10% un zīmēšanai – 30% tas, norāda, ka bērniem ir grūtības turēt, satvert rakstāmo un darboties ar šķērēm.

Ar otro anketas jautājumu, darba autore gribēja uzzināt, vai pētījumā iesaistītajiem bērniem patīk strādāt patstāvīgi, vai ir nepieciešams kāda pieaugušā klātbūtne (skat. 3.11. attēlu).

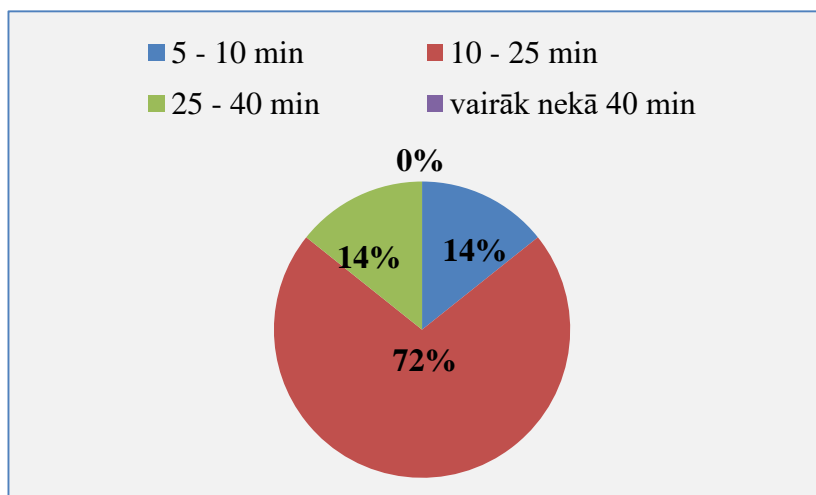

3.11.att. Bērnu strādāšanas veids

Vecāki apgalvo, ka ne vienmēr bērniem vajag, lai kāds būtu klāt, viss atkarīgs no situācijas – 57%. Tas ir apmierinošs rādītājs, jo var secināt, ka pētāmo grupas bērni ir gan patstāvīgi, gan nebaidās prasīt palīdzību, vai būt kopā ar pieaugušo cilvēku. Nebaidās būt

novērtēti. 29% respondentu apgalvo, ka bērnam nepieciešama pieaugušu klātbūtnē, jo bērni ir nedroši un gaida atbalstu. Tikai 14% bērnu ir patstāvīgi, bet tas var nozīmēt ne tikai, kā bērns labi jūtas sevi, ka viņš dara visu pats, bet arī bailes no kontakta, būt novērtētam.

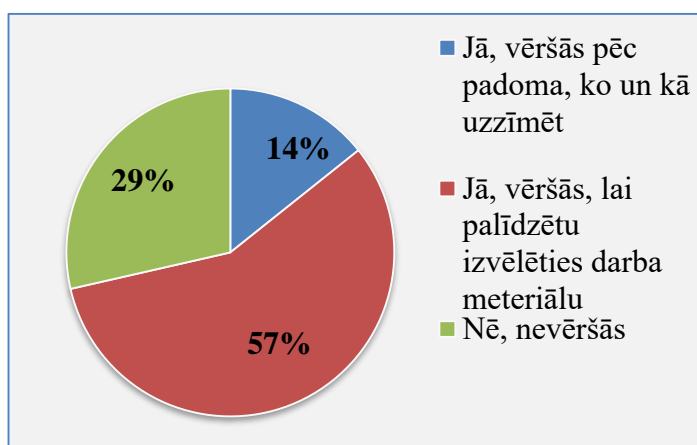
Ar trešo anketas jautājumu tika konstatēts, cik ilgi bērns var nodarboties ar vienu darbības veidu (sk. 3.12. attēlu).

3.12. att. **Bērnu nodarbošanās laiks**

Vecāki apgalvo, ka 72% bērnu spēj nodarboties ar vienu tēlotājdarbības veidu 10 – 25 min., tas ir vidējas radītājs, jo, kā liecina darba autores pieredze, ja 5 – 6 gadīgs bērns ir ieinteresēts, viņš spēj nodarboties vairāk nekā 40 minūtes. Lielākajā daļai no bērnu grupas nepietiek piepūles spējas, gribas, uzmanības spējas un citu attīstības radītāju, kuri var ietekmēt bērnu nodarbošanās laiku. Iepriecina, tas radītājs, ka nav neviena bērna, kurš spēj nodarboties ne ilgāk kā 10 minūtes.

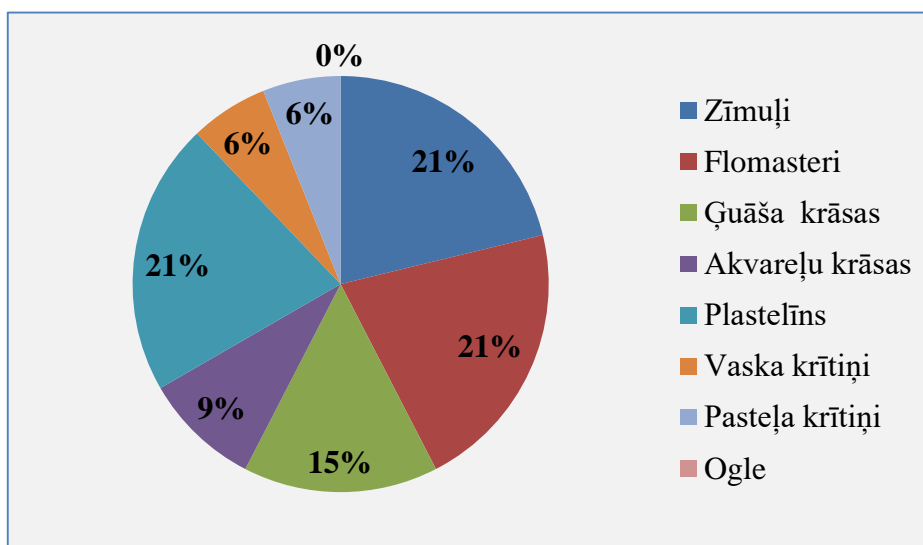
Ceturtais jautājums bija vērsts uz to, lai uzzinātu, vai bērni tēlotājdarbības procesā vēršas pie pieaugušiem un kāpēc (sk. 3.13. attēlu).

3.13. att. **Bērnu vajadzība pēc padoma, palīdzības**

57% no pētāmās grupas bērniem, vēršas pie pieaugušiem cilvēkiem tikai tad, ja nevar patstāvīgi izvēlēties darba materiālu. Rādītājs nav pozitīvs, jo 5 – 6 gadīgiem bērniem pašiem jāattīsta prasme izvēlēties tēlotājdarbības veidam atbilstošu darba materiālu, kā arī attēlošanas tehnisko paņēmienu. 29% bērnu vispār nevērsas ne pēc padoma, ne pēc palīdzības. Tas rādītājs arī nav labs, jo bērns, prasot palīdzību, padomu vairāk attīsta komunikācijas spējas un runas, valodas prasmes.

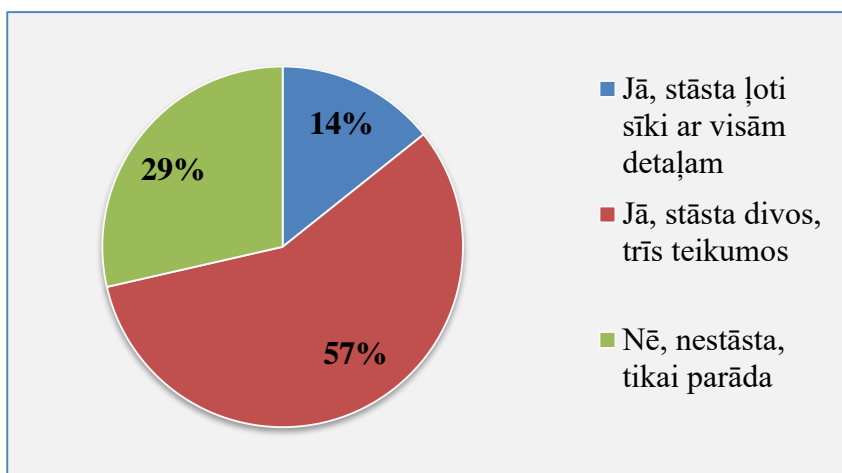
Ir ļoti svarīgi, lai bērnam mājās būtu pieejami daudzveidīgie tēlotājdarbības materiāli, tikai tad bērnam veidosies vispusīga darba pieredze. To darba autore uzzināja ar piekto anketas jautājumu (sk. 3.14. attēlu).

3.14. att. Tēlotājdarbības materiālu pieejamība mājās apstākļos

Kopumā iegūtie dati parāda to, ka katram pētāmās grupas bērnam ir pieejamistandarta tēlotājdarbības materiāli: zīmuļi – 21%, flomāsteri – 21%, plastilīns – 21% un guaša krāsas – 15%. Diemžēl tādi darba materiāli kā vaska, pasteļa krītiņi ir ne visiem bērniem, bet par ogli neviens vecāks nav dzirdējis. Katrā bērnu materiālu klāstā jābūt visi 3.14. attēla minētie darba materiāli, lai bērns varētu daudzpusīgi, radoši attīstīties, tādējādi vārdu krājums arī palielināsies.

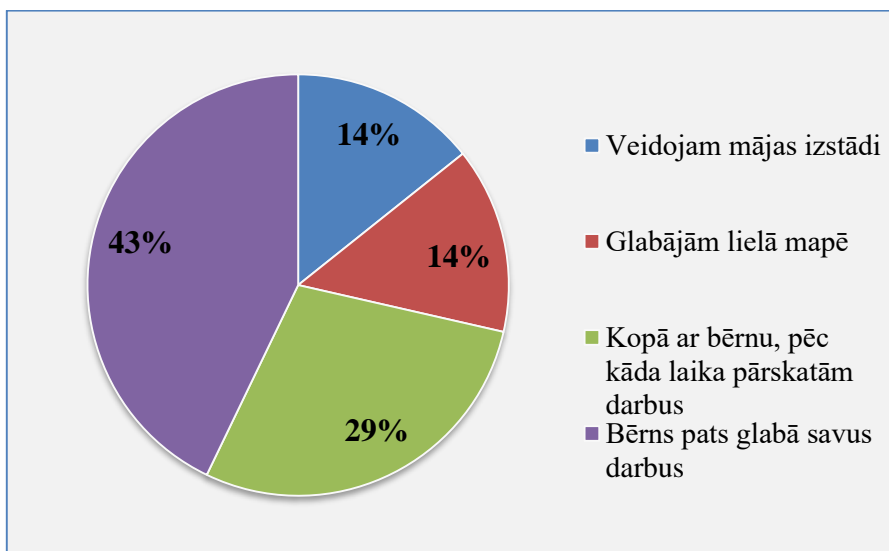
Sestais anketas jautājums bija par to, vai bērns radiniekiem stāsta par savu darbu, vai nē (sk. 3.15. attēlu).

3.15. att. Bērna stāstījuma veids par darbu

Pēc attēla var secināt, ka vairāki bērni – 57%, cenšas stāstīt par savu darbu, bet ļoti īsi. Vecākiem pārrunas laikā jāmudina savus bērnus, uzdodot jautājumus, lai bērnu stāsts būtu vairāk nekā divi, trīs teikumi. Tas ir ļoti svarīgi, jo daži bērni ir ļoti kautrīgi, vai vienkārša runa un valoda nav attīstīta labā līmenī. Nepieciešami bērnam radīt emocionālu atbalstu, paslavēt un rosināt tālāk stāstīt. Vecākam jābūt paraugam, pat ja 29% bērnu vispār nestāsta, vecākiem ar savu piemēru bērnam jāpastāsta par to, ko viņš redz darbā.

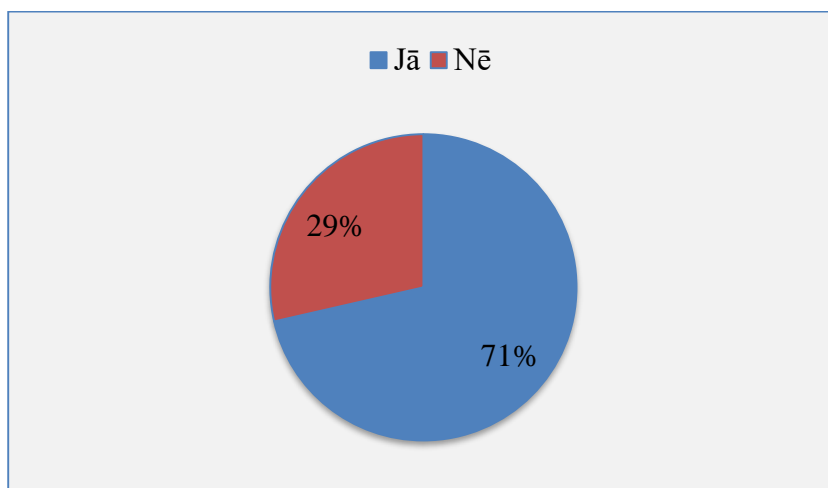
Ar nākamo, septīto jautājumu, darba autore uzzināja, kā bērnu vecāki izmanto bērnu darbus (skatīt 3.16. attēlu).

3.16. attēls. Bērnu darbu pielietojums

43% respondentu atbildēja, ka bērni paši glabā savus darbus. Tas nav pareizi, bērnam ir ļoti svarīgi, lai viņu atbalstītu un lepotos par viņu darbiem. Pareizi rīkojas vecāki, kuri veido nelielu mājas izstādi – 14% un pēc kāda laika, kopā ar bērniem pārskata darbu – 29%. Tas motivē bērnu tālāk nodarboties ar tēlotājdarbību.

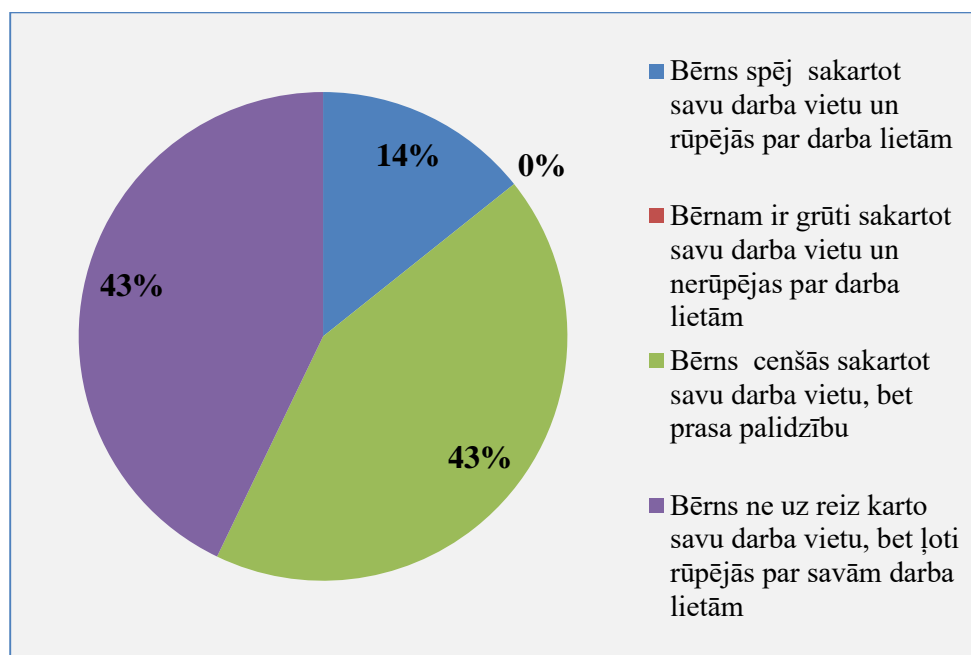
Nākamā jautājumā, noskaidrojas, vai bērniem ir speciāla darba vieta, kur viņi var brīvi nodarboties ar tēlotājdarbību (skat. 3.17. attēlu).

3.17.att. Bērnu darba vietas eksistēšana

Aptaujā tika noskaidrots, ka 71% bērniem ir speciāla darba vieta, lai nodarboties ar tēlotājdarbību. Iegūti dati ļoti iepriecināja, jo bērnam ir nepieciešams apzināties, ka viņam ir sava vieta, ar saviem likumiem. Bērns var radīt tikai tad, ja jūtas sevi droši un brīvi.

Ja bērnam eksistē sava darba vieta, ir ļoti svarīgi, vai bērns spēj sakārtot savu darba vietu, rūpējās par savām darba lietām. Tas tika attēlots 3.18. attēlā.

3.18.att. Bērna darba vietas sakārtošanas spējas

Pēc iegūtajiem datiem var secināt, ka 43% no pētāmo grupas bērniem cenšas sakārtot savu darba vietu, bet prasa palīdzību, kā arī sakārto ne uzreiz, bet pēc kādā laika. Autore uzskata, ka tas ir salīdzinoši labs rādītājs, un var secināt, ka bērniem ir izpratne par to, ka jākārt savas mantas, jā rūpējās par tām. Ļoti svarīgi, it īpaši 5 – 6 gadīgiem bērnam iemācīt

saudzīgu attieksmi pret savām lietām un darba vietu. Vecākiem ir jāatbalsta, kad bērns prasa palīdzību, jo redzot piemēru, bērns ātrāk iemācīsies kārtot. Tādā veidā bērns apgūs tādas prasmes kāsavā laika un darba organizēšanu. Tas būs svarīgi jau uzsākot mācības skolā.

Apkopojot vecāku atbildes, var secināt, ka bērni mājās nodarbojas ar tēlotājdarbību. Bērni dot priekšroku veidošanai no plastilīna. Tāpēc darba autore savā programmas veidošanā lielāku uzsvāru likusi uz aplicēšanu un zīmēšanu, lai attīstītu griešanas tehnikas prasmes un prasmi turēt un satvert rakstāmo. Anketu analīzes laikā tika konstatēts, ka bērni nodarbojas ar vienu tēlotājdarbības veidu ne ilgāk kā 10 – 25 minūtes, kas ir atbilstoši šī vecumposma uzmanības noturībai. Lai veicinātu bērnu interesi, darba autore piedāvās bērniem dažāda veida materiālus un netradicionālas darba tehnikas. Pamatojoties uz vecāku atbildēm var secināt, ka ne visi vecāki ir ieinteresēti, lai atbalstītu un palīdzētu bērniem radoši attīstīties. Ne visi vecāki pavada laiku kopā ar bērniem, pārrunājot paveiktos darbus, veikumus. Autore ievēroja, ka pētāmās grupas bērniem bija ļoti svarīgi, lai viņus paslavētu, uzklausītu un parādītu piemēru, kad nepieciešama palīdzība. Tas noteikti motivēs bērnus un attīstīt saskarsmes, runas un valodas prasmes. Nenoliedzami, lai bērnu attīstība uzrādītu labvēlīgu dinamiku, vecākiem vairāk jāpavada laiks, darbojoties kopā ar bērnu.

Visa iegūtā informācija tika izmantota tēlotājdarbības programmas veidošanas procesā un korekcijas laikā.

3.7. Pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstības iespējas izmantojot tēlotājdarbības programmu 5 – 6 gadīgiem bērniem ar runas un valodas traucējumiem

Eksperimentālā pētījuma mērķis ir pirkstu sīkās motorikas, runas un valodas attīstība un korekcija 5 – 6 gadīgiem bērniem ar runas, valodas traucējumiem. Tas tika īstenots caur tēlotājdarbību logopēda nodarbībās. Korekcijas laikā sākot no oktobra sākuma un līdz marta beigām tika izmantota darba autores izstrādātā tēlotājdarbības programma un palīgmateriāls ar tematisko plānu.

Izstrādātais pirmsskolas izglītības korekcijas programmas paraugs tēlotājdarbībā paredzēts tēlotājdarbības mācību satura apguvei, pirkstu sīkās motorikas un runas, valodas attīstīšanai. Programmas paraugs izstrādāts, balstoties uz valsts pirmsskolas speciālās izglītības vadlīnijām, pētāmo grupas bērnu īpatnībām, testos iegūtajiem rezultātiem un vecāku anketēšanas rezultātiem. Programmas saturs korekcijas laikā var tikt papildināts, mainot apguves secību, balstoties uz pētāmo grupas bērnu individuālo materiāla apguves tempu, attīstības īpatnībām un dinamiku, ja tāda tiks novērota.

5 – 6 gadus veci pētījumā iesaistītie bērni ar runas un valodas traucējumiem apgūst elementāras tēlotājdarbības prasmes, attīsta radošumu, kas veido interesi par tēlotājdarbības

dažādiem virzieniem un tehnikām. Pārrunas par tēlotājdarbības veidiem un nodarbības tēmu attīsta runu, valodu, iztēli, domāšanu un bērnu kopveselumā. Vadošā loma pirmsskolas vecuma bērnu psihiskajā attīstībā ir rotaļai. Darba autore, izmantojot tēlotājdarbības programmu, katru nodarbību vadīja ar rotaļām. Rotaļā bērns izzina apkārtējo pasauli, attēlo to, ko novērojis, pētījis, gan to, ko pedagogs grib panākt.

Programmas saturs sastāv no:

- priekšmeta mērķi un uzdevumi;
- mācību satura apguves secība;
- mācību vērtēšanas formas;
- programmas īstenošanas noteikumi;
- palīgmateriāls - tematiskais plānojums (pielikums) .

Programmas mērķis:

5 – 6 gadīgo bērnu pirkstu sīkās motorikas un valodas, runas attīstīšana, balstoties uz tēlotājdarbības apguvi.

Programmas uzdevumi

1. Veicināt emocionāli pozitīvas attieksmes veidošanos pret tēlotājdarbību 5 – 6 gadus veciem bērniem ar runas un valodas traucējumiem.
2. Veidot individuālo pieredzi darbā ar dažāda veida tēlotājdarbības veidiem.
3. Veicināt " ES " attīstību un sociālas prasmes.
4. Attīstīt un veicināt bērnu pirkstu sīko motorikas kustību precizitāti, kustību koordināciju, grafiskās iemaņas, konkrētas pozas noturēšanas spējas, kustību apjomu un kustību pārslēgšanas spējas.
5. Bagātināt vārdu krājumu, attīstīt pareizo vārdu izrunu, veicināt saistīto runu un veidot gramatiski pareizu teikuma struktūru.
6. Pilnveidot tēlotājdarbības prasmes un iemaņas darbā ar dažādiem darbarīkiem un materiāliem.
7. Veicināt iztēles un radošo spēju attīstību.
8. Darboties, ievērojot principu: priekšmeta pētīšana, vērošana – tēlotājdarbības process – patstāvīga runa (darba komentēšana).
9. Veidot, aplicēt un zīmēt, ievērojot pedagoga darba nosacījumus.
10. Gūt gandarījumu par savu veikumu un apzināties darba turpmāko pielietojumu.
11. Veidot iemaņas sakārtot savu darba vietu un saudzīgu attieksmi pret lietām.

Programmas īstenošanai nepieciešami resursi:

- atbilstoša iekārtojumatelpa;
- tēlotājdarbības darbarīku un materiālu nodrošinājums.

Zīmēšana: papīrs (A4, A3, tonēts, balts); grafīta zīmulis; krāsu zīmulis; lodīšupildspalva; flomāsteri; vaska krītiņi; mīkstie irdenie stienīši; guaša krāsa; akvareļkrāsa; otas; ūdens trauciņš; spiedogi un dažāda veida priekšmetinospieduma veidošanai; paliktnis; divielis vai papīra diviļi; lineāls; dzēšgumija.

Aplicēšana: papīrs (dažāda veida); šķērēs; līme; paliktnis; var izmantot dabas materiālu.

Veidošana: paliktnis; veidošanas kociņi (steki); koka veltnītis; kartona šabloni; paliktnis; dažādi priekšmeti iespiedumu iegūšanai (plastmasa čaulītes, ķemmes, flomāsteri); plastilīns, mīklas, var izmantot dabas materiālus.

Programmas īstenošanas plāns

1. Mērķauditorija – pirmsskolas vecuma bērni (5 – 6 gadi) ar runas, valodas traucējumiem, kuriem ir konstatēti pirkstu sīkās motorikas attīstības līmenis neatbilstošs normas radītājiem.
2. Tēlotājdarbībasvirzieni, kuri tiks izmantoti koriģējošās nodarbībās:
  - zīmēšana;
  - aplicēšana;
  - veidošana.

Mācību vērtēšanas forma:

1. Ievadvērtēšana. Ievadvērtēšana notiek brīvā veidā (neformālā vērtēšana), jo nav saistīta ar atzīmes izlikšanu. Pirmsskolas izglītības iestādē viss notieka aprakstoši vai paturot prātā. Pedagoģs iegūto informāciju fiksē un glabā sev. Sākotnējie priekšstati pedagogam ļauj konstatēt esošās bērnu tēlotājdarbības prasmes un iemaņas, kā arī bērns parāda savu pasaules uztveri un emocionālo attieksmi prēt to. Pedagoģs var vērtēt ne tikai tēlotājdarbības īpatnības, bet arī visus psihiskos procesus. Šāda veida vērtēšana notiek septembrī. Rezultātā pēc ievadvērtēšanas pedagogam ir izpratne par to, ko katrs bērns spēj un kāds ir pētāmās grupas līmenis. Pedagoģs var izmantot tādas vērtēšanas paņēmienu, kā novērošana un individuālais darbs ar bērnu.

2. Kārtēja vērtēšana. Kārtēja vērtēšana noteiks mācību laikā. Ir svarīgs mācīšanas process, ne rezultāts. Mācīšanas procesu atspoguļo dažāda veida vingrinājumi, patstāvīgais darbs. Ir ļoti svarīgi bērnu darbības gaita, tas, kā viņš sasniedz rezultātu. Ar vingrinājumu palīdzību, patstāvīgo darbu var novērtēt darba tempu, kvalitāti, laika izmantošanu un plānošanu, darba secīgumu, kā arī tēlotājdarbība ir nepieciešamās iemaņas un

prasmes. Ja pedagogs izmanto tikai vienu noteiktu vingrinājumu veidu, tad tas būs virzīts uz konkrētu vērtēšanas kritēriju, bet, izmantojot praktisko darbu, var vērtēt kritēriju kopumu.

3. Robežvērtēšana. Vērtēšana notiek pēc lielas tēmas apguves. Dod iespēju spriest par gatavību nobeiguma vērtēšanai. Ir labi izmantot tādu paņēmieni, kā bērnu darbu izstāde. To būtu labi izveidot pirms nobeiguma vērtēšanas, lai redzētu kopumā visus bērnu darbus. Mērķtiecīgi strādājot, pedagogs līdz nobeiguma vērtēšanai var uzlabot vājāk attīstīto bērnu iemaņas un prasmes. Tāda veida vērtēšana ir laba darba pieredze bērniem un skolotājam.

4. Nobeiguma vērtēšana. Vērtēšana notiek mācību tēmas beigās. Nosaka, kā īstenotas pirmsskolas izglītības programmas prasības. Svarīgi apkopot visus vērtēšanas rezultātus. Pedagogs paņem tēlotājdarbības programmu un raugoties uz vienas tēmas apgūstamās zināšanas un prasmes, attieksmes veidošanos, izvērtē visu grupu kopumā, pārbaudot grupas līmeni. Tādā veidā var redzēt, kur ir "balti plankumi".

Vērtēšanā izmanto gan vērojumu, gan individuālo darbu, kā arī pārskata bērna darba mapi, lai novērtētu prasmju attīstības dinamiku.

Programmas īstenošanas noteikumi

Katru tēlotājdarbības nodarbību jāvada pēc programmas īstenošanas noteikumiem, lai koriģējošais darbs būtu efektīvāks.

Noteikumi:

- katrai nodarbībai nosak konkrētu tēmu, mērķi un uzdevumus;
- bērniem nepieciešams informēt par darba tēmu, nosacījumiem un sagaidāmo rezultātu;
- mācību saturam ir jāatbilst tēmai, mērķim un uzdevumiem;
- nodarbību jāveido tā, lai būtu iekļauta jau zināmā materiāla atkārtošana un jaunās vielas iepazīšana, apgūšana;
- katrai nodarbībai jābūt ar grūtības pakāpi, lai bērns katru reizi pārvar sevi, savas spējas;
- darba paņēmieniem un metodēm ir jāatbilst bērnu vecumposma īpatnībām;
- katru nodarbību ir virzīta uz iemaņu un prasmju koriģēšanu;
- nodarbībā jāizmanto daudzveidīgs uzskates un didaktiskais materiāls;
- jānodrošina droša un attīstoša vide;
- katrs bērns jānodrošina ar darba materiāliem;
- katru nodarbību ir jāplāno un pēc iespējas jāsadala pareizi laiks starp visām nodarbības struktūrām.

- nodarbībai ir jāsatāv no ievada sarunas par tēmu, mērķi un uzdevumiem; attēlošanas objekta (priekšmeta) pētīšanas un vērošanas; darba nosacījumu pārrunāšanas; darba procesa; paveiktā darba rezultātu novērtēšanas, analizēšanas.

3.8. Pedagoģiskās korekcijas darba rezultātu analīze

Pēc logopēda un darba autores veiktā koriģējošā darba posma atkārtoti tika veikts valodas, runas un pirkstu sīkas motorikas diagnosticējošais darbs. Logopēde un darba autore izmantoja sākotnējā diagnosticējošā darba metodes.

3.4.tabulā redzams darba autores atkārtots pārbaudes diagnosticējošs darbs.

3.4. tabula

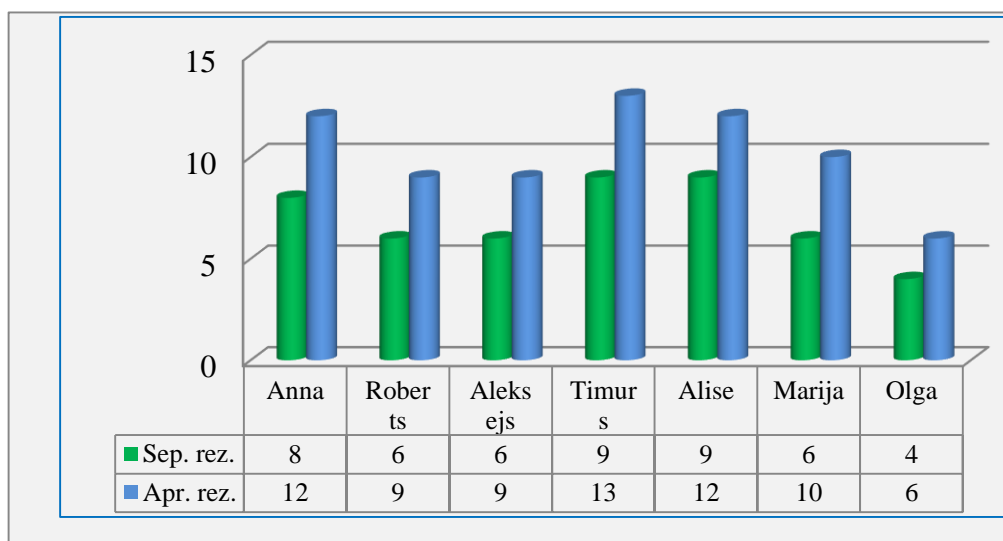
Pētāmo bērnu dominējošās rokas pirkstu sīkas motorikas atkārtotās pārbaudes rezultāti

Nr.p.k.	Pētāmā bērna vārds	Kustību pārslēgšanās Max. 3 balles	Kustību apjoms Max. 1 balle	Konkrētas pozas noturēšana Max. 3 balles	Kustību precizitāte Max. 3 balles	Kustību koordinācija + acu koordinācija Max. 2 balles	Grafiskās iemaņas Max. 2 balles	Rezultātu baļļu summa Max. 14 balles	Pirkstu sīkas motorikas attīstības slēdziens
1.	Anna	3	1	2	2	1	2	12	augsts
2.	Roberts	2	1	1	2	2	1	9	vidējs
3.	Aleksejs	2	1	2	1.5	1.5	1	9	vidējs
4.	Timurs	3	1	3	2	2	2	13	augsts
5.	Alise	3	1	2	2	2	2	12	augsts
6.	Marija	3	1	2	1	1.5	1.5	10	vidējs
7.	Olga	1	1	1	1.5	0.5	1	6	zem vidējā

3.4. tabulā redzams, ka pēc atkārtotas diagnostikas augstu vērtējumu ieguva trīs bērni, vidējo arī 3 un tikai vienai meitenei vērtējums joprojām ir zem vidējā. Visiem bērniem ir konstatēta pozitīva attīstības dinamika. Augsts sīkas motorikas attīstības līmenis norāda uz to,

ka pētāmo grupas bērns spēj noturēt pareizu ķermeņa darba stāvokli, roku kustības ir brīvas, attēlojuma līnijas ir pareizas. Koordinācijas, redzes un kustību atmiņas līmenis ir labs. Kā arī šie bērni darbības produktīvajos veidos (zīmēšana, veidošana, aplicēšana) – ir patstāvīgi, spēj koncentrēties un strādājot ir precīzi un kārtīgi. Bērni ar augsto līmeni un bērni ar vidējo līmeņa radītāju, kuri ir robežzonā ir intelektuāli, fiziski un psiholoģiski gatavi iet uz skolu.

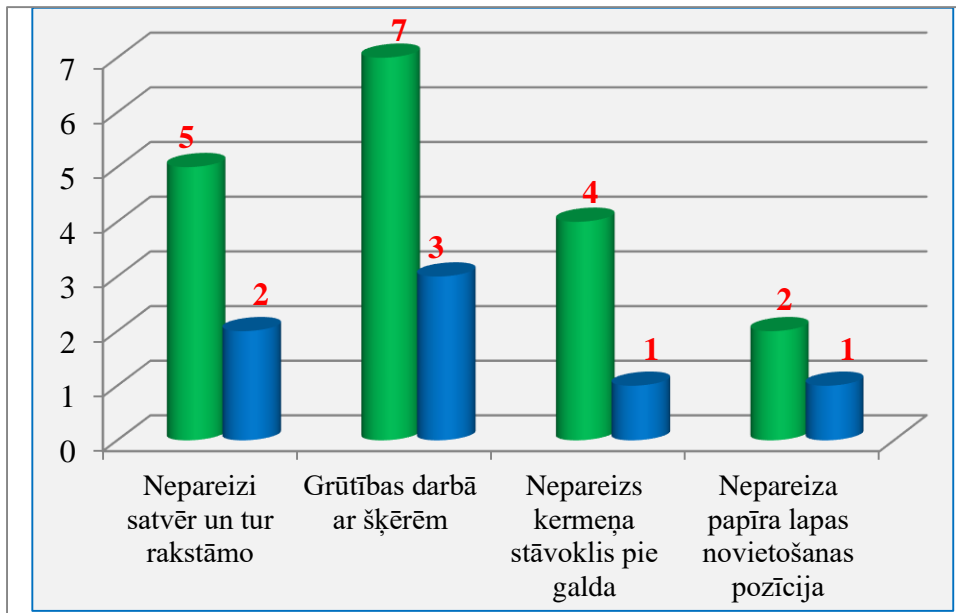
Pēc 3.3. un 3.4. tabulās apkopotajiem datiem darba autore izveidoja diagnosticējošo rezultātu kopēju grafisko attēlu, lai būtu labāk pārskatāma pētāmās grupas bērnu attīstības dinamika (sk. 3.19. attēlu).

3.19. att. Pirkstu sīkās motorikas attīstības līmeņa grafiskais attēls (septembris, aprīlis)

Aplūkojot 3.19. attēlāredzamos datus var konstatēt, ka Annai, Timuram un Alisei mācību gada sākumā bija vidējais pirkstu sīkas motorikas attīstības līmenis, bet korekcijas darba rezultātā līmenis paaugstinājās un tagad viņiem ir augsts attīstības līmenis. Gandrīz visiem pētāmo grupas bērniem, izņemot Olgu, ir mainīta attīstības līmeņa grupa. Visiem bērniem ir konstatētas pozitīvas izmaiņas. Tādu rezultātu izdevās sasniegt, jo visi pētījuma iesaistītie bērni labprāt apmeklēja logopēda, darba autores nodarbības un mācību gada laikā ļoti reti slimoja.

Testēšanas gaitā tika novēroti raksturīgas kļūdas – nepareizais rakstām piederumu satvēriens; darbs ar šķērēm; nepareizs ķermeņa stāvoklis pie galda; nepareiza papīra lapas novietošana, bet salīdzinot ar septembra radītajam, situācija arī tika mainīta (skatīt. 3.20. attēlu).

3.20. att. Bēnuraksturīgo kļūdu testēšanas laikā salīdzinājums (septembris, aprīlis)

Aplūkojot 20. attēla datus var secināt, kā bērnu skaits, kuri pieļauj kļūdas ir samazinājies. Lielākā daļa bērnu – 5 iemācījās pareizi turēt rakstāmo un tikai 3 bērni, kuriem vēl joprojām sagādā grūtības darbs ar šķērēm. Nepareiza ķermeņa stāvoklis pie galda un nepareiza papīra novietošanas pozīcija ir tikai vienam bērnam. Visi bērni, kuriem vēl joprojām novērojām kļūdas, atrodas tapšanas stadijā. Galvenais, ka kopumā bērni rāda labvēlīgus attīstības procesus.

Kopumā var secināt, ka pirkstu sīkās motorikas attīstības jomā ir vērojamas pozitīvas izmaiņas. Salīdzinot septembrī un aprīlī iegūtos rezultātus var 100% apgalvot, ka redzama būtiska pozitīva dinamika. Bērnu skaits ar augstu pirkstu sīkās motorikas līmeni palielinājās un bērnu skaits ar attīstības līmeni zem vidējā irsamazinājies. Var apgalvot, ka darba autores organizētās koriģējošas nodarbības veicināja pētāmo grupas bērnu attīstību ne tikai pirkstu sīkās motorikas, bet arī runas, valodas attīstībā.

Bērnu runas, valodas atkārtotās pārbaudes rezultāti attēloti 3.5. tabulā.

Pētāmo bērnu runas, valodas atkārtotās pārbaudes rezultāti

Darbā apskatāmā gadījuma kārtas numurs un vārds	Skaņas	Fonēmātiskā uztvere	Vārdu izruna	Vārdu krājums	Gramatiskā struktūra	Saistītā runa
8. Anna	Skaņas S automatizācija	Tapšanas stadijā	N	Palielināšanās stadijā	Korekcijas stadijā	Korekcijas stadijā
9. Roberts	Skaņa R uzstādīšana, skaņas R' uzstādīta	N	N	N	Korekcijas stadijā	N
10. Aleksejs	Skaņas Š automatizācija, uzstādītas skaņas: S, S', Z, C.	Traucēta	N	Palielināšanās stadijā	Korekcijas stadijā	N
11. Timurs	Skaņas Š automatizācija, uzstādītas skaņas: S, S', Z, C.	Traucēta	N	N	Korekcijas stadijā	N
12. Alise	N	N	N	N	N	N
13. Marija	N	N	N	N	N	N
14. Olga	N	Traucēta	Korekcijas stadija	Palielināšanās stadijā	Korekcijas stadijā	N

Runas un valodas traucējumu korekcija tika veikta pēc pirmsskolas iestāžu logopēdiskās programmas bērniem 5 – 6 gadu vecumā. Logopēde sadarbojās ar darba autori, kura izmantojot tēlotārdarbības programmu, lika lielu uzsvāru uz runas, valodas attīstību. Logopēde un darba autore sistemātiski uzturēja kontaktu ar pētāmās grupas vecākiem sarunu veidā. Tika veikts komandas darbs: logopēde – darba autore – vecāki.

Pētāmo bērnu runas, valodas atkārtotās pārbaudes rezultāti ļauj apgalvot, ka savlaicīga diagnostika un autores izvēlētās metodikas logopēdiskā, darba pareizs pielietojums stimulēja runas, valodas attīstības korekciju. Katram no pētāmās grupas bērniem novērota konstatētā traucējuma korekcija.

Alise un Marija pārtrauca logopēda apmeklēšanu, jo traucējumi tika novērsti. Annai, Robertam, Aleksejam, Timuram un Olgai vēl turpinās korekcijas stadija, bet, salīdzinot ar septembrī iegūtajiem datiem, tika atzīmēti ievērojami uzlabojumi bērna runas un valodas attīstībā.

Rekomendācijas vecākiem runas, valodas un pirkstu sīkas motorikas attīstīšanai

1. Pirkstu sīko motoriku un roku kustības ir nepieciešams vingrināt jau no 6 – 7 mēnešu vecuma.
2. Ir nepieciešams, lai bērnam, spēlējoties mājās, būtu pieejamas rotaļlietas, kuras attīsta pirkstu sīko motoriku (kluči, mozaīkas, konstruktori utt.).
3. Vecākiem jāpiedalās rotaļu procesā ar bērnu.
4. Pastaigas laikā ar bērnu nepieciešams pievērst uzmanību dabas materiāliem (čiekuru salasīšana, zīmēšana uz smiltīm, spēlēs ar ūdeni u.c.).
5. Sākot jau no viena gada vecuma bērnam var piedāvāt dažāda veida tēlotājdarbības tehnikas, lieliski noder pirkstiņu krāsas.
6. Ieteicams, lai bērns ne tikai skatītos, kā vecāki dara mājas darbus, bet aktīvi iesaistītos sadzīves darbos.
7. Vecākiem ir nepieciešams radīt drošu, pozitīvu vidi, kur bērns būs iedrošināts, tiks atbalstīts un paslavēts.
8. Attīstot pirkstu sīko motoriku, jāizmanto:
  - darbs ar papīru (plēšana, burzīšana, locīšana, ornamentu izlikšana);
  - darbs ar šķērēm (žurnālu griešana, izgriešana);
  - darbs ar otām, zīmuļiem, krītiņiem (svītrosāna, apvilksāna, izkrāsošana, ornamentu zīmēšana, grafisko uzdevumu pildīšana, grafiskais diktāts);
  - darbs ar dzijām (aukliņu pīšana, izšūšana, kamolu tīšana);
  - darbs ar smalkiem priekšmetiem (pogu aizpogāšana, aukliņu sasiešana, kreļļu vēršana nodabas materiāliem, rotaļas ar akmentiņiem, kociņiem utt.);
  - darbs ar plastilīnu, mīklu, mālu;
  - pirkstu, rokas delnu masāža (izmantojot masāžas bumbiņas, sēkliņas u. c.);
  - attēlu salikšana, ornamentu veidošana;
  - rotaļas taustes attīstīšanai (ar aizvērtam acīm sataustīt un atminēt dažādus nelielus priekšmetus);
  - sēkliņu un smalku priekšmetu grupēšana, šķirošana utt.

Pirkstu sīkās motorikas attīstīšanas darbs un vingrinājumi palīdz uzlabot bērnu runu un valodu. Pamatojoties uz Ž. Piažē teorētiskajām atziņām "Septiņi galvenie ceļi bērnu valodas attīstībā", var ieteikt vecākiem, lai saskarsmē ar bērniem viņi:

- uzklausu bērnu;
- pārrunas saistīt ar reālo dzīvi, apkartējo vidi;
- iedrošināt bērnu un iesaistīt viņu dialogā;
- lietot rosinošus jautājumus, kas liek bērnam atbildēt ar pilnu teikumu;
- veicināt bērna klausīšanās iemaņas;
- nepieciešamības gadījumā izmantot profesionālu palīdzību, piesaistīt logopēdu;
- iepazīstināt ar jaunāko literatūru un atziņām, lai sekmētu bērnu runas un valodas attīstību (LieģenieceD., NazarovaI., 1999, 35 lpp.).

Darba teorētiskajā daļā, analizējot un apkopojot dažādu autora darbus psiholoģijā un pedagogijā par bērnu pirkstu sīkas motorikas, runas un valodas attīstību, kā arī par bērniem ar valodas un runas traucējumu īpatnībām, tika secināts, ka:

1. runas un valodas traucējumi var nelabvēlīgi ietekmēt bērna psihisko attīstību;
2. bērniem ar runas, valodas traucējumiem ir raksturīgs nelabvēlīgs komunikācijas līmenis, zems izziņas intereses un gribas attīstības līmenis, vidējs, vai zems pirkstu sīkās motorikas attīstības līmenis;
3. pirkstu sīkā motorika pirmsskolas vecuma bērnu dzīvē ir svarīga, pildot daudz funkcijas - aktivizē vajadzīgos un novērš nevajadzīgos psiholoģiskos un fizioloģiskos procesus, sekmē mērķtiecīgu informācijas atlasīšanu, kuru iegūst bērns caur apkartējas pasaules izziņāšanu. Pirkstu sīkā motorikas vingrināšana veicina bērna runas, valodas pozitīvu un kvalitatīvu attīstības procesu, jo cilvēku smadzeņu uzbūvē blakus atrodas divi centri, kuri atbild par runu un pirkstu kustību, tie ietekmē viens otru;
4. tēlotājdarbības mērķtiecīga izmantošana, ievērojot pirmsskolas vecuma bērnu ar runas, valodas traucējumiem īpatnības, pozitīvi ietekmē bērnu pirkstu sīko motoriku un runas, valodas attīstību;
5. ļoti svarīga bērna un pedagoga, logopēda gatavība sadarboties, nepieciešams radīt drošu un labvēlīgu vidi, veicināt darbības motivāciju, palīdzēt bērnam justies brīvi, sniegt atbalstu un uzslavēt;

6. pedagogs un vecāki ir bērnu paraugs, ko atdarina. Pirmsskolas vecuma bērns kopē pieaugušā cilvēku uzvedību, runu, valodu, viņš gūst izpratni par morāles normām, vērtībām un cilvēku savstarpējam attiecībām. Ļoti svarīgi, lai pedagogiem un vecākiem būtu savstarpēja mijiedarbošanās, vienotas prasības un normas.

Veicot praktisko pētījumu sākumā, testējot 5 – 6 gadīgo bērnu pirkstu sīko motorikas attīstības līmeņu un runas, valodas līmeni, tika konstatēts, ka visiem pētījumā iesaistītajiem bērniem ir novirzes no normas, neatbilstība vecumposma pozitīvām kritēriju radītājiem. Tika veidotas koriģējoša darba programmas, kuras bija virzītas uz pirkstu sīkas motorikas, runas un valodas attīstību. Koriģējoša darba pamatā bija tēlotājdarbības izmantošana. Izmantojot zīmēšanas, apliecēšanas un veidošanas tehnikas, bērniem ir iespēja darboties ar dažādu materiālu klāstu.

Darba praktiskajā daļā, veicot pētījumu un izanalizējot iegūtus rezultātus, tika secināts, ka:

1. tēlotājdarbība attīsta bērniem pirkstu sīko motoriku un runas, valodas spējas;
2. tēlotājdarbības procesā bērni gūst prieku par padarītu darbu, cieņu pret darbu un pašapziņas izaugsmi;
3. tēlotājdarbības izmantošana ir saistīta ar acs un kustību koordinācijas spējam, koncentrēšanas spējam, loģisko domāšanu, pareizrakstības apguvi, iztēli, radošumu un pat ar valodas, runas uzlabošanu;
4. pētījuma iegūtie rezultāti pierādīja, ka bērniem uzlabojas runas, valodas kvalitāte. Bērni centās stāstīt par saviem darbiem. Bērnu teikumi kļuva plašāki un stāsts bija veidots no vairāk nekā 2 – 3 teikumiem. Uzlabojas bērnu doma un teikumu gramatiska uzbūve. Bērni plašāk atbildēja uz darba autores jautājumiem;
5. lai runas, valodas attīstības radītāji uzlabotos, ir nepieciešams ne mazāk kā trīs reizes nedēļā nodarboties ar pirkstu sīkas motorikas vingrinājumiem. Svarīgi, lai pirksti būtu nesasprindzināti, brīvi un atraisīti;
6. korekcijas darba struktūrai jābūt no vieglāka uzdevuma uz grūtāko, lai katrā nodarbībā būtu savu spēju pārvarēšana;
7. vecāku anketas parādīja, ka ne visiem vecākiem ir laiks un interese nodarboties ar tēlotājdarbību, būt kopā ar saviem bērniem mājās. Mērķtiecīga darba ar vecākiem rezultātā var vērot situācijas uzlabošanu, jo bērnu vecāki sākuši prasīt padomus un izrādīt vairāk interesi par pirkstu sīkās motorikas, runas un valodas attīstības uzlabošanas iespējām ar bērnu mājas apstākļos.

Balstoties uz pētījumā iegūtajiem rezultātiem var apgalvot, ka ir atbildēts uz diplomdarba pētījuma jautājumu– tēlotājdarbība (zīmēšana, veidošana, aplicēšana) sekmē pirkstu sīko motoriku un runas, valodas attīstību. Mērķis ir sasniegts un uzdevumi izpildīti.

Tomēr problēma pirkstu sīkas motorikas, runas un valodas attīstība pirmsskolas vecuma bērniem ar runas, valodas traucējumiem ir aktuālā joprojām, un darba autore uzskata, ka problēmas aktualitāte tikaipieaug. Tāpēc ir ļoti svarīgi vecākiem vērsties pie speciālistiem, ja ir konstatēts, vai ir aizdomas par kādu bērna attīstības traucējumu. Cerams, ka darba autores izstrādātās programmas būs noderīgas arī citiem pirmsskolas izglītības iestādes pedagogiem.

Maģistra darbā šo problēmu ieteicams pētīt dziļāk, uzlabojot programmas, pielietojot citas metodes pirkstu sīkās motorikas, runas valodas attīstību uzlabošanai.

IZMANTOTIE AVOTI

1. Žurnāli:

1. **Olšteina, I.** (2008) *Valdorfpedagoģija*. Žurnāls Mans Mazais, Nr.5. 62-64.lpp
2. **Skolotājs Nr. 4.**(2009) Bērnu runas attīstīšana. Saldus rajona pirmsskolas izglītības iestādes "Pasaciņa" pedagogu izstrāde, 70 – 78 lpp.
3. **Gene I.** (2002) *Ja bērns nerunā nepareizi: Pirmsskolas izglītība*: Nr 5, 20 – 21 lpp.
4. **Зорина Е. В.** (2016) *Формирование изобразительной деятельности у детей с множественными нарушениями речи. Воспитание и обучение детей с нарушением развития*. Но: Научно – Методический журнал, Номер 2, 64 стр. (22 – 23 стр.)

2. Grāmatas:

1. **Autoru kolektīvs: Kaņepēja R., Lieģeniece D., Černova E., u.c.**(2003) *Es gribu iet skolā*. Rīga: Puse Plus, 175 lpp.
2. **Autoru kolektīvs: Špona A., Jermolajeva I., Staigaine I., Siliņa – Jasjukeviča G., Augstkalne D., Vigule D. u.c.** (2015) *Bērņa sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Rīga: Raka, 225 lpp.
3. **Boša R.** (1999) *Bērnurunas aktivizēšanai bērnu audzinātājiem. Metodiskie ieteikumi pirmsskolas iestāžu metodiskajiem darbiniekiem*. Rīga: Mācību apgads NT, 29 lpp.
4. **Danielsa E. R., Stretforda K.** (1999). *Iekļaujošas klases radīšana*. Rīga: Sorosa fonds, 275 lpp.
5. **Elnebiņa I.** (1992) *Pakāpieni bērnu attīstībā*. Rīga.: Latvijas organizācija „Glābiet bērnus”, 47 lpp.
6. **Freiberģa I., Priede L.** (2007) *Bērns mācās izzināt pasauli*. Rīga: Izglītības soļi, 143 lpp.
7. **Frīdenberģa B.** (2003) *Vizuāla māksla pirmsskolā*. Rīga: Raka, 81 lpp.
8. **Fišers R.** (2005) *Mācīsim bērniem domāt*. Rīga: Raka, 325 lpp.
9. **Golubina V.** (2007) *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: Izglītības soļi, 308 lpp.
10. **Hadaņonoka I., Hadaņonoka L., Staļģe L., Merirande A., Šteinberģa A.** (2000). *Kā raisās valodiņa?* Rīga: Rasa ABC, 86 lpp.
11. **Hadaņonoka I.** (2003) *Ieskats holistisko terapiju formās*. Rīga: Izglītības soļi, 143 lpp.
12. **Hibnere V., Grasmane L.** (2000) *Bērnu vizuāla darbība 2.daļa*. Rīga: RaKa, 319 lpp.
13. **Hibnere V.** (1977) *Bērnu tēlotājdarbības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne, 108 lpp.

14. **Kalniņa V., Skruba Dz.** (1993) *Pirmskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 168 lpp.
15. **Kaņepēja R., Lieģeniece D., Mangule I. u.c.** (2012) *Ceļā uz skolu*. Rīga: Zvaigzne ABC, 108 lpp.
16. **Klimone, S.** (2007). *Rakstības traucējumu klasifikācija un korekcija 2. un 3.klases skolēniem vispārīzglītošajā skolā*. S. Laizānes (Red.) grāmatā *Inovācijas skolotāja logopēda darbībā*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 69 lpp.
17. **Ļubļinska, A.** (1979). *Bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne. 382 lpp.
18. **Lieģeniece D., Nazārova I.** (1999) *Veseluma pieeja valodas apgūvē 5 – 7 gadīgiem veciem bērniem*. Rīga: Raka, 42 lpp.
19. **Lūse I.** (1994) *Bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību*. Rīga, 59 lpp.
20. **Makregora T., Makregors R.** (2001) *Lielāsapņu grāmata*. Rīga.: Kontinents, 279 lpp.
21. **Markus D.** (2003) *Bērnu valoda: no pirmā kliedziņa līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC, 143 lpp.
22. **Martinsone K.** (2011) *Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizaini, metode*. Rīga: Raka, 284 lpp.
23. **Miltiņa I.** (2005) *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: Raka, 247 lpp.
24. **Mukherji P., Albon D.** (2010) *Research Methods in Early Childhood*. London, 272 p.
25. **Pridule L.** (1994) *Bērnu psihiskās attīstības vecumposmu psiholoģija 1. Daļā*, Liepāja: Liepājas pedagoģijas augstskola, 110 lpp.
26. **Prudņikova I.** (2004) *Montesori pedagoģija ikdienā*. Rīga: Raka, 180 lpp.
27. **Pučure I.** (2000) *Rotaļa – pirmskolas vecuma bērna pašapziņas sekmētāja*. Rīga: RPIVA, 45 lpp.
28. **Puškarevs, I.** (2001) *Attīstības psiholoģija*. Rīga: RaKa, 87 lpp
29. **Svence, G.** (1999) *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 158 lpp.
30. **Tūbele S., Šteinberga A.** (2004) *Ievads speciālajā pedagoģijā*. Rīga: Raka, 109 lpp.
31. **Tūbele S.** (2002) *Skolēna attīstības vērtēšana*. Rīga: Raka, 165 lpp.
32. **Tukiša I., Vucenlīdzāns P.** (2008) *Roku sīko kustību nozīme bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vispārējā un valodas attīstībā*. Rēzekne: RA, 91 lpp.
33. **Ušinskis, K.** (1980) *Pedagoģisko rakstu izlase*. Rīga: Zvaigzne. 416 lpp.
34. **Vengera L.** (1976) *Didaktiskās rotaļas un vingrinājumi bērna sensoriskajai audzināšanai*. Rīga: Zvaigzne, 98 lpp.
35. **Vigotskis L. S.** (2002) *Domāšana un runa*. Rīga: Eve, 391 lpp.

36. **Vilcāne I., Muhamberga I., Tužilkina N.** (2007) *Inovācijas skolotāja logopēda darbība*. Rēzekne: RA, 106 lpp.
37. **Visocka I., Nīmande D., Auziņš A., Maslovska K. u.c.** (2002) *Skola visiem. Palīgs pedagogiem, psihologiem un vecākiem*. Rīga: SAC, 390 lpp.
38. **Zaķe I.** (2000) *Logopēdiskās spēles un vingrinājumi*. Rīga: Izglītības soļi, 37 lpp.
39. **Šternfelde I.** (2017) *Sīkas motorikas attīstīšana pirmsskolas vecuma bērniem*. Rīga: Pētergailis, 111 lpp.
40. **Васильева, С. А.** (2004) *Рабочая тетрадь по развитию речи дошкольников*. Москва: Школьная Пресса, 120 с.
41. **Кириенко В.** (1959) *Психология способностей к изобразительной деятельности*. Москва: Педагогика, 299 стр.
42. **Кольцова М.** (1973) *Двигательная активность и развития функций мозга ребенка*. Москва: Педагогика, 142 стр.
43. **Савина Л. П.** (1999) *Пальчиковая гимнастика для развития речи дошкольников: Пособие для родителей и педагогов*. АСТ, 48 стр.
44. **Сеченов И. М., Павлов И. П., Веденский Н. Е.** (1952) *Физиология нервной системы*. Москва. 238 стр.

3. Elektroniskie informācijas avoti:

1. *Pirmsskolas Izglītības programma tēlotājdarbībā* [tiešsaite] Daugavpils: PII Liesmiņa 2012 [atsauce 10.03.2017]. Pieejams internetā: <http://liesmina.lv/Media/Default/>
2. **Geske A., Grīnfelds A.** *Izlītības pētniecība. Datu iegūšanas metode* [tiešsaite]. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds 2006 [atsauce 14.02.2017]. Pieejams internetā: <http://estudijas.lu.lv/pluginfile.php>
3. **Vispārējās izlītības likums. I. pants. Likumā lietotie termini** [tiešsaite]. Rīga: Ministru kabinets 01.01.2016 [atsauce 9.03.2017]. Pieejams internetā: <https://m.likumi.lv/doc>
4. **Levy, Jack S.** *Qualitative Methods and Cross –Method Dialogue in Political Science* [tiešsaite]. Rutgers University, New Brunswick, New Jersey 2007 [atsauce 14.04.2017]. Pieejams internetā: <http://journals.sagepub.com/doi>
5. **Tomele G.** *Montesori pedagoģija runas un valodas traucējumu korekcijā* [tiešsaite]. Rīga: Latvijas Logopēdu asociācija 1. Starptautiskā zinātniskā konference 2.03.2013 [atsauce 2.02.2017]. Pieejams internetā: www.lnb.lv/sites/default/files/webform/

6. **Domičeva M., Eglīja I.** *Skani, mana valodiņa* [tiešsaite]. Rīga: Žurnāls "Pirmsskola" 2015 [atsauce 12.03.2017]. Pieejams internetā:<http://www.lpii-dzintarins.lv/a421/vecakiem>

7. **Bodendorfa R.** *Logopēda palīdzība mūsu bērniem ir svarīga!* [tiešsaite]. Daugavpils: 3. Pirmsskolas izglītības iestāde 2.04.2014 [atsauce 10.02.2017]. Pieejams internētā: <http://www.daugavpils3pii.lv/aktualitates/22>

8. **Kristapsone S.** *Zinātniskā pētniecība studiju procesā.* [tiešsaite]. Rīga: Biznesa augstskola Turība 29.10.2015 [atsauce 10.02.2017]. Pieejams internetā: <http://docplayer.gr/36346580-Petniecibas-metodes-un-petijumu-datu-analize-skolenu-zinatniski-petnieciska-darba-rakstisanas-procesa-seminars-skoleniem.html>

9. **Jansone R.,** Bula – Bitenice I., Kalniņa L., Tripāne T. *Vingro kopā ar mani! Stājas virinājumi pirmsskolā un sakumskolā* [tiešsaite]. Rīga: Valsts izglītības satura centrs 2011 [atsauce 28.01.2017]. Pieejams internetā: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/vingro_kopa_ar_manipdf

10. **Charles H. Hillman, Kirk I. Erickson and Arthur F. Kramer.** *Be smart, exercise your heart: exercise effects on brain and cognition* [online] Nature Reviews Neuroscience. Vol. 9 2008 [atsauce 15.03.2017]. Available: http://dericbownds.net/uploaded_images/exercise_hillman.pdf

11. **Dowda M., Pate R. R., Trost S.G.** *Influences of preschool policies and practices on children`s physical activity* [online]. Journal of Community Health, Nr.3, Vol.29, 2004. P.183 – 196. [cited 5.04.2017]. Available: <https://link.springer.com/article/10.1023%2FB%3AJOHE.0000022025.77294.af>

12. **Sibley B.A., Etnier J.L.** *The Effects of Physical Activity on Cognition in Children: A Meta-Analysis* [online]. Medicine & Science in Sports & Exercise, Nr.5, Vol.34, 2002. P. 214-216. [cited 5.04.2017]. Available: http://journals.lww.com/acsmmsse/Fulltext/2002/05001/The_Effects_of_Physical_Activity_on_Cognition_in.1198.aspx

PIELIKUMI

1. Pielikums

Novērošanas protokols

Novērošanas vieta:

Novērošanas laiks:

Novērošanas mērķis:

Novērotājs:

Laiks	Pedagoga darbība	Bērna darbība	Piezīmes

Bērna sīkās motorikas attīstības sākotnējā izpēte

1. Tests. Kustību pārslēgšana (max. – 3 balles)

- Pirmais mēģinājums – 0 balles
- Otrais mēģinājums – 0.5 balles
- Trešais mēģinājums – 0.5 balles

Kopumā – 1 balle

Secinājums: kustību pārslēgšanas spējas atbilst daļējai normai, jo kustību serija bija izpildīta ar pedagoga palīdzību un vadību.

2. Tests. Kustību apjoms (max. – 1 balle)

Secinājums: bērns nespēj noturēt ilgstoši pozu tā, lai pirksti būtu savilkti dūrē un delnas napagrieztos. Atlaižot dūres, pirksti nebija pilnīgi atliekti. Kopumā – 0 balles.

3. Tests. Konkrētas pozas noturēšana (max. – 3 balles)

- Poza "zaķa ausis" – 0.5 balles
- Poza "ragaina kaza" – 0.5 balles
- Poza "dakša" – 0 balles

Kopumā - 1 balle

Secinājumi: bērns spēj izpildīt un noturēt pozas ar pedagoga palīdzību. Viņš spēj daļēji vadīt roku pirkstu fleksorus.

4. Tests. Pirkstu kustību precizitāte (max. – 3 balles)

- "Sasveicināšanās" – 0.5 balles
- "Klavieres" – 0.5 balles
- " Bumbas" – 0.5 balles

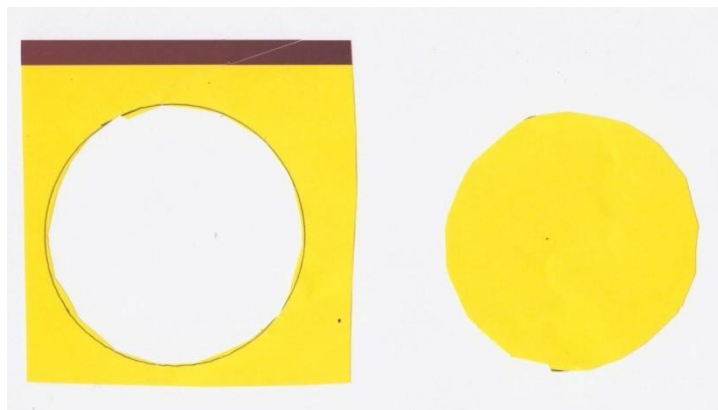
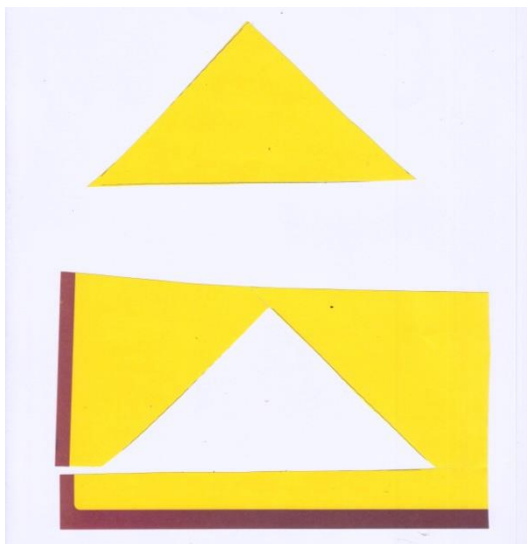
Kopumā – 1.5 balles

Secinājumi: bērna kustību precizitāte attīstīta daļēji. Pildot uzdevumus bērns pieļāva kļūdas.

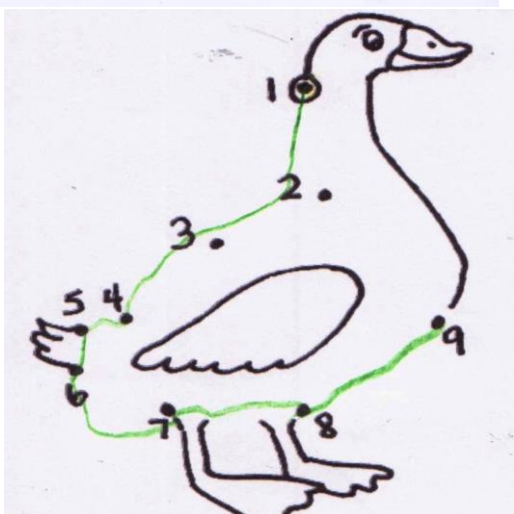
5. Tests. Kustību koordinācijas un acu koordinācijas attīstība (max. – 2 balles)

a. Figūru izgriešana – 1 balle

Bērns izgriezta figūras gandrīz precīzi bez kļūdām.

b. Attēlu savilkšana pa punktiem

Bērns savienoja 80% darba

Kopumā – 2 balles

Secinājumi: Bērnā ir labi attīstīta koordinācijas spējas.

6. Tests. Grafisko iemaņu līmeņa noteikšana (max. 2 balles)

"Aplis" –0.5 balles

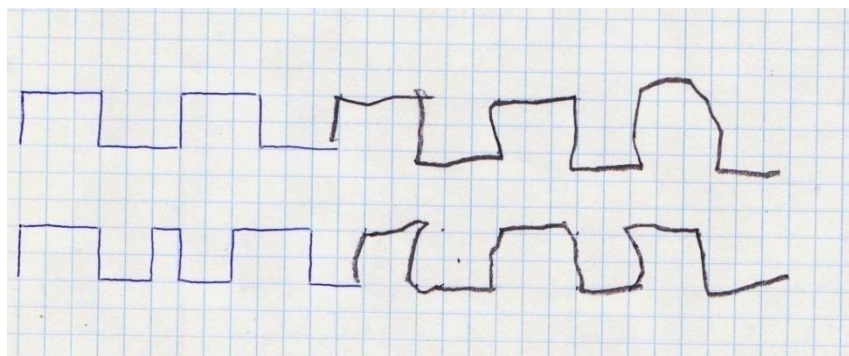
Bērns uzzīmēja figūru līdzīgu ovālam, ar pedagoga palīdzību.

"Ornamenti" – 0 balles

Bērnā bija ļoti grūti gāja ar uzdevuma izpildīšanu, pieļāva vairāk nekā divas kļūdas.

Neizprot uzdevuma būtību.

Kopumā – 0.5 balles

Secinājumi: bērnam ir daļēji attīstītas grafiskās iemaņas un prasmes.

Testēšanas laikā bērns iegūva 6 balles. Tas nozīmē, ka bērnam pikstu sīkā motorika neatbilst normai.

NOVĒROJUMU ANKETAVECĀKIEM

Cienījamie vecāki! Lūdzu mazliet Jūsu laika. Latvijas Universitātes studentes Aleksandras Trabo diplomdarbam tiek veikts pētījums par tēlotājdarbības ietekmi uz bērna runas, valodas un pirkstu sīkās motorikas attīstību.

Lūdzu Jūs atbildēt uz visiem jautājumiem. Visas anketas ir anonīmas, un iegūtie dati tiks izmantoti tikai apkopotā veidā.

Aptaujas instrukcija – rūpīgi izlasiet katru jautājumu un atbildiet tik precīzi, cik vien iespējams! Atbildiet tikai ar vienu variantu. Jūs varat lūgt palīdzību, ja kaut kas nav saprotams. Jautājumiem sekos vairāki atbilžu varianti, kas apzīmētas ar burtiem.

Respondenta numurs: X

1. Kuru tēlotājdarbības veidu visbiežāk jūsu bērns izvēlās brīvajā laikā?

- 1) Zīmēšana _____ a.
- 2) Aplicēšana (darbs ar šķērēm, papīra burzīšana, plēšana utt.) _____ b.
- 3) Veidošana no plastilīna _____ c.

2. Vai Jūsu bērnam pārsvarā patīk darboties patstāvīgi, vai ar kopā ar jums?

- 1) Bērns strādā pats _____ a.
- 2) Bērnam ir nepieciešama mana klātbūtne _____ b.
- 3) Atkarīgs no situācijas _____ c.

3. Cik ilgi jūsu bērns var nodarboties ar vienu tēlotājdarbības veidu?

- 1) 5 – 10 min. _____ a.
- 2) 10 – 25 min. _____ b.
- 3) 25 – 40 minūtes _____ c.
- 4) Vairāk nekā 40 minūtes _____ d.

4. Vai jūsu bērns tēlotājdarbības procesā vērsas pie jums vai cita pieaugušā?

- 1) Jā, vērsas pēc padoma, ko un kā uzzīmēt _____ a.
- 2) Jā, vērsas, lai palīdzētu izvēlēties darba materiālu _____ b.
- 3) Nē, nevēršas _____ c.

5. Kādi tēlotājdarbības materiāli ir pieejami bērnam mājās?

- 1) Zīmuļi _____ a.
- 2) Flomasteri _____ b.

- 3) Guaša krāsas _____ c.
- 4) Akvareļu krāsas _____ d.
- 5) Plastilīns _____ e.
- 6) Vaska krītiņi _____ f.
- 7) Pastēļa krītiņi _____ g.
- 8) Ogle _____ h.
6. Vai jūsu bērns stāsta par savu darbu?
- 1) Jā, stāsta ļoti sīki ar visām detaļām _____ a.
- 2) Jā, stāsta divos, trīs teikumos _____ b.
- 3) Nē, nestāsta, tikai parāda _____ c.
7. Kā jūs izmantojat bērna darbus?
- 1) Veidojam mājas izstādi _____ a.
- 2) Glabājam lielā mapē _____ b.
- 3) Kopā ar bērnu pēc kāda laika pārskatām darbus _____ c.
- 4) Bērns pats glabā savus darbus _____ d.
8. Vai jūsu bērnam mājās ir speciāla darba vieta, kur viņš var nodarboties ar tēlotājdarbību?
- 1) Jā _____ a.
- 2) Nē _____ b.
9. Vai jūsu bērns spēj sakārtot savu darba vietu un rūpējās par darba lietām?
- 1) Bērns spēj sakārtot savu darba vietu un rūpējās par darba lietām _____ a.
- 2) Bērnam ir grūti sakārtot savu darba vietu un nerūpējas par darba lietām _____ b.
- 3) Bērns cenšassakārtot savu darba vietu, bet prasa palīdzību _____ c.
- 4) Bērns ne uzreiz kārtot savu darba vietu, bet ļoti rūpējās par savām darba lietām _____ d.

Paldies par atsaucību un veltīto laiku! ☺
 Pirmsskolas skolotāja – Aleksandra Trabo

Mācību posmi**"Augu pasaule "**

Tēma Nr.	Septembris	Oktobris
1. tēma	Augļi	Ziedi
2. tēma	Dārzeņi	Mežs, koki
3. tēma	Ogas	Septembra materiāla atkārtošana
4. tēma	Diferencēšana	Rudens

"Dzīvnieku pasaule"

Tēma Nr.	Novembris	Decembris	Janvāris
5. tēma	Mājas dzīvnieki	Mājas putni	Mājas un meža putnu diferencēšana
6. tēma	Meža dzīvnieki	Meža putni	Kukaiņi
7. tēma	Meža dzīvnieku aukstās un siltajās zemēs	Meža putni aukstās un siltajās zemes	Zivs
8. tēma	Diferencēšana	Ziema, Jaunais gads	Materiāla atkārtošana

"Cilvēku pasaule"

Tēma Nr.	Februāris	Marts	Aprīlis	Maijs
9. tēma	Cilvēks	Pavasaris	Rotaļas	Profesijas
10. tēma	Ģimene	Dzīvoklis	Drēbes	Pārtika
11. tēma	Māja	Mēbeles	Apavi, cepures	Pilsēta
12. tēma	Transports	Trauki	Diferencēšana	Vasara

(Vasiljeva, 2004, 76 – 77)

Tēlotārdarbības programma sīkās motorikasa attīstīšanai

Tēlotārdar bības virzieni	Mācību posma mēneši		
	Septembris Oktobris Novembris	Decembris Janvāris Februāris	Marts Aprīlis Maijs
Zīmēšana	Apgūstamās zināšanas un prasmes, attieksmes veidošana		
	<p>1. Papildinot zināšanas un prasmes izvietot objektu lapā (augšā, apakšā, pa vidu), iemācās orientēties lapas virsmā.</p> <p>2. Noteiktajā laukumā spēj uzzīmēt līniju, punktu vai kādu formu tā, lai proporcijas būtu ievērotas.</p> <p>3. Izšķir tādas īpašības kā lielums, krāsa un proporcija. Salīdzina tās uz līnijas, punkta un noteiktās formas piemēra.</p> <p>4. Zīmējot, mācās attēlot proporciju un lielumu atšķirību.</p> <p>5. Mācās izvēlēties zīmējuma lielumu, izvietot to un attēlot tā, lai apkārt zīmējumam nepaliktu tukšu baltās lapas plankumu (zīmējums aizņemtu visu lapu).</p> <p>6. Apgūst prasmes: patstāvība, kustību koordinācija, gribasspēks.</p> <p>7. Atkārto un nostiprina zīmēšanai nepieciešamās manipulācijas prasmes: rokas kustības tempu; rokas kustības virziena maiņu (horizontāli, vertikāli, slīpi); vēziena amplitūdas maiņu; rokas pagriezienu pulksteņa rādītāja un pretējā virzienā.</p> <p style="text-align: center;"><i>Dekoratīvā zīmēšana</i></p> <p>1. Trenējas vilkt dažāda virziena līnijas un rotāt dažādu formu laukumus.</p> <p>2. Mācās zīmēt ar grafiskiem mākslas līdzekļiem.</p> <p>3. Apskata tautas mākslas darbus un atrod tajos izteiksmelīdzekļa – līnijas – dažādas variācijas.</p> <p>4. Tautisku ornamentu un to elementu pētīšana. Iepazīstas ar ornamenta līniju izvietojumu un atsevišķiem elementiem (skujiņa, līklocis, jumis utt.).</p>	<p>1. Bērnu iepazīstināšana ar priekšmetu izkārtošanas veidiem lapas laukumā.</p> <p>2. Atkārto un nostiprina nepieciešamās manipulācijas prasmes: noteiktu kustības ritmu, kustības precizitāti, rokas uzspieduma maiņu (vājāk vai stiprāk), plūstošas rokas kustības.</p> <p>2.1. Mācās zīmēt līniju ar parasto zīmuli, neuzspiežot stipri uz zīmuļa, lai līnija būtu plūstoša, viegla un nebūtu rupja.</p> <p>3. Pēc parauga (zīmējuma vai skolotāja rādītām darbībām) spēj patstāvīgi uzzīmēt ornamentu vai rakstu.</p> <p>4. Iepazīstas ar vienu no mākslas darba nosacījumiem - plāna dalījumu.</p> <p>5. Zina par dažāda veida zīmēšanas materiāliem un darba rīkiem.</p> <p>6. Mācās apieties un zīmēt ar dažādiem zīmēšanas instrumentiem un materiāliem: krāsainiem zīmuļiem, gvašu, krāsainiem krītiņiem, ogli, flomāsteri, pildspalvām.</p> <p>6. Mācās zīmēt ar krāsām - gvašu un akvareļkrāsām.</p> <p>7. Iemācās, kādus paņēmienus izmanto,</p>	<p>1. Var izveidot kompozīciju, kurā visi kompozīcijas objekti būs ietverti darbā un izkārtoti uz lapas.</p> <p>2. Uzzina par to, ka fonam var izmanto dažāda veida papīru.</p> <p>3. Zina, ka veidojot darbu, var izmantot vienlaicīgi vairākus dažādus mākslas materiālus.</p> <p>4. Pielieto praktiski vienlaicīgi vairākus dažādus mākslas materiālus darba veidošanai.</p> <p>5. Atkārto visu, ko ir uzzinājis par krasām un mācās par atvasinātu krāsu paleti.</p> <p>6. Bērni tiek iepazīstināti ar krāsu ieklāšanas paņēmieniem - smidzināšanu, pludināšanu utt..</p> <p>7. Veido zīmējumus uz mitra un sausa pamata.</p> <p>8. Spēj patstāvīgi sagatavot un sakārtot savu darbavietu.</p> <p>9. Zina, kas būs nepieciešams darbam un spēj izvēlēties atbilstošus materiālus un tehnikas.</p> <p>10. Strādājot, ievēro darba drošības</p>

	<p>5. Mācās veikt darbu kārtīgi un rūpīgi, pabeigt to līdz galam.</p> <p>6. Sakārto savu darbavietu.</p> <p>6. Ir gandarīts par darba rezultātu.</p>	<p>zīmējot ar otām, un izmēģina tos patstāvīgi: platas līnijas tiek zīmētas visu otas plūksnu, šauras - ar pašu otas galu. Zīmējumā parāda līnijas (piespiežot visu otas plūksnu pie papīra) un smalkus punktiņus (punktējot ar otas galiņu).</p> <p>8. Bērniem tiek parādīts un izskaidrots krāsu aplis (blakuskrāsas/pretkrāsas).</p> <p>9. Bērns nosauc krāsas un atšķir tās.</p> <p>10. Uzzina par krāsu īpašībām un mācās izmantot krāsas. Veiksmīgai apgūšanai pilda uzdevumus pēc pedagoga norādēm.</p> <p>11. Kritiski izvērtē, vai paša veiktais zīmējums atbilst iecerētajam un izskaidro apkārtējiem savu ieceri. Komentē, kas nav izdevies.</p> <p><u>Dekoratīvā zīmēšana</u></p> <p>1. Zīmē dekoratīvu zīmējumu, kur attēloti latvju raksti un ornamentu elementi.</p> <p>2. Nostiprina iegūtās zināšanas par ritmiskumu zīmējumā.</p> <p>3. Trenējas vienmērīgi piepildīt noteiktu formu ar ornamenta vai rotājuma elementiem, zīmējot ar krāsām.</p> <p>4. Veiktos dekoratīvos darbus izmanto kā dekoru svētkos mājās un pimsskolas iestādē.</p> <p>5. Pedagoģs parāda un pastāsta bērniem par vizuālās mākslas darbiem - gleznām, grafiskiem attēliem u.c.</p> <p>6. Pedagoģs rada bērniem priekšstatu par dažādiem tēlotājmākslas žanriem.</p> <p><u>Sižetiskā zīmēšana</u></p> <p>1. Zīmējumā attēlo kompozīcijas ar apkārtējās pasaule sižetiem vai balstoties</p>	<p>noteikumus, rūpējas par blakus esošā cilvēka drošību.</p> <p><u>Dekoratīva zīmēšana</u></p> <p>1. Izmantojot iztēli un savu personīgo pieredzi, var darboties brīvi un patstāvīgi.</p> <p>2. Iepazīšanās ar ilustrāciju.</p> <p>3. No mākslinieku darbiem mācās saskatīt dažādus attēlošanas paņēmienus.</p> <p><u>Sižetiskā zīmēšana</u></p> <p>1. Prot veidot darbu, izpildot nosacījumu - plāna dalījums.</p> <p>2. Mācās attēlot aizsegšanu. Priekšmeti zīmējumā tiek aizklāti viens ar otru: priekšā (pirmajā plānā) stāvošais priekšmets, daļēji aizklāj priekšmetu, kurš atrodas aiz tā (otrajā plānā).</p> <p>3. Spēj zīmēt, vērojot apkārtni, izmantojot savu pieredzi un iztēli. Zīmējumā akcentē apkārt esošo priekšmetu detaļas un raksturīgās pazīmes.</p> <p>4. Izdomā, kā varētu pielietot izveidotos darbus.</p>
--	--	---	---

		uz literāro darbu (dzejoļu, stāstu, pasaku) sižetiem. 2. Izveido darbu, kas atbilst pedagoga dotajam uzdevumam un prasībām. Darbā jāparādās iepriekš iemācītiem paņēmieniem – plāna dalījumam, lieluma atbilstībai un krāsu pareizai izvēlei. Darbam jābūt precīzam un kvalitatīvam.	
Aplicēšana	<p>1. Aplicējot attīstās un pilnveidojas acumērs, loģiskā domāšana (darbību secība) un kustību koordinācija.</p> <p>2. Apgūst darbu ar šķērēm, griešanas tehniku.</p> <p>3. Mācās darboties ar šķērēm. Griež haotiski žurnālus un avīzes.</p> <p>4. Iemācās drošības noteikumus, darbojoties ar šķērēm un ievēro tos.</p> <p>5. Izgriež no papīra ģeometriskās figūras.</p> <p>6. Mācās izmantot iedotās formas trafaretu regulāro un neregulāro figūru izgriešanai.</p> <p>7. Atceras par tādām priekšmetu īpašībām, kā lielumi un forma, kā arī ievēro krāsu nianšes.</p> <p>8. Griežot papīra lapu, mēģina mainīt griešanas virzienu, pagriežot lapu.</p> <p>10. Saloka dažāda biezuma un veida papīru.</p> <p>10.1. Griež lapu no plānā papīra.</p> <p>10.2. Mācās sagriezt kārtainu papīra lapu.</p> <p>11. Plēšanas tehnikas apgūšana.</p> <p>12. Bērnu iepazīstināšana ar aplicēšanas materiāliem un to pielietošanas iespējām.</p> <p>13. Līmēšanai izmanto attiecīgus piederumus un izvēlās atbilstošu līmēšanas tehniku.</p> <p>14. Sakārto darba vietu pēc darba beigšanas.</p> <p>15. Bērni salīdzina un izvērtē viens otra darbu un apspriež – kas ir izdevies, bet kas - nē.</p> <p style="text-align: center;"><u>Dekoratīvais darbs</u></p> <p>1. Mācās savienot viena dekoratīvā darba ietvaros divas dažādas tehnikas – plēšanas un griešanas tehniku.</p>	<p>1. Nostiprina prasmi brīvi griezt ar šķērēm.</p> <p>2. Bērni ir iepazīstināti ar drošības noteikumiem darbā ar šķērēm un ievēro tos.</p> <p>3. Apgūt pašregulēšanas prasmes savā darbībā.</p> <p>4. Mācās griezt papīru pa līniju, kurai mainās virziens, mainot arī griešanas virzienu.</p> <p>4.1. Mācās griezt simetriski.</p> <p>5. Praktizējas dažādu figūru griešanā, ievērojot noteiktus izmērus un formas.</p> <p>6. Iemācās izgriezt no papīra noteiktu formu vai figūru.</p> <p>7. Bērniem tiek izklāstīts, kādi papīra veidi pastāv un kādas ir katra veida pielietošanas iespējas.</p> <p>8. Bērni iepazīstas ar faktūras jēdzienu.</p> <p>9. Ievēro uzdevumu secīgu izpildīšanu.</p> <p>10. Nostiprina kompozīcijas veidošanas principus. Kompozīcijas elementiem jābūt saskaņotai krāsai, izmēram un formai.</p> <p>12. Spēj sadarboties ar citiem bērniem, pildot grupu darbu.</p> <p style="text-align: center;"><u>Dekoratīvie darbi</u></p> <p>1. Darba veikšanai pielieto plēsto tehniku.</p> <p>2. Mācās veidot mozaīku.</p>	<p>1. Atkarīgi no uzdevuma spēj izvērtēt, kādi materiāli būs nepieciešami – izvēlās atbilstošu papīra veidu, kā arī izdomā, kādā tehnikā būs izpildīts darbs.</p> <p>2. Brīvi orientējas plaknē.</p> <p>3. Pārvalda vairākas atšķirīgas griešanas tehnikas.</p> <p>4. Mācās veidot aplikāciju atbilstoši uzdevumā teiktajam veidam - sižetisko, dekoratīvo vai priekšmetisko.</p> <p>5. Praktizējas dažāda veida materiālu un tehniku pielietošanā.</p> <p>6. Spēj izveidot kompozīciju vai rakstu pēc pieredzes, tieša vērojuma.</p> <p>7. Mācās veidot paaugstinātā līmeņa telpiskās figūras.</p> <p>8. Pedagoģs iepazīstina bērnus ar netradicionālām papīra locīšanas un aplikācijas tehnikām.</p> <p>9. Iemācās pareizi organizēt darbu – kompozīcijas elementu pielīmēšanas secību. Piemēram, sižetiskajā aplikācijā pirmo pielīmē fonu, tad otrā plāna objektus, un pašus pēdējos pielīmē pirmā plāna objektus.</p> <p>10. Sakārto darba vietu pēc darba beigšanas.</p>

	<p>2. Izmantojot plēsto papīru veido ornamentu.</p> <p>3. Veidojot darbu ievēro ritmiskuma un simetrijas principus.</p> <p>4. Iepazīstas ar darba secību – vispirms pielīmē kompozīcijas lielākus objektus, tad – mazos.</p> <p>5. Veidojot kompozīciju, mācās ievest tajā dažādu kompozīcijas veidu elementus – sižetisko un priekšmetisko.</p> <p>6. Mācās izjust kompozīciju.</p>	<p>3. Uzzina, kā pareizi veidot kolāžas un plakātus.</p> <p>4. Pedagoģs iepazīstina bērnus ar telpisko aplikāciju.</p> <p>5. Iepazīšanās ar origamitehniku.</p> <p>6. Origami tehnikā veikto darbu izmantošana pasakas varoņu attēlošanā un rotaļās.</p> <p>7. Zina, kā ir jānoformē dāvanas aploksne un kā to radoši izrotāt.</p> <p>8. Mācās burzīšanas tehniku.</p>	<p>11. Izdomā, kur var pielietot sevis izveidoto darbu.</p> <p>12. Var atšķirt darba sarežģītības pakāpes.</p> <p>13. Objektīvi izvērtē savu darbu, analizē kas ir izdevies un kas – nē.</p>
Veidošana	<p>1. Mācās veikt veidošanai nepieciešamās manipulācijas: mīcīt; nokniebt; saplacināt; veltnēt; saspiest; piespiest; ieklāt; savienot daļas savā starpā. Kā arī mācās darbam ar veidošanas instrumentiem: iespiest ar kociņu vai citiem darba rīkiem, sagriezt, uzvārt; nosmailināt.</p> <p>2. Pedagoģs izstāsta par esošajiem materiāliem, ko izmanto veidošanai – plastilīnu, mālu, sālsmīklu. Kā arī izskaidro to īpašības.</p> <p>3. Ievēro darba drošības noteikumus, darbojoties ar veidošanas instrumentiem un materiāliem.</p> <p>4. Praktizējas veidošanā. Attēlo sev pazīstamus priekšmetus, kuriem ir noteikta ģeometriskā forma - lode, aplis, konuss, cilindrs vai piramīda.</p> <p>5. Iepazīšanās ar paņēmienu jēdzieniem – konstruktīvais un skulpturālais.</p> <p>6. Mācās veidot figūras, vērojot tuvāko apkārtni. Darbā akcentē priekšmetu raksturīgās pazīmes un īpašības. Vēro mežu, lauku un dārzu; māju un pirmsskolu. Spēj nosaukt pazīstamus priekšmetus.</p> <p>7. Attīstās dažādi uztveres veidi – estētiskā, ritma, proporciju un simetrijas.</p> <p>8. Mācās pētīt un vērot apkārtējo vidi, kā arī analizēt to. Spēj analizēt arī savu darbu.</p> <p>9. Apgūst reljefa veidošanas tehniku. Trenējas uz „desiņām”, konusa un citām formām.</p>	<p>1. Mācās veikt veidošanai nepieciešamās manipulācijas: mīcīt; nokniebt; saplacināt; veltnēt; saspiest; piespiest; ieklāt; savienot daļas savā starpā. Apgūst darbu ar veidošanas instrumentiem: iespiest ar kociņu vai citiem darba rīkiem, sagriezt, uzvārt; nosmailināt.</p> <p>2. Mācās darboties ar esošajiem materiāliem, ko izmanto veidošanai – plastilīnu, mālu, sālsmīklu. Pārzina to īpašības.</p> <p>3. Veidojot darbu, spēj darboties vairākās tehnikās un prot dažādus veidošanas paņēmienus. Patstāvīgi spēj izvēlēties tehniku vai paņēmienu.</p> <p>4. Spēj objektīvi analizēt savu darbu, salīdzināt to ar citu bērnu darbiem un vēro darba veikšanas procesu.</p> <p>5. Atkarībā no darba idejas un ieceres spēj izvēlēties nepieciešamus materiālu patstāvīgi.</p> <p>6. Bērni tiek iepazīstināti ar figūru veidošanas tehniku uz kopējās pamatnes un sižetu veidošanas tehniku (dzīvnieku</p>	<p>1. Prot veikt veidošanai nepieciešamās manipulācijas: mīcīt; nokniebt; saplacināt; veltnēt; saspiest; piespiest; ieklāt; savienot daļas savā starpā. Kā arī mācās darbam ar veidošanas instrumentiem: iespiest ar kociņu vai citiem darba rīkiem, sagriezt, uzvārt; nosmailināt.</p> <p>2. Mācās darboties ar esošajiem materiāliem, ko izmanto veidošanai – plastilīnu, mālu, sālsmīklu, papīra masu. Iepazīstas ar to īpašībām.</p> <p>3. Praktizējas veidošanā. Attēlo sev pazīstamus priekšmetus, kuriem ir noteikta ģeometriskā forma - lode, aplis, konuss, cilindrs vai piramīda. Lieldienu tēmas darbā izmanto elipses formu (ola).</p> <p>4. Pārzina veidošanas materiālu klāstu, kā arī to īpašības un piemērotību veidošanas darba idejas realizēšanai.</p> <p>5. Veidošanas darbā atveido cilvēku un dzīvnieku tēlus. Attēloto figūrās spēj ievērot pozu, proporciju un lieluma atbilstību.</p>

<p>10. Mācās izveidot figūras, kurās būs atpazīstami apkārtējā vidē sastopami priekšmeti.</p> <p>11. Izvērtē sasniegto rezultātu un salīdzina savu darbu ar drauga darbu.</p> <p>12. Sakārto darba vietu pēc darba beigšanas.</p> <p style="text-align: center;"><u>Dekoratīvā veidošana</u></p> <p>14. Bērns pauž interesi par dekoratīvo veidošanu. Bērni tiek aicināti darbos izmantot Latvijas ornamentu un rakstu elementus.</p> <p>15. Ņemot idejas darbam no dažādiem avotiem (vadoties pēc savas pieredzes, balstoties uz iztēli vai darbojoties pēc tiešā vērojuma), uzlabo veidošanas prasmes.</p> <p>16. Iepazīšanās ar veidošanas materiālu (mīklas un māla) sagatavošanas un cepšanas procesiem.</p> <p>17. Apgūst un izprot jēdzienus „raksts” un „rotājums”.</p> <p>18. Iepazīstas ar keramiku uz tautas meistarību darbiem.</p> <p>19. Meža ar tā iedzīvotājiem kompozīcijas veidošana. Šim darbam kā pamatmateriālus izmanto dabas materiālus, bet, lai saistītu detaļas savā starpā kā saistvielu izmanto plastilīnu.</p>	<p>vai pasaku varoņu).</p> <p>7. Prot viena veidošanas darba ietvaros apvienot vairākus veidošanas paņēmienus (konstruktīvo vai skulpturālo) vai izmanto kombinēto paņēmieni.</p> <p>8. Var savienot daļas savā starpā pietiekami stingri un nogludināt un noslīpēt savienojumu vietas.</p> <p>9. Spēj analizēt un salīdzināt savu un citu bērnu darbus. Jūtās gandarīts par paveikto darbu.</p> <p style="text-align: center;"><u>Dekoratīvā veidošana</u></p> <p>1. Pauž interesi par dekoratīvās veidošanas virzienu.</p> <p>2. Pēc iedotā apraksta spēj iztēloties, kādam būs jāizskatās gatavam darbam. Pēc iztēles atveido trauku, rūpīgi noslīpē un nogludina visu formas virsmu.</p> <p>3. Trauka dekorēšanai izmanto gleznojumu.</p> <p>4. Iepazīstas un izprot jēdzienus „ornaments”, „raksts”, „rotājums”.</p> <p>5. Izmanto un atveido savā darbā tautas motīvus. Dekorē ar ornamentiem, rakstiem un rotājumiem.</p> <p>6. Iepazīstas ar tautas keramiku un podnieku darbiem. Tiek aplūkoti gan pašmāju, gan arī ārzemju meistarību darbi.</p> <p>7. Uz izveidotās formas ar veidošanas instrumentu iespiež rotājumu vai izveido reljefu.</p> <p>8. Skatoties uz tautas keramikas darbiem, mācās patstāvīgi veidot traukus, iekļaujot tajos tautas keramikai raksturīgos motīvus.</p>	<p>6. Piedalās grupu darbā.</p> <p>7. Izmantojot iepriekš apgūtās veidošanas tehnikas, veido darbu pēc tiešā vērojuma.</p> <p>8. Veido darbu, vadoties pēc personīgās pieredzes un iztēles, ievērojot katra bērna individuālās spējas.</p> <p>9. Atrod izveidotajiem darbiem pielietojumu apkārtējā vidē.</p> <p>10. Balstoties uz telpisko figūru pārzināšanu, spēj atpazīt priekšmeta formu, atšķirt un nosaukt tā daļas.</p> <p>11. Pabeidz darbu līdz galam un pēc darba beigšanas sakārto savu darba vietu.</p> <p>12. Izvērtē sasniegto rezultātu.</p> <p style="text-align: center;"><u>Dekoratīvā veidošana</u></p> <p>1. Ir ieinteresēts un pauž vēlmi veidot dekoratīvus darbus.</p> <p>2. Iemācās izmantot papīra masu dekoratīvo darbu veidošanai.</p> <p>3. Praktizējas veidot uz māla plāksnītēm, veidojot dekoratīvo darbu.</p> <p>4. Veido dažāda veida traukus, kuri līdzinās tautas meistarību darbiem. Darbus rotā ar rakstiem, ornamentiem un gleznojumiem.</p> <p>5. Veido dekoratīvos darbus ar latviešu etnogrāfisko rakstu motīviem.</p> <p>6. Atrod izveidotajiem darbiem pielietojumu apkārtējā vidē.</p> <p>7. Prot izveidot dzīvnieku un citas figūras no dabas materiāliem, kā saistvielu izmantojot plastilīnu.</p>
---	---	---

Palīgmateriāls runas un valodas veicināšanai

Augļi un ogas			
Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Augļi, ievārījums, plūme, arbūzs, ķirši, citrons.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Krāsa <i>Zeltaini-oranžs, aveņu krāsa, linzils.</i> 2. Forma <i>Apaļš, ovāls, trīsstūra.</i> 3. Antonīmi. <i>Augsts koks – zems krūms.</i> • Darbības vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Audzēt, vākt, mazgāt, griezt, vārīt (ievārījumu).</i> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Pēc citrona apēšanas mutē ir kā? – skābi.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu pamazināmās formas darināšana ar piedēkli. <i>Citrons – citroniņš, ābols - ābolītis.</i> • Lietvārdu vienskaitļa un daudzskaitļa locīšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Ģenitīvs <i>Attēlā ir daudz ābolu un bumbieru.</i> 2. Akuzatīvs <i>Es apēdīšu aprikozi.</i> 3. Instrumentālis <i>Mamma vāra ievārījumu ar brūklenēm.</i> • Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viens persiks, divi persiki, pieci persiki.</i> • Relatīvu īpašības vārdu darināšana. <i>Kompots no plūmēm – plūmju kompots.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Stāstījuma veidošana par kādu augli. <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kāds auglis? ✓ Kur tas aug? ✓ Krāsa, garša? • Salīdzinošā stāstījuma veidošana par diviem augļiem (ar ko ir līdzīgi, ar ko atšķirās?) 	<ul style="list-style-type: none"> • Vizuālās, taktīlās un audiālās uzmanības attīstīšana. • Loģiskās domāšanas attīstīšana. • Vispārējās motorikas veidošana • Taktīlās uztveres attīstīšana: spēles par tematu

	<ul style="list-style-type: none"> • Darbības vārdu darināšana ar piedēkļiem. <i>Rakt – ierakt, izrakt</i> 		
Dārzeni			
Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Dārzs, raža, dārzeni, kāposti, burkāni.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana un pilnveidošana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Krāsa <i>Biešu krāsa, aveņu-zilā, rozā-balta krāsa.</i> 2. Forma <i>Apaļš, ovāls, trīsstūra.</i> 3. Antonīmi. <i>Burkāni saldi – rutki rūgti.</i> • Darbības vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Vākt, mazgāt, griezt, mizot, gatavot, cept, konservēt, audzēt.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu pamazināmās formas darināšana ar piedēkli. <i>Gurķis – gurķītis, ķirbis – ķirbītis.</i> • Lietvārdu locīšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Daudzskaitļa ģenitīvs <i>Kā dārzā ir daudz? -Gurķu, burkānu, biešu.</i> 2. Vienskaitļa un daudzskaitļa datīvs <i>Kam pietrūkst saules, lai augtu? -Tomātiem un paprikai.</i> 3. Vienskaitļa un daudzskaitļa instrumentāls <i>Ar ko kopā ir iestādīti kartupeļi? -Ar bietēm un gurķiem.</i> • Prievārdu lietošana (papildināt teikumu ar trūkstošu pievārdu). <i>Bietes stāvēja ... galda.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Aprakstošā stāstījuma veidošana pēc shēmas: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kas tas ir? ✓ Kāds šis dārzenis ir pēc lieluma, formas, krāsas, garšas? ✓ Kur tas aug? ✓ Kur to var nopirkt? ✓ Ko no tā var pagatavot? 	<ul style="list-style-type: none"> • Vizuālās, taktīlās un audiālās uzmanības attīstīšana. • Loģiskās domāšanas un atmiņas attīstīšana. • Vispārējās motorikas veidošana.

<ul style="list-style-type: none"> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Garšīgi, veselīgi.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Darbības vārdu ar piedēkļiem darināšana. <i>Ravēt – aizravēt, izravēt.</i> • Relatīvu īpašības vārdu darināšana <i>Sula no burkāniem – burkānu sula.</i> • Divdabju darināšana. <i>Vāc – savākuši.</i> 		<ul style="list-style-type: none"> • Taktīlās uztveres attīstīšana: spēle "Brīnumains maisiņš".
Rudens			
Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Gadalaiks, lietus, rudens, lietusgāzes, laika apstākļi, vējš, sals, lapas, lapkritis.</i> • Darbības vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Rakt, līt, spīdēt, kārtot, krist, pūst.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Rudenīgs, ieildzis, drūms, lietains, krāsains, nogatavojies.</i> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu pamazināmās formas darināšana ar piedēkli. <i>Lietus - lietutiņš.</i> • Darbības vārdu darināšana ar piedēkļiem. <i>Putni aizlidoja. Putni aplidoja apkārt ezeram.</i> • Relatīvu īpašības vārdu darināšana. <i>Diena, kad pūš stiprs vējš – vējaina diena. Laika apstākļi, raksturīgi rudenim – rudenīgi laika apstākļi.</i> • Lietvārdu un īpašības vārdu dzimtes un skaitļa saskaņošana. <i>Rudenīga diena, rudenīga saule.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Salīdzinošā stāstījuma veidošana par visiem rudens periodiem (sākums, vidus, vēlais rudens). • Dzejoļu par rudeni un tās parādībām mācīšanās no galvas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vizuālās uzmanības un atmiņas attīstīšana: spēles "Kas ir mainījies?", "Ko mākslinieks ir sajaucis?" • Sīkās motorika attīstīšana – figūru likšana no sēklām, graudiem utml.

<i>Auksti, vētrains, drūmi, apmācies.</i>	<i>Rudenīgas lapas, rudenīgs laiks.</i>		
Mājdzīvnieki (zīdītāji)			
Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana un pilnveidošana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Profesijas. <i>Slaucēja, zirgkopis.</i> 2. Dzīvnieku nosaukumi. <i>Vērsis, govys, jēriņš, zirgs, kumeļš.</i> 3. Dzīvnieku ķermeņu daļas. <i>Ragi, aste, nagī, ūsas, tesmenis.</i> • Darbības vārdu krājuma aktivizēšana <ol style="list-style-type: none"> 1. Kā runā dzīvnieks? <i>Murrā, ņaud, rūc, zviedz.</i> 2. Kā pārvietojas dzīvnieks? <i>Lec, skrien, staigā, rāpo, lien.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Ārējais izskats. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu vienskaitļa un daudzskaitļa locīšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Ģenitīvs <i>Nav kucēna. Nav kucēnu.</i> <i>Nav teļa. Nav teļu.</i> 2. Instrumentāls. <i>Govi baro ar zāli un sienu.</i> <i>Kaķi baro ar gaļu un pienu.</i> • Lietvārdu pamazināmās formas darināšana ar piedēkli . <i>Kumeļš – kumeliņš.</i> • Dzīvnieku mazuļu nosaukumu daudzskaitļa veidošana <i>Teļš – teļi, kumeļš – kumeļi.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Aprakstošā stāstījuma veidošana pēc shēmas: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kas tas ir par dzīvnieku? ✓ Kāds ir dzīvnieka ārējais izskats un raksturīgie ieradumi? ✓ Ko ēd dzīvnieks un kur tas dzīvo? ✓ Kurš rūpējas par dzīvnieku? ✓ Ar ko dzīvnieks var palīdzēt cilvēkam? • Veidot stāstījumu, salīdzinot divus dzīvniekus, piemēram kaķi un suni (ar ko ir līdzīgi un ar ko atšķiras?). • Sastādīt stāstījumu, izmantojot dotos vārdus. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vizuālās un audiālās uzmanības un atmiņas attīstīšana. • Loģiskās domāšanas attīstīšana: mīklu minēšana. • Mīmikas un vispārējās motorikas attīstīšana: mājdzīvnieku raksturīgu

<p><i>Zirgs (kāds?) – melns, stalts.</i> 2. Antonīmi. <i>Augsts – zems, stiprs – vājš,</i> <i>drosmīgs – bailīgs.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viens jēriņš, divi jēriņi, pieci jēriņi.</i> Viensaknesvārdu darināšana. <i>Kaķis – kaķēns, kaķītis</i> Darbības vārdu darināšana, izmantojot piedēkļus. <i>Kaķis atskrēja, pieskrēja, apskrēja.</i> 		uzvedības iezīmju demonstrēšana.
--	---	--	----------------------------------

Savvaļas dzīvnieki

Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana un pilnveidošana. <i>Mežs, dzīvnieki, vāvere, ezis, lācis, zaķis, lapsa, vilks.</i> <i>Ala, midzenis.</i> <i>Purns, aste, ausis, ķermenis, ķēpas, nagi.</i> Darbības vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Zaķis (ko dara?) – lec, grauž, dreb, baidās.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Lietvārdu pamazināmās formas darināšana ar piedēkli . <i>Zaķis – zaķītis.</i> Lietvārdu locīšana. <ol style="list-style-type: none"> Daudzskaitļa ģenitīvs <i>Mežā ir daudz lāču, vilku, aļņu, mežacūku, zaķu.</i> Daudzskaitļa un vienskaitļa 	<ul style="list-style-type: none"> Aprakstošā stāstījuma veidošana pēc shēmas: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kas tas ir par dzīvnieku? ✓ Kāds ir dzīvnieka ārējais izskats? ✓ Ko ēd dzīvnieks? ✓ Kur tas dzīvo un ko dara? Veidot stāstījumu, salīdzinot divus dzīvniekus (ar ko ir līdzīgi un ar ko atšķirās?). 	<ul style="list-style-type: none"> Vizuālās un audiālās uzmanības attīstīšana. Loģiskās domāšanas attīstīšana: spēle “Ceturtais ir liekais”.

<ul style="list-style-type: none"> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. <i>Vāvere lec (kā?) – veikli, ātri, zibenīgi, tālu.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana un pilnveidošana. 1. Ārējais izskats. <i>Lācis – liels, milzīgs, brūns, balts, pinkains.</i> 2. Uzvedības īpatnības <i>Lācis – stiprs, spēcīgs, neveikls.</i> 3. Antonīmi. <i>Ātrs – nesteidzīgs.</i> 	<p>instrumentāls. <i>Vāvere barojas ar riekstiem.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Dzīvnieku mazuļu nosaukumu veidošana daudzskaitlī un vienskaitlī <i>Vāverēns – vāverēni, lapsēns – lapsēni.</i> • Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viens alnēns, divi alnēni, pieci alnēni.</i> • Īpašības vārdu salīdzināmo pakāpju darināšana. <i>Lapsai ir mīksts kažoks, bet zaķim ir mīkstāks.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Sastādīt stāstījumu, izmantojot dotos vārdus. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mīmikas un vispārējās motorikas attīstīšana: dzīvnieku raksturīgu uzvedības iezīmju demonstrēšana.
--	--	---	--

Ekstotiskie dzīvnieki

Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma papildināšana. <i>Dienvīdi, Ziemeļi, Āfrika, Antarktīda, Antarktīka, žirafe, nīlzirgs, lauva, leopardi,</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu daudzskaitļa darināšana no vienskaitļa. <i>Kamielēns – kamilēni, ronēns - ronēni.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Aprakstošā stāstījuma veidošana pēc shēmas: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kas tas ir par dzīvnieku? ✓ Kāds ir dzīvnieka ārējais izskats? ✓ Ko ēd dzīvnieks un kur 	<ul style="list-style-type: none"> • Vizuālās un audiolās uzmanības attīstīšana.

<p><i>polārlācis, alnis, pingvīns, ronis, ķengurs.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Darbības vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Lec, stiepjas, peld., rūc, nirst.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. 1. Ārējais izskats. <i>Milzīgs, plankumains, strīpains.</i> 2. Uzvedības īpatnības <i>Neveikls, ātrs, nesteidzīgs.</i> 3. Antonīmi. <i>Ātrs – nesteidzīgs, raupjš - pūkains.</i> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. <i>Ātri, auksti, karsti, saulaini, silti.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viens strausēns, divi strausēni, pieci strausēni.</i> • Lietvārdu locīšana. 1. Daudzskaitļa ģenitīvs <i>Āfrikā ir daudz lauvu un leopardu.</i> 2. Daudzskaitļa un vienskaitļa instrumentāls. <i>Zoodārzā var uzzināt par pingvīniem, roņiem un nīlzirgiem.</i> • Īpašības vārdu salīdzināmo pakāpju darināšana. <i>Tīģerim ir īsa spalva, bet tīģerēnam vēl īsāka.</i> • Salikteņu veidošana <i>Garspalvainš, garkaklainš, īsastainš.</i> 	<p>tas dzīvo?</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Vai šim dzīvniekam ir kādi ienaidnieki? ✓ Kā dzīvnieks aizsargājas? <ul style="list-style-type: none"> • Veidot stāstījumu, salīdzinot divus dzīvniekus, piemēram alni un kamieli (ar ko ir līdzīgi un ar ko atšķiras?). • Sastādīt stāstījumu, izmantojot dotos vārdus. 	<ul style="list-style-type: none"> • Loģiskās domāšanas attīstīšana. • Mīmikas un vispārējās motorikas attīstīšana. • Vispārējās motorikas attīstīšana.
Mājputni			

Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. <i>Putnu ferma, putnu fabrika, putnu kūts, vista, gailis, cālis, zoss, zosēns.</i> • Darbības vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. <i>Kladzināt, soļot, pārvelties.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Ārējais izskats un uzvedības īpatnības <i>Vista – raiba, īsastaina, rosīga.</i> 2. Antonīmi. <i>Zosis ir mierīgas, vistas ir rosīgas.</i> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. <i>Zoss iet (kā?) – lepni, piesardzīgi.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu pamazināmās formas darināšana ar piedēkli . <i>Pīle - pīlīte.</i> • Lietvārdu vienskaitļa un daudzskaitļa locīšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Ģenitīvs <i>Es barošu vistas, pīles un zosis.</i> 2. Instrumentāls. <i>Zoss iet ar zosēniem.</i> • Dzīvnieku mazuļu nosaukumu daudzskaitļa un vienskaitļa veidošana. <i>Zoss – zosēns, pīle – pīlēns.</i> • Prievārdu lietošana. <i>Vista ēd no bļodas. Zosis sēž uz kūts jumta.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Veidot stāstījumu pēc bildes “Putnu sēta”. • Sastādīt stāstījumu, izmantojot dotos vārdus. • Aprakstošā stāstījuma veidošana pēc shēmas: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kas tas ir par putnu? ✓ Kāda ir spalvu krāsa? ✓ Kādas putnam ir ķermeņa daļas? ✓ Ko ēd putns? ✓ Kur tas dzīvo? 	<ul style="list-style-type: none"> • Vizuālās un audiālās uzmanības attīstīšana. • Mīmikas un vispārējās motorikas attīstīšana. • Loģiskās domāšanas attīstīšana: spēle “Kurš šeit ir lieks?”. • Valodas jušanas attīstīšana: - sakāmvārdu skaidrošana.

<p><i>Cāļi klie dz (kā?) – skaļi.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Salikteņu veidošana. <i>Zosij ir balta galva – tā ir baltgalvainā.</i> • Viensaknesvārdu darināšana. <i>Putns – putniņš, putnēns.</i> 		
---	--	--	--

Savvaļas putni

Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. 1. Putnu klasifikācija <i>Ziemojošie: zvirbuļi, dzenis, vārna.</i> <i>Gājputni: lakstīgala, stārķis, pīle.</i> 2. Ķermeņa daļas: <i>spārni, knābis, ķepas, spalvas, aste.</i> 3. Putnu mazuļi: <i>vārnēns, zvirbulēns, pīlēns.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. 1. Ārējais izskats. <i>Pelēks, mazs, augsts, garkājaina, garastaina.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu vienskaitļa un daudzskaitļa locīšana. 1. Ģenitīvs <i>Mežā ir daudz dzeņu, dzegužu un strazdu.</i> <i>Uz zara nav ne krauķa, ne lakstīgala.</i> 2. Datīvs <i>Devām ēst balodim un zvirbuļiem.</i> 3. Instrumentāls. <i>Tētis pastāstīja par dzērvēm, zīlīti un stārķi.</i> • Prievārdu lietošana. <i>Putnēns izlidoja no ligzdas.</i> <i>Lakstīgala taisa ligzdu zem mājas jumta.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Aprakstošā stāstījuma veidošana pēc shēmas: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Putna izmērs un krāsa. ✓ Kādas putnam ir ķermeņa daļas? ✓ Ko putns ēd? ✓ Kur tas dzīvo? ✓ Kā saucas putns? 	<ul style="list-style-type: none"> • Loģiskās domāšanas attīstīšana: <ul style="list-style-type: none"> -mīklu minēšana; -spēles „Ceturtais ir liekais” un „Cik viņu ir?” • Telpiskās orientācijas attīstīšana: spēle „Kurš kuram lido pakal?”.

<p>2. Raksturs. <i>Lepns, raits, nadzīgs, bailīgs.</i></p> <p>3. Antonīmi. <i>Jautrs – bēdīgs, rosīgs – mierīgs, mazs – liels.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Darbības vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. 1. Kā kurš runā? <i>Ķērc, čivina, kūko, svilpj, dzied.</i> 2. Kurš kā pārvietojas? <i>Lidinās, riņķo, lec, staigā</i> <ul style="list-style-type: none"> • Apstākļa vārdu krājuma papildināšana. <i>Nemitīgi, spalgi, lēni, veikli, ātri.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viena lakstīgala, divas lakstīgalas, piecas lakstīgalas.</i> • Darbības vārdu darināšana, izmantojot priedēkļus. <i>Lidot – aizlidot, atlidot, pārlidot, izlidot, ielidot.</i> 		<ul style="list-style-type: none"> • Vispārējās motorikas attīstīšana: kustīgās spēles atbilstoši tēmai. • Sīkās motorikas attīstīšana: figūru likšana no sēklām.
--	---	--	---

Ziema, Ziemassvētki

Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana (lietvārdi, kas raksturo dabu ziemā). <i>Putenis, krusa, polārā nakts, ziemeļblāzma, brāzmas, sniegs.</i> • Darbības vārdu krājuma 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu vienskaitļa un daudzskaitļa locīšana. 1. Ģenitīvs <i>Ziemā ir daudz sniega, sniegpuķeņu un vētru.</i> 2. Instrumentāls <i>Ziema nāk ar salu un sniegu.</i> <i>Bērni ziemā vizinās ar ragaviņām, slēpēm un slidām</i> • Lietvārdu pamazināmās formas darināšana ar 	<ul style="list-style-type: none"> • Sastādīt teikumu, izmantojot dotos vārdus: aizgāja ar ragaviņām; Jānis pastaigāties; auksta diena. • Aprakstošā stāstījuma 	<ul style="list-style-type: none"> • Vizuālās uzmanības, domāšanas un atmiņas attīstīšana. • Loģiskās domāšanas

<p>aktivizēšana. <i>Sniegs (ko dara?) – snieg, krīt, mirdz, spīd.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. 1. Īpašības vārdi. <i>Sniegs (kāds?) – balts, mirdzošs, mīksts.</i> 2. Antonīmi. <i>Sniegs ir mīksts, bet ledus ir ciets.</i> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Laukā (ir kā?) – auksti, tumši, drūmi, vētraini.</i> 	<p>piedēkli. <i>Sniegs – sniedzīnš, vējš – vējiņš.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viena sniegpārsla, divas sniegpārslas, piecas sniegpārslas.</i> • Viensaknes vārdu darināšana. <i>Sniegs – sniedzīnš, sniegains.</i> • Salikteņu veidošana <i>Sniegpārsla, ziemeļblāzma, sniegputenis.</i> • Prievārdu virs, zem, uz u.c. izmantošana. <i>Ziemā lācis guļ alā zem sniega.</i> <i>Virs pļavas ir redzama burvīga ziemļblāzma.</i> <i>Zem Ziemassvētku egles ir daudz dāvanu.</i> • Darbības vārdu darināšana, izmantojot piedēkļus. <i>Klāt – izklāt, pārklāt.</i> 	<p>veidošana pēc attēla, kur redzama ziemas ainava.</p>	<p>attīstīšana: - ziemas sporta veidu uzskaitīšana. Izvēlēs paskaidrošana.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Valodas jušanas attīstīšana: sakāmvārdu nozīmes skaidrošana. • Vispārējās motorikas attīstīšana: kustīgās spēles, sniega figūru veidošana.
<p>Kukaiņi</p>			

Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Nosaukumi <i>Lapsene, ods, bite, vabole, sienāzis, bišu strops, taurenis, kāpurs, skudra, skudru pūznis, spāre.</i> 2. Ķermeņa daļas <i>Spārni, ķermenis, ūsas, kājas, acis, smukītis.</i> • Darbības vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Kurš kā runā? <i>Čakstēt, spindzēt, sanēt.</i> 2. Kurš kā pārvietojas? <i>Lido, rāpo, lec.</i> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana.. <i>Sāpīgi, kaitīgi, spilgti.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu locīšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Daudzskaitļa un vienskaitļa ģenitīvs. <i>Pļavā ir daudz sienāžu, taureņu un skudru.</i> 2. Daudzskaitļa un vienskaitļa instrumentāls. <i>Putni barojas ar kukaiņiem – vabolēm un odiem. Entomologs pastāstīja par retu taureni un lielām lapsenēm.</i> • Prievārdu lietošana. <i>Skudra sēdēja zem akmens.</i> • Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viena spāre, divas spāres, piecas spāres.</i> • Darbības vārdu darināšana, izmantojot piedēkļus. <i>Rāpot – aizrāpot, pierāpot, izrāpot, ierāpot. Lekt – palekt, ielegt, izlekt, ielegt, aizlekt.</i> • Salikteņu veidošana. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mācīties no galvas dzejoļus par kukaiņiem. • I.Krilova fabulas „Spāre un skudra” atstāstījums. 	<ul style="list-style-type: none"> • Loģiskās domāšanas attīstīšana: -mīklu minēšana; -spēles „Ceturtais ir liekais” un „Cik viņu ir?” • Sīkās motorikas attīstīšana: - mozaīkas likšana; - spēle „Loto” • Telpiskās orientācijas attīstīšana: spēle „Kurš ir kurā pļavas pusē?” • Vizuālās uzmanības attīstīšana: spēles „Ar ko ir līdzīgi?”, “Atrod vienādus”.

	<i>Spāre ar lielām acīm – lielacaina spāre. Sienāzis ar garām kājām – garkājains sienāzis.</i>		
Ķermeņa daļas			
Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Delnas, ceļi, elkoņi, potīte.</i> • Darbības vārdu krājuma papildināšana. <i>Matus – ķemmē, mazgā, žāvē, griež.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. 1. Īpašības vārdi-antonīmi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu pamazināmās formas darināšana ar piedēkli. <i>Roka - rociņa.</i> • Lietvārdu locīšana. 1. Ģenitīvs. <i>Cik tev ir acu?</i> 2. Datīvs <i>Svilpe ir mutē. Pa roku skrien skudriņas.</i> 3. Instrumentāls. <i>Sper bumbu ar kāju! Pagriezies pret mani ar muguru!</i> • Salikteņuveidošana. <i>Zilas acis - zilacains. Zeltaini mati – zeltmatīte.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Aprakstošā stāstījuma veidošana par cilvēka seju (zēna, meitenes, sievietes, vīrieša) pēc plāna: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Dzimums, vecums; ✓ Matu garums un krāsa; ✓ Acu forma un krāsa; ✓ Uzacis un skropstas; ✓ Deguns, lūpas; ✓ Sejas forma. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vizuālās un audiālās uzmanības attīstīšana. • Loģiskās domāšanas un atmiņas attīstīšana • Vispārējās motorikas attīstīšana.

<p><i>Netīrs – tīrs, sausi - slapji.</i> 2. Īpašības vārdi. <i>Acis – skaistas, bēdīgas, laimīgas, spožas, zilas, brūnas, pelēkas.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana un precizēšana. <i>Noslaucam – sausi, runājam – skaidri, kustamies - ātri.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Darbības vārdu darināšana, izmantojot piedēkļus. <i>Liekties – atliekties, pieliekties, noliekties.</i> 		
Māja, ģimene			
Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Brālis, māsa, tēvs, vecmamma, vectētiņš, oma, mamma, ģimene.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Īpašības vārdi. <i>Mamma (kāda?) – laba, mīla, rūpīga, maiga.</i> 2. Antonīmi. <i>Vecmamma ir veca, bet</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu pamazināmās formas darināšana ar piedēkli. <i>Mamma – māmiņa, brālis - brālītis.</i> • Lietvārdu vienskaitļa un daudzskaitļa locīšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Nominatīvs <i>Pie omas ir atbraukuši bērni un mazbērni.</i> 2. Ģenitīvs. <i>Vecāki mīl savus bērnus.</i> 3. Datīvs <i>Meitene zīmē mātei apsveikuma kartīti.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Monoloģiskās runas attīstīšana. • Izveidot stāstījumu par mammu un tēti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vizuālās un audiālās uzmanības attīstīšana. • Loģiskās domāšanas attīstīšana

<p><i>mamma ir jauna.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Mamma runā (kā?) – maigi, klusi.</i> • Darbības vārdu krājuma papildināšana. <i>Mīlēt, gatavot, palīdzēt, labot, mazgāt.</i> 	<p>4. Instrumentāls. <i>Tētis spēlē bumbu ar dēlu.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viens brālis, divi brāļi, pieci brāļi.</i> • Viensaknes vārdu darināšana. <i>Brālis – brālītis, brālēns.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Dialogiskās runas iemaņu veidošana: - atrādīt epizodes par ģimenes attiecībām. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vispārējās motorikas attīstīšana.
---	--	--	---

Transports

Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Sastāvdaļas. <i>Salons, kabīne, lukturi, iluminators, turbīnas, šasija.</i> 2. Transporta nosaukumi. <i>Tramvajs, lidmašīna.</i> • Darbības vārdu krājuma papildināšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Darbības. <i>Mašīna – brauc, bremzē, pagriežas.</i> 2. Antonīmi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu locīšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Vienskaitļa ģenitīvs. <i>Ostā nav lielās jahtas.</i> 2. Vienskaitļa un daudzskaitļa datīvs. <i>Biļetē jāuzrāda autobusa kontrolierim.</i> 3. Vienskaitļa un daudzskaitļa instrumentāls. <i>Ceļot uz ārzemēm var ar autobusu, vilcienu, lidmašīnu un prāmi.</i> • Lietvārdu pamazināmās formas darināšana ar piedēkli. <i>Mašīna – mašīnīte, kuteris - kuterītis.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Sastādīt teikumus, izmantojot dotos vārdus. • Izveidot stāstījumu par kādu transporta veidu pēc plāna: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kas tas ir? ✓ Kāds tas ir? ✓ Kā tas pārvietojas? ✓ Pie kāda transporta veida 	<ul style="list-style-type: none"> • Loģiskās domāšanas attīstīšana: <ul style="list-style-type: none"> -loģisko uzdevumu risināšana; -spēle “Kas ir lieks?” • Vizuālās un audiālās atmiņas un uzmanības attīstīšana.

<p><i>Aizbraukt – piebraukt, pacelties – nolaisties.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana un papildināšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Īpašības vārdi. <i>Sēdeklis (kāds?) – mīksts, ciets, ērts.</i> 2. Transporta klasifikācija. <i>Sauszemes, ūdens, gaisa.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Prievārdu lietošana. <i>Braukšu uz skolu ar autobusu. Riteni vedīsim uz mašīnas jumta.</i> • Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viens vilciens, divi vilcieni, pieci vilcieni.</i> • Viensaknes vārdu darināšana. <i>Lidot – lidmašīna, lidaparāts, lidojums.</i> • Darbības vārdu darināšana, izmantojot piedēkļus. <i>Braukt – aizbraukt, piebraukt, atbraukt, apbraukt, pārbraukt.</i> 	<p>tas pieder?</p>	
Pavasaris			
<p>Darbs ar vārdu krājumu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma paplašināšana uz pavasara parādību piemēra. <i>Lāstekas, strauti, atkusnis.</i> 	<p>Runas gramatiskā uzbūve</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu vienskaitļa un daudzskaitļa locīšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Ģenitīvs <i>Pavasari ir daudz lāsteku un strautu.</i> 2. Instrumentāls. <i>Pavasaris nāk ar lietu un atkusni.</i> 	<p>Tekoša runa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sastādīt aprakstošu stāstījumu par pavasari pēc attēla. 	<p>Psihiskie procesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Loģiskās domāšanas attīstīšana: mīklu minēšana

<ul style="list-style-type: none"> • Darbības vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Strauti (ko dara?) – skrien, trokšņo, murmina.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana. 1. Īpašības vārdi. <i>Laiks (kāds?) – saulains, silts, vētrains.</i> <i>Mežs (kāds?) – zaļš, augsts.</i> <i>Rīts (kāds?) – pavasarīgs, agrs, dzestrs.</i> 2. Antonīmi. <i>Saule ir silta, bet vējš ir auksts.</i> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Laukā (ir kā?) – silti, saulaini, gaiši, lietaini.</i> <i>Mežā (ir kā?) – zaļi, baisi, tumši, sausi, tīri.</i> 	<p><i>Bērni pavasarī atceras par kuģīšiem un puķēm.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viena lāstekas, divas lāstekas, piecas lāstekas.</i> • Prievārdu virs, zem, uz u.c. lietošana <i>Putni atgriežas no Dienvidiem.</i> <i>Zem sniega parādās pirmās puķes.</i> <i>Uz krūmiem briest pumpuri.</i> • Darbības vārdu darināšana, izmantojot priedēkļus. <i>Lidot – atlidot, pielidot, aizlidot, pārlidot..</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Salīdzināt divus gadalaikus (ziemu un pavasari) pēc shēmas: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Laika apstākļi pavasarī; ✓ Pavasara augi; ✓ Dzīvnieki (savvaļas, mājdzīvnieki); ✓ Cilvēki (nodarbošanās, apģērbs) 	<ul style="list-style-type: none"> • Vispārējās motorikas attīstīšana • Vizuālās uzmanības un atmiņas attīstīšana: -spēle “Kas nav pareizi?” • Audiālās uzmanības attīstīšana.
--	--	---	---

Mēbeles			
Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana un paplašināšana. 1. Mēbeļu klasifikācija <i>Virtuves: ēdamgalds, krēsls, trauku skapis, plaukti, izlietne</i> <i>Viesistabas: dīvāns, krēsls, galdiņš.</i> 2. Vispārīgs jēdziens - <i>garnitūra</i> • Darbības vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Mēbeli (ko var darīt?) – pirkt, piegādāt, remontēt, labot, tīrīt, lauzt, izvēlēties.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Skapis – augsts, liels, taisnstūra, brūns, ietilpīgs.</i> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Ērti, komfortabli, izturīgi, mīksti, cieti.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu locīšana. 1. Vienskaitļa un daudzskaitļa ģenitīvs <i>Istabā ir daudz krēslu.</i> 2. Vienskaitļa datīvs <i>Man ir spilvens jaunajam dīvānam.</i> 3. Vienskaitļa un daudzskaitļa instrumentāls. <i>Galds tiek pārdots kopā ar krēsliem.</i> • Lietvārdu pamazināmās formas darināšana a piedēkli. <i>Galds – galdiņš, krēsls - krēsliņš.</i> • Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viena kumode, divas kumodes, piecas kumodes.</i> • Prievārdu lietošana. <i>Burtnīca nokrita zem galda.</i> <i>Mēs sēžam pie galda.</i> <i>Puķes stāv uz palodzes.</i> • Viensaknes vārdu darināšana. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sastādīt aprakstošu stāstījumu par kādu mēbeli pēc shēmas: ✓ Kas tas ir? ✓ Kāds tas ir? ✓ No kā tas ir taisīts? ✓ Kādas tam ir detaļas? ✓ Kā to pielietot? • Sastādīt salīdzinošu stāstījumu pēc shēmas. Piemēram, par žurnālgaldiņu un ēdamgaldu (ar ko ir līdzīgi, ar ko atšķiras?) • Vispārējās un sīkās motorikas attīstīšana 	<ul style="list-style-type: none"> • Audiālās, vizuālās un runas uzmanības atīstīšana. • Loģiskās domāšanas un atmiņas attīstīšana. • Vispārējās motorikas attīstīšana • Vizuālās uzmanības un atmiņas attīstīšana: spēle “Kas nav pareizi?”

	<p><i>Galds – galdiņš, galdauts, galdnieks.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Darbības vārdu darināšana, izmantojot priedēkļus. <p><i>Būvēt – uzbūvēt, piebūvēt.</i></p>		
Trauki, trauku apzīmējums			
Darbs ar vārdu krājumu	Runas gramatiskā uzbūve	Tekoša runa	Psihiskie procesi
<ul style="list-style-type: none"> • Priekšmetu nosaukumu vārdu krājuma aktivizēšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Priekšmeti <i>Kaļķu kannas, caurduris, šķīvīši, glāze.</i> 2. Klasifikācija <i>Galda trauki: mazi šķīvji, zupas bļoda, salātu bļoda.</i> <i>Dekoratīvie trauki: vāze, dekoratīvie šķīvji.</i> • Darbības vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Traukos (ko dara?) – griež, cep, vāra, samaisa.</i> • Īpašības vārdu krājuma aktivizēšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Antonīmi <i>Dziļš šķīvīši – sekla apakštase.</i> 2. Īpašības vārdi <i>Šķīvīši (kāds?) – dziļš, viegls, apzīmēts.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietvārdu vienskaitļa un daudzskaitļa locīšana. <ol style="list-style-type: none"> 1. Ģenitīvs <i>Uz galda nav ne dakšas, ne karotes.</i> 2. Instrumentālis. <i>Es griežu maizi ar nazi.</i> • Īpašības vārdu salīdzināmo pakāpju veidošana <i>Glāze ir šaurāka par karafi.</i> • Lietvārdu un skaitļa vārdu dzimtes, locījuma un skaitļa saskaņošana. <i>Viena karote, divas karotes, piecas karotes.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Izveidot aprakstošu stāstījumu par kādu traku pēc shēmas: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kas tas ir? ✓ Kāds tas ir? ✓ No kā tas ir darīts? ✓ Kam tas ir domāts? ✓ Kā to kopt? • Izveidot salīdzinošu stāstījumu par diviem traukiem (ar ko ir līdzīgi, ar ko atšķiras?) 	<ul style="list-style-type: none"> • Audiālās, vizuālās un runas uzmanības attīstīšana. • Loģiskās domāšanas un atmiņas attīstīšana: spēles “Atrod kļūdu”, “Uzmini, kas ir lieks”. • Telpiskās orientācijas attīstīšana: galda servēšana brokastīm/pusdienām/vakariņām. Orientēšanās uz galda virsmas (kas ir pa labi, kas ir pa kreisi, kas ir pa vidu)

<ul style="list-style-type: none"> • Apstākļa vārdu krājuma aktivizēšana. <i>Garšīgi, karsti, saldi.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Darbības vārdu darināšana, izmantojot piedēkļus. <i>Cept – sacept, uzcep, pārcept.</i> • Lietvārdu pamazināmās formas darināšana ar piedēkli. <i>Šķivis – šķivītis, glāze - glāzīte.</i> 		utml.).
---	---	--	---------

Metodiskie materiāli runas, valodas un sīkās motorikas attīstīšanai. Palīgmateriāls vecākiem

Materiāls tika ņemts no Inas Šternfeldes grāmatas "Sīkās motorikas attīstīšana pirmsskolas vecuma bērniem", 2017, 7 – 10 lpp.

1.1. Plaukstu un pirkstu masāža

Masāžu var veikt pieaugušais bērnam vai bērns pats. To iespējams veikt ne tikai ar rokām, bet var izmantot arī masāžas gredzenus, bumbiņas vai dabas materiālus. Ar plaukstu un pirkstu masāžu vajadzētu sākt katru nodarbību, kuras mērķis ir sīkās motorikas attīstīšana (Ермакова, 2011.).

1. Rūpīgi jāizmasē katrs pirksts, sākot no mazākā. Masāžas kustības jāizpilda, sākot no naga falangas plaukstu virzienā.

2. Jāizmasē pirkstu spilventiņi, viegli uzspiežot uz tiem.

3. Jāizmasē plauksta, ar rādītājpirkstu veicot apļveida kustības.

4. Turpina masēt plaukstu, ar viegliem īkšķa piespiedieniem, izpildot apļveida kustības plaukstu centrā.

5. Jāpamasē pirksti ar gredzenveida spirālmasieri. Jāuzvelk masieris uz pirksta un, izpildot kustības – uz augšu, uz leju –, jāizmasē pirksti, sākot no mazākā.

Plaukstu un pirkstu masāža ar masāžas bumbiņu

1. Bumbiņa atrodas starp plaukstām, pirksti saspiesti kopā. Jāizpilda masāžas kustības, ripinot bumbiņu uz priekšu un atpakaļ.

2. Bumbiņa atrodas starp plaukstām, pirksti saspiesti kopā. Jāizpilda masāžas kustības, ripinot bumbiņu ar apļveida kustībām starp plaukstām.

3. Bumbiņa atrodas starp pirkstu galiem. Jāveic griešanas kustība uz priekšu (it kā skrūvētu ciet vāciņu).

4. Bumbiņa atrodas starp pirkstu galiem. Jāsaspiež ar pirkstiem bumbiņa. Darbība jāatkārto 4–6 reizes.

5. Bumbiņa atrodas starp pirkstu galiem. Jāveic griešanas kustība atpakaļ (it kā skrūvētu vaļā vāciņu).

6. Bumbiņa jāpamet gaisā ar abām rokām (20–30 cm) un jānoķer tā. Darbība jāatkārto 4–6 reizes.

7. Bumbiņa jāspiež starp plaukstām. Pirksti saākēti kopā, elkoņi novirzīti uz sāniem. Darbība jāatkārto 4–6 reizes.

8. Jāpārliedz bumbiņa no vienas plaukstas otrā, pakāpeniski jāpalielina temps.

Plaukstu un pirkstu masāža, izmantojot dabas materiālus: priežu un egļu čiekurus, valriekstus, lazdu riekstus, graudus, spalvas u. c.

1. Priežu čiekurs atrodas starp plaukstām. Tas jāgriez (jākustina) dažādos virzienos 2–3 minūtes.

2. Egļu čiekurs atrodas starp plaukstām. Jāripina uz priekšu un atpakaļ 1–3 minūtes. Sākumā uzdevums jāveic ar vienu čiekuru, vēlāk – ar diviem.

3. Čiekurs jāmet gaisā ar abām rokām un tāpat (ar abām rokām) jānoķer. Kad uzdevums apgūts, to var sarežģīt: mest gaisā un ņemt čiekuru ar vienu roku, mest čiekuru gaisā ar labo roku, bet noķert ar kreiso. Uzdevuma veikšanas ilgums 2 minūtes.

4. Jāripina valrieksts vispirms pa vienas plaukstas iekšpusi un virspusi, tad – pa otras. Uzdevuma veikšanas ilgums 3 minūtes.

5. Saujiņa lazdu riekstu jāpārber no vienas plaukostas otrā. Uzdevuma veikšanas ilgums 1-2 minūtes.

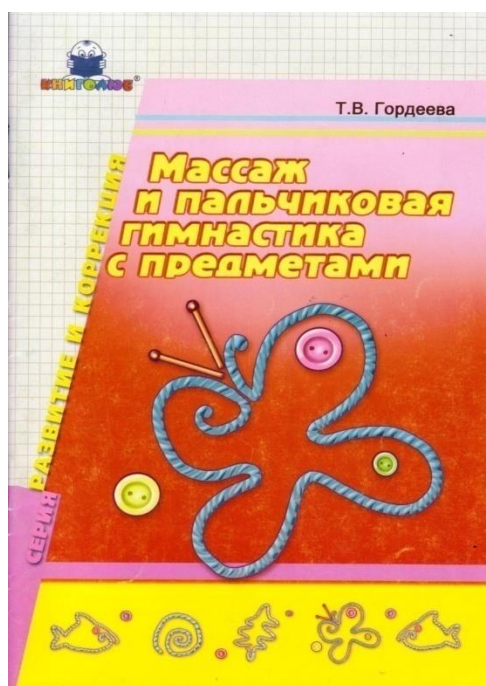
6. Saujiņa lazdu riekstu uzbērtā uz paplātes. Plauksta jāuzliek uz lazdu riekstiem un tie jāparipina pa paplāti. Uzdevumu veic pārmaiņus ar vienu un otru roku, ar plaukostas iekšpusi un virspusi. Uzdevuma veikšanas ilgums 1-2 minūtes.

7. Spēles ar graudiem. Jāizmanto dažādi graudu un putrainu veidi. Tos var: saspiest dūrē, pārbērt no vienas rokas otrā, maisīt dziļā bļodā utt. Uzdevuma veikšanas ilgums 3 minūtes.

8. Ar spalviņu jāglāsta plaukostas iekšpuse un virspuse, pārmaiņus viena un otra roka. Uzdevuma veikšanas ilgums 3 minūtes.

Darba autore rekomendē vecākiem divas grāmatas:

Pirkstu sīkās motorikas vingrinājumi

Materiāls tika ņemts no Ivetas Zaķes grāmatas "Logopēdiskās spēles un vingrinājumi", 2000, 27 – 29 lpp.

Pirkstu sīkās muskulatūras centri atrodas ļoti tuvu runas centriem, tāpēc speciālisti iesaka pēc iespējas vairāk vingrināt pirkstus.

Pirkstu sīkās muskulatūras vingrinājumi

«Vabolītes»

Bērna rokas noliktas uz galda ar plaukstām uz leju, pirksti saliekti (tās ir vaboles). «Vabolītes» vingrina savas kājas – bērns paceļ vienu pirkstu, nolaiž to; paceļ otru pirkstu, nolaiž to, un tā visus pirkstus. Tad «vabolītes» ātri aizskrien un pazūd (matos).

«Pogas»

Bērns no kastītes izņem krāsainas pogas. Viņam no tām jāizliek, ko pats vēlas, un jāpastāsta (ja bērns var – izliek veselu sižetu). Var atlasīt lielas, mazas vai krāsainas pogas.

Vienā kastītē liek pogas mammai, otrā – tētim, trešā – sev.

«Pirkstiņdancis»

Rotaļā piedalās bērns un pieaugušais. Pieaugušais rāda bērnam kustības ar pirkstiem, turot viņa rokas savās (plaukstas dūrītēs). Pa vienam atver pirkstus. Kad visi pirksti atvērti, tad parāda, kā tie dejo. Pēc tam viss notiek otrādi, līdz danco viens mazais pirkstiņš:

Motors
koordinācijas
virgrāmatā
Pirkstu sīks
muskulāras
virgrāmatā

Viens mazs, divi mazi,

Trīs mazi pirkstiņi,

Četri mazi, pieci mazi,

Seši mazi pirkstiņi,

Septiņi mazi pirkstiņi,

Astoņi, deviņi,

Desmit pirkstiņi danco.

«Pirkstu sasveicināšanās»

Bērns saliek plaukstu kopā tā, lai katrs pirksts atrod sev pāri (īkšķis pret īkšķi utt.). Visi pirksti pakāpeniski, sākot ar īkšķiem, saskaras. Saskaroties pirkstiem, var skaitīt nedēļas darba dienas vai vienkārši no viens līdz pieci un atpakaļ.

«Tornītis»

Bērns no krāsainām ripiņām uzceļ tornīti (ripiņas pēc lieluma jāsakārto no lielākās līdz mazākajai). Ripiņas var būt arī vienāda lieluma, taču tad tās jāsakārto pēc krāsu spektra no tumšākās līdz gaišākajai.

«Kas kārbiņā?»

Bērnā iedota kārbiņa, kura pašam jāatver un jāaizver. Tajā jāieliek un jāizņem dažādi priekšmeti.

«Saver krelles!»

Bērns no spainīša izņem aukliņu un koka krelles. Pieaugušais uzaicina bērnu uzvērt uz aukliņas tikpat kreļļu, cik vienai rokai pirkstu. Jāsaskaita, vai ir pareizi. Var skaitīt pēc izvēles kaut ko citu, izpildīt vienkāršas matemātiskas darbības: «Cik būs, ja tu vēl vienu pieliksi vai atņemsi?»

«Skaitāmie kociņi»

Bērns no skaitāmajiem kociņiem uzceļ aku, sētiņu, «uzzīmē mājiņu». Var grupēt tos pēc krāsām, vienlaicīgi runājot un izpildot elementāras matemātiskas darbības. Svarīgi uzdevumu veikt arī ar kreiso roku.

«Krāsainie apļi»

No krāsainu apļu komplekta, kurus bērns pats var izplēst no papīra, jāizvēlas vajadzīgās krāsas apļi luksoforam un jāizliek tas. Pieaugušais lūdz bērnam pastāstīt, ko gājējs dara pie katras krāsas. Bērns no apļiem var izlikt arī krāsainus ziedus vai ko citu pēc vēlēšanās.

«Paklausīgās stieplītes»

Bērnam no krāsainām stieplītēm, kuras labi padodas locīšanai, jāizveido sirsniņa, zaķītis vai ģeometriskas formas. Stieplītes var izmantot vairākkārt.

«Gliemezītis»

Bērns uzliek plaukstu uz galda, paceļ otro un trešo pirkstiņu (gliemezīša radziņi), pārējie pirksti dūrītē. «Gliemezītis» lēnām dodas pastaigā pa pļaviņu (bērma rociņa slīd pa galda virsmu dažādos virzienos).

«Kamola tīšana»

Pieaugušais aicina bērnu satīt rūķīša vecmāmiņai kamolus krāsainām zeķītēm. Uzdevums – no lieliem kamoliem satīt vairākus mazus, tad no šiem mazajiem – vienu lielu, krāsainu kamolu. Ja ir

Darba autore rekomendē vecākiem grāmatu:

7. pielikuma

turpinājums

Pirkstiņu un ēnu teātris

Materiāls ņemts no Irenas Tukišas un Pēterisa Vucenlzdānsa darba par "Roku sīko kustību nozīmi bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vispārējā un valodas attīstībā", 2008, 122 – 123; 131 – 133 lpp.

Cilvēka organismā notiek kaut kas apbrīnas vērts: roku ritmiskās kustības atstāj iespaidu uz runu, jo, runājot, veidojot teikumu, arī ir nepieciešams ritms. Ja bērns nemācēs harmoniski kustināt rokas soļojot, spēlējot pirkstiņu teātri, veidot dažādas figūras, tad arī viņa runa būs neskanīga, nebūs pareizu uzsvāru vārdos.

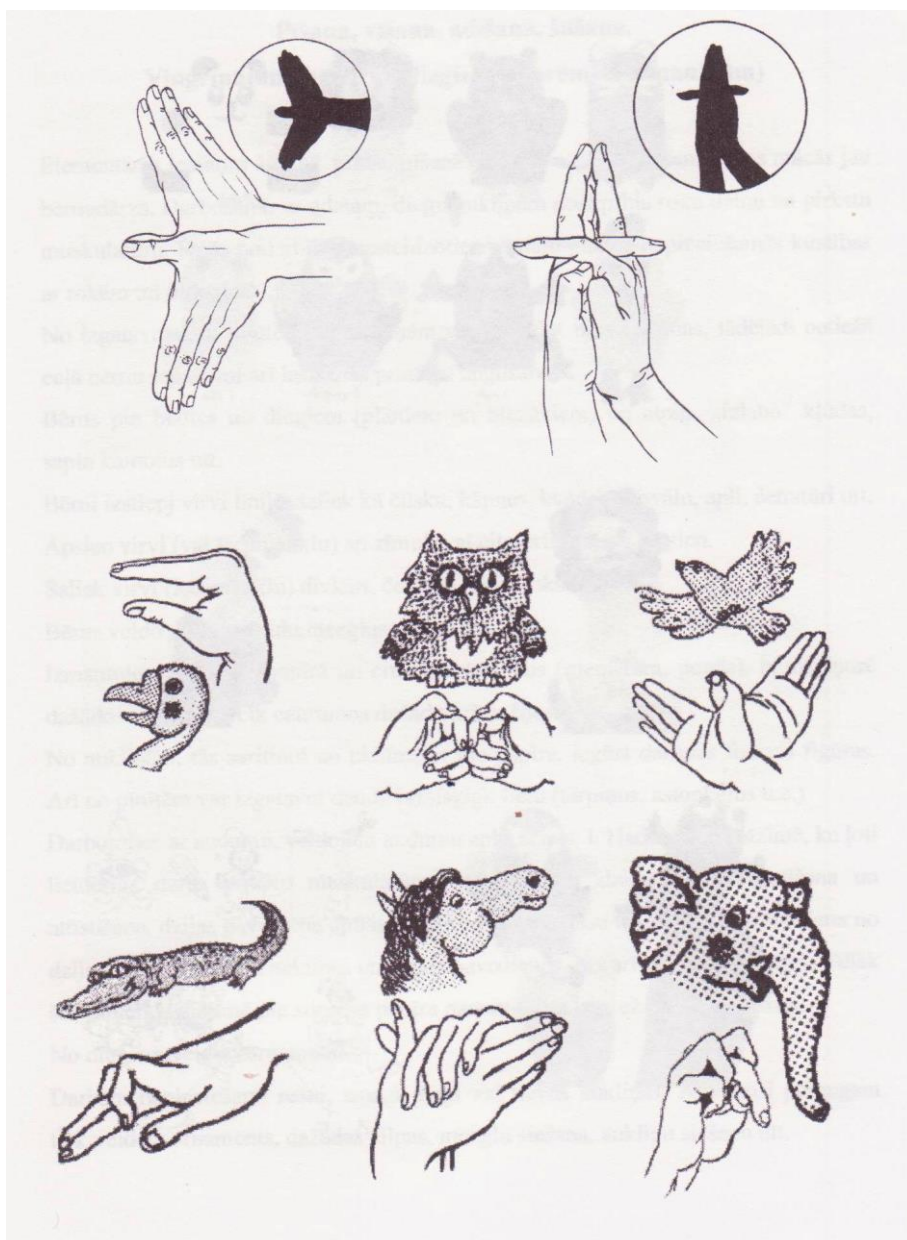
Kad iestājas vakars un aiz logiem valda tumsa, galda lampas gaismā roku pirksti uz sienas met dažādas ēnas, kas līdzinās putniem, kokiem un zvēriem u.tml., sākas roku ēnu teātris.

Izgatavotās pirkstiņu lellītes var izmantot, apspēlējot kādu pasaku vai pašu izdomātu sižetu. To var spēlēt gan bērnudārzā, gan ar vecākiem mājās. Šīs darbības attīstīs roku sīko muskulatūru un raisīs bērnu valodu. Bērnu izgatavotos roku darbus izmanto arī lomaspēļu organizēšanai. To var veikt, atstāstot tekstus lomās, kustinot roku pirkstus ar pirkstiņlellēm runas ritmā. Var izmantot dziesmiņas, dzejoļus, skaitāmpantus, spēles, kurās bērni darbojas kopā ar izgatavotajiem tēliem. Šāda darba rezultātā, kad apvienojas runa un kustība, veidojas bērna ķermeņa, kustību sinhronizēšanās ar runu. Šo domu atbalsta arī logopēdi S. Pastare, I. Miltiņa, I. Hadaņonoka u.c. [16; 14] Darbojoties ar pirkstiņlellēm, bērni labāk iepazīst tēlus, dzīvniekus, putnus, mācās runāt un domāt. Tas palīdz radīt pozitīvu emocionālu fonu, rada dažādību.

Ēnu un pirkstiņu tēlu paraugi

7. pielikuma turpinājums

7. pielikuma turpinājums

Darbs ar dabas materiāliem

7. pielikuma turpinājums

Vingrinājumi ar kastaņiem

- Satvert kastaņi saujā, ar īkšķīti glaudīt uz priekšu, atpakaļ.
- Satvert un saspīst kastaņi ar īkšķīti un pārējiem pirkstiem pēc kārtas.
- Kastaņi grozīt starp īkšķīti un pārējiem pirkstiem pēc kārtas, imitējot stūrēšanu.
- Rullēt kastaņi starp plaukstām: uz priekšu, atpakaļ, aplojot.
- Nolikāt vairākus kastaņus rindā uz galda:
  - ar pirkstiņu veikt plūstošu zigzaga kustību starp kastaņiem;
  - veikt punktētu kustību starp kastaņiem;
  - „izsoļot” ar 2., 3. pirkstu starp kastaņiem.
- Uz galda divi kastaņi:
„zīmēt” astotnieku ar pirksta galiņu dažādos virzienos ap kastaņiem; saspiežot trīs pirkstu galiņus, „lēkt” pāri kastaņiem.
- Satvert vairākus kastaņus abās plaukstās, izveidojot mājiņu. Paskandināt tos pie ausīm.
- Traukā sabērti mazi kastaņiņi, zīles, arbūza sēkliņas, rieksti. Ar abu roku īkšķiem un rādītājpirkstiem izlasīt kastaņiņus un salikt otrā trauciņā.

Vingrinājumi ar pūpoliem

- Pūpoli nolikti rindā uz galda. Sist ar knipi (mainot pirkstus) pa pūpoliem - kuru tālāk aizsītīs.
- Ar rādītājpirksta palīdzību veikt apļveida kustības apkārt pūpolam, tad ar abu roku rādītājpirkstiem reizē.
- Veidot no pūpoliem kādu noteiktu ornamentu
- Noklāt ar pūpoliem kādu laukumu: uzzīmētu ģeometrisku figūru vai priekšmetu.

Vingrinājumi ar koku lapām

- Lapa uz galda. Pārmaiņus ar abu roku rādītājpirkstiem iet pa lapas kārtiņu uz augšu, tad ar pirkstiņu pa galdu apvelk lapas kontūru.
- Iešuj lapu diegā, ķer lidojošu lapu.
- Veido uz galda no lapām dzīvnieku vai citas figūras.

Vingrinājumi ar čiekuriem

- Mētāt čiekurus no vienas rokas otrā.
- Plauksta uz galda. Ielikāt čiekuru starp 2. un 4. pirkstu. Pacelt, nolikt plaukstu.
- Ievietot čiekuru starp 2. un 3. pirkstu. Atbalstīt elkoni pret galdu, grozīt izstieptu paceltu plaukstu.
- Ievietot čiekuru starp 4. un 5. pirkstu. Atbalstot elkoni pret galdu, nolikt un pacelt plaukstu.
- Turēt abās plaukstās pa čiekuram, reizē aizvērt, saspīst plaukstās čiekurus, tāpat pārmaiņus atvērt un aizvērt plauksta.
- Nolikāt čiekurus rindā uz galda un „izsoļot” starp tiem.
- Turēt čiekuru atvērtās plaukstās, pirkstiņi izstiepti. Virzīt abas plauksta dažādos virzienos.
- Vienas rokas plauksta ar izpletiem pirkstiem atrodas uz galda, otra roka ar čiekuru uzsit pa galdu katra pirksta galā; piesist ar čiekuriņu pa galdu pirkstam; vilkt pa galdu ap visiem pirkstiņiem ar nepārtrauktu, punktētu kustību.

Burtu salikšana no dažādiem dabas materiāliem

No sākuma pieaugušais izgriež un iedod bērnam burta formu, bērns šo formu izliek, piemēram, no zirņiem. Ja burti jau pazīstami, tad bērni paši izliek no dabas materiāliem burtu formas vai vārdus.

Citas sīkās motorikas attīstības

iespējas

tika ņemts no
grāmatas
attīstīšana
vecuma
– 15 lpp.

Aplikācijas no dabas materiāliem

Pastaigājoties ezermalā, lietderīgi salasīt gliemežvākus, akmentiņus. No gliemežu čaulām, atverot tās vaļā, var veidot skaistus taureņus. Tos pielīmē ar līmi uz pamatnes gan ar brūnajām pusītēm uz augšu, gan ar gaišajām. Tad uz pamatnes piezīmē lidoniņiem radziņus.

Līdzīgi var veidot aplikācijas no akmentiņiem. Tos var līmēt uz auduma vai papīra pamatnes, lai izveidotos kāda figūra vai ainava. Līmei nožūstot, akmentiņi stingri turas pie pamatnes. Šādu aplikāciju var pielikt pie sienas kā dekoru.

No koku lapām, tās izgludinot caur avīzi, var veidot dažādas ainavas, kokus, dzīvnieku tēlus.

No ozolziļēm un kastaņiem, čiekuriem var sameistarot visdažādākos dzīvnieciņus u.c. priekšmetus.

Smilgas, salmus un kaltētus ziedus saspīst plastilīna bumbiņās, tā veidojot krāšņus pudurus.

Pavasari no pūpoliem, tos līmējot uz krāsainas papīra pamatnes, top skaisti zaķēni. No izpostajām olām, čaumalas ar gvašu vai flomasteriem izrotājot, var iegūt skaistus telpu rotājumus. Olu čaumalas uzspiežot uz kociņiem vai salmiņiem, var izgatavot dekoratīvus ziedus, ko kārto vāzē.▶

Dārzeņu figūras

Rudenī, novācot dārzeņu ražu, var sastapt dažādas neparastas formas ar izaugumiem, puniēm, bedrītēm. Mazliet fantāzijas un kāpostgalva pārtop uzpūtīgā bagātņieka, sēnes - tirgus sieviņās, mazie kāļi un rutki - zinātkāros bērņeļos, bet kabači - tālbraucējos kuģos. Ogas un sēkliņas noder par „actiņām”, „austiņām”, „zobiņiem”. Detaļu nostiprināšanai izmanto sērkociņus un plastilīnu.

Materiāls

Inas Šternfeldes
"Sīkās motorikas
pirmsskolas
bērņiem", 2017, 13

Mozaikas, puzzles un konstruktori veicina intensīvu rokas pirkstu kustību attīstību. Spēļu mērķis – sīku daļu salikšana vienotā attēlā. Spēles laikā bērns pastāvīgi manipulē ar detaļām, attīstot pacietību, uzmanību un neatlaidību. Konstruēt var no celtniecības materiāliem (koka, plastmasas, lego klucīšiem), konstruktoru detaļām, papīra un dabas materiāliem. Bērna izgatavotos priekšmetus var izmantot rotaļās.

Spēles ar sīkiem priekšmetiem (krellītes, pogas, akmentiņi, graudi u. c.) palīdzēs koordinēt abu roku darbību, uzlabot “acu – rokas” koordināciju. Šajās rotaļās bērns attīsta ne tikai sīko motoriku, bet arī nostiprina zināšanas par krāsu, formu, lielumu (piem., verot uz aukliņas dažāda lieluma, krāsas un formas krellītes). Rotaļas sāk ar lielāka izmēra priekšmetiem un resnāku aukliņu, bet pakāpeniski to izmēru samazina. Šīs spēles sniedz patīkamu tonizējošu un atveseļojošu iedarbību.

Spēles ar diegiem (vēršana, tīšana, pišana, piešūšana, izšūšana) pilnveidos kustību koordināciju un plaukstas elastību. Tas ir nepieciešams, lai roku sagatavotu rakstīšanai. Vēršana ir kāda elementa uzvēršana uz diega, stieplītes, makšķerauklas, apaļās gumijas vai kociņa. Verot dažādus materiālus, attīstās ne

tikai sīkā motorika, bet arī tēlainā un loģiskā domāšana, nostiprinās raksturs (pabeidzot darbu līdz galam). Tātad var diegu, auduma strēmelītes vai dziļu apkārt kādam priekšmetam. Pišanas prasmes sāk veidoties, pinot divas aukliņas, vēlāk veidojot pīnīti no trim vai četriem pavedieniem. Pišanas materiāli ir dziļa, lentītes, sutašs, auduma sloksnītes un auklas. Piešūšana nozīmē ar ādatu un diegu piešūt priekšmetu pie drāniņas. Parasti piešuj pogas vai pērlītes – sākumā liela izmēra, tad arvien mazākas. Izšūšana pirmsskolas vecumā bieži vien ir nosacīta, verot aukliņas caurumotās plānšētēs. Bērni, verot aukliņas, izveido burtus, ciparus, ģeometriskās figūras un dažādus priekšmetus.

Zīmēšana, krāsošana. Krāsošana – viens no vieglākajiem darbības veidiem, tomēr tas palīdz attīstīt saskaņotu vizuālo un mehānisko analizatoru darbību un nostiprināt sīko muskulatūru. Bērns jā māca krāsot uzmanīgi, ievērojot zīmējuma kontūras (nekrāsot pāri malām). Zīmējot bērnam attīstās ne tikai iztēle, bet veidojas elementāras grafiskas prasmes, kuras nepieciešamas roku veiklības attīstīšanai un rakstītprasmes apgūšanai. Zīmēšanā var izmantot dažādas netradicionālas tehnikas un veicamos uzdevumus.

Spēles smiltis (*manna*) akcentēs bērna iztēles spējas. Smiltis var izmantot kā pamatu rakstīšanai, zīmēšanai. Smiltīs varam izlikt pasaku tēlus un spēlēt teātri. Smiltīs varam slēpt dažādas figūras, sīkus priekšmetus, kas bērnam jāatrod. Smiltis vienmēr bērnam rada pozitīvas un patīkamas emocijas. Alternatīvs variants parastajām smiltīm ir kinētiskās smiltis

Darbs ar šķērēm. Īpaša uzmanība tiks veltīta griešanas prasmju apgūšanai: pareizi turēt šķēres, griezt taisni, izgriezt dažādas formas, ievērojot norādīto līniju. Sākumā bērns mācās griezt papīru, vēlāk var griezt dažāda auduma aplikācijas, pēc tam kopīgi veidot sižetus, kolāžas.

Darbs ar papīru (*locīšana, burzišana, plēšana, aplicēšana u. c.*). Aplicēšana ir dekoratīva priekšmetu siluetu attēlošana. Aplicēšanai var izmantot papīru, salvetes, dabas materiālus, audumu, dzijas. Bērnam ir jāparāda, kā pareizi locīt, plēst, burzīt papīru. Darbam ar papīru ir ļoti daudz iespēju. Jāsāk ar vienkāršākiem uzdevumiem un tad var pāriet uz sarežģītākiem: origami tehniku, papīra sloksnišu pīšanu. Tas attīstīs bērna atmiņu, kā arī precīzas roku un pirkstu kustības

Darbs ar plastikas materiāliem. Sākumā bērns jāiemāca izveidot vienu detaļu, tad vairākas detaļas savienot kopā, veidojot dažādas kompozīcijas. Plastikas materiālu var izmantot dažādu pamatu, priekšmetu, formu noklāšanai (pudeles, vāzes u. tml.). Tālāk uz šī pamata var veidot ornamentus no sīkām detaļām vai dabas materiāliem. No plastikas materiāla var veidot burtus, ciparus, ģeometriskas figūras, tā nostiprinot bērna zināšanas. Veidot var no māla, plastilīna, plastikas, mīklas, ģipša, sniega vai smiltīm